T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÖZEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI

ZİHİN ENGELLİLER ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

İLK YETİŞKİNLİK DÖNEMİNDEKİ ZİHİN YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLERİN AİLELERİNİN BU DÖNEME UYUM SÜRECİNDE YAŞADIKLARI DENEYİMLER VE GEREKSİNİMLERİNİN BELİRLENMESİ

Rahşan CEBECİK AKGÜL

(Yüksek Lisans Tezi)

İstanbul, 2023

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÖZEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI

ZİHİN ENGELLİLER ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

İLK YETİŞKİNLİK DÖNEMİNDEKİ ZİHİN YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLERİN AİLELERİNİN BU DÖNEME UYUM SÜRECİNDE YAŞADIKLARI DENEYİMLER VE GEREKSİNİMLERİNİN BELİRLENMESİ

THE EXPERIENCES DURING THE ADAPTATION PROCESS OF THE FAMILIES INDIVIDUALS WITH INTELLECTUAL DISABILITY IN THE FIRST ADULTHOOD PERIOD TO THIS PERIOD AND DETERMINING THE REQUIREMENTS

Rahşan CEBECİK AKGÜL

(Yüksek Lisans Tezi)

Danışman

Doç. Dr. Aydan AYDIN

İstanbul, 2023

Tüm kullanım hakları

M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne aittir.

© 2023

ONAY

ETİK BEYANI

Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım çalışmamda;

- Sunduğum bilgileri, dokümanları ve verileri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Çalışmamda yararlandığım eserlerin tamamına atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Elde ettiğim verilerde ve sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı bildirir, aksi bir durumda aleyhimde doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

ÖZGEÇMİŞ

Eğitim;

2004-2008:	Bartın Anadolu Öğretmen Lisesi
2008-2012:	Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Zihin Engelliler Öğretmenliği Anabilim Dalından mezun olma
2009-2013:	Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalından mezun olma
2017-Halen:	Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim A.B.D. Zihin Engelliler Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı

Mesleki Geçmiş;

2012-2014:	İdeal Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi/ İstanbul
2014-2015:	Özel Yeni Dünyalar Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi/ İstanbul
2015-2016:	Sultanbeyli TOGEM-DER Özel Eğitim Anaokulu / İstanbul
2016-Halen:	Vasfi Rıza Zobu İlkokulu / İstanbul

Aymira, Ayberk ve İpek'e,

TEŞEKKÜR

Lisans eğitimim ve yüksek lisans eğitimim boyunca kendisini tanıdığım, derslerini alabildiğim; kendisinden mesleğime, özel çocuklara ve hayata dair birçok şey öğrenme fırsatı yakalayabildiğim için kendimi hep çok şanslı hissettiğim; araştırma sürecimin başlamasından son haline gelene kadar bana her zaman yardımcı olan, zorlandığımda desteğiyle bu süreci bitirebilmemi sağlayan sevgili hocam ve danışmanım Doç. Dr. Aydan Aydın' a teşekkürlerimi sunuyorum.

Tez savunma jürimde yer alan ve değerli görüşleriyle tezime katkı sunan Prof. Dr. Fatma Nur Akçin'e ve Dr. Öğr. Üyesi Deniz DAĞSEVEN EMECEN'e teşekkür ederim.

Çalışma hayatımda beni hep öğrenmeye, daha başka ne yapabilirim sorusunu sormaya iten; alanıma ve hayata dair birçok şey öğreten, güzel gözlü, gözleri gülen öğrencilerime çok teşekkür ediyorum.

Tez sürecim boyunca manevi olarak beni hep destekleyen çalışma arkadaşlarım Elif Esra YILDIZ ve Uzm. Bülent YILDIZ' a, yine bu süreç boyunca her zaman yanımda olan arkadaşım Uzm. Deniz Çam'a çok teşekkür ediyorum.

Yanımda olduğu, bana destek verdiği, her konuda yardımcı olduğu ve bu süreçte birçok konuda fedakarlık veren eşim Sezer AKGÜL'e teşekkür ediyorum.

Hayatımın her alanında her zaman yanımda olan aileme hep arkamda durdukları için sonsuz teşekkür ediyorum.

Hayatı boyunca çalışmanın önemini, başarmanın tadını ve hazzını yaşamanın çok güzel olduğunu onlara hatırlatması açısından tezimi canım yeğenlerim Aymira KARA, Ayberk KARA ve içinde hep şarkılar çalan kızım İpek AKGÜL'e ithaf ediyorum.

Rahşan CEBECİK AKGÜL

İstanbul, 2022

ÖZET

Bu araştırmada, ilk yetişkinlik döneminde zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin çocuklarının bu dönemine uyum sürecinde yaşamış oldukları deneyimleri öğrenmek ve bu dönemdeki gereksinimlerini belirlemek amaçlanmıştır. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desen ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada 17-45 yaş aralığında, ilk yetişkinlik döneminde zihin yetersizliği olan çocuğa sahip 12 ebeveyn ile yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmış ve elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgularda, yetişkinlik dönemine giren zihin yetersizliği olan bireylerin davranışsal, duygusal, sosyal, fiziksel ve serbest zamanı etkinliklerinde değişiklikler gösterdiği, bu bireylerin bu dönemde daha bilinçli oldukları ve sosyalleşme isteklerinin daha çok olduğu, bunun yanında ebeveynlerin yönlendirmesinin devam ettiğini ve çocuklarında takıntı, öfke sorunları olduğu, bağımsız yaşam becerilerinde eksikliklerinin olduğu, ailelerin çocuklarını bir yetişkin olarak görmedikleri ve buna uyum sağladıkları, yetişkin çocuğun aile yaşamını etkilediği görülmektedir.

Katılımcılar, yetişkin çocuklarının bu dönemde günlük yaşam ve öz bakım, akademik, sosyal, sağlık ve hijyenini koruma ve cinsel yaşam becerilerini gerçekleştirmekte bazı gereksinimlerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Ailelerin ise çocuklarının topluma kazandırılması, ebeveynlere eğitim ve psikolojik destek, maddi destek, toplum bilinçlendirilmesi, eğitim planı uygulanması ve evde eğitsel destek alam gibi hizmetlere gereksinim duyduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte ebeveynlerin çocuklarının davranış problemleri kaynaklı, çocuğunu yalnız bırakamaması ve özbakım becerilerini sağlayamaması kaynaklı zorluklar yaşadıkları belirlenmiştir.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre ilk yetişkinlik dönemindeki zihin yetersizliği olan bireylerin yaşam kalitelerini artırmak ve ailelerin bakım yüklerini azaltmak amacıyla, bu bireyler için eğitsel, psikolojik, sosyal ve istihdam yönlerinden desteklenecekleri kurum ve yapılar oluşturulması, hizmetler planlanması, ailelerin yaşadıkları bu durumlar ile baş edebilmeleri psikolojik ve sosyal yönden desteklenmeye gereksinimleri olduğundan, aile

danışmanlık merkezlerinde ve rehabilitasyon merkezlerinde hem birebir psikolojik destek hem de yalnız olmadıklarını hissetmeleri için psikolojik danışma grupları oluşturulması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Zihin yetersizliği olan yetişkin aileleri, uyum, gereksinim.

ABSTRACT

In this study, it was aimed to learn the experiences of the children of families with children with intellectual disability in the first adulthood period during the adaptation process and to determine their needs in this period. The research was carried out with a phenomenological design, one of the qualitative research methods. In the study, semi-structured interviews were conducted with 12 parents who have a child with intellectual disability in the first adulthood, between the ages of 17-45, and the data obtained were analyzed by content analysis method.

The findings obtained as a result of the research show that individuals with intellectual disabilities who is in the first adulthood period show changes in their behavioral, emotional, social, physical and leisure time skills, these individuals are more conscious in this period and their desire to socialize is more, besides, parental guidance continues and their children It is seen that they have obsession, anger problems, deficiencies in independent living skills, families do not see their children as adults and they adapt to it, and it affects the family life of the adult child.

The participants stated that their adult children have some needs in this period to realize their daily life and self-care, academic, social, health and hygiene and sexual life skills. It has been revealed that families need services such as reintegration of their children into society, parent education, psychological support, financial support, community awareness, implementation of an education plan and home educational support. In addition, it has been determined that parents have difficulties due to their children's behavior problems, not being able to leave their children alone and not providing self-care skills.

According to the findings of the research, in order to increase the quality of life of individuals with intellectual disability in the first adulthood and to reduce the care burden of their families, establishing institutions and structures that will support these individuals in terms of educational, psychological, social and employment, planning services, and enabling families to cope with these situations. Since they need to be supported socially and socially, it is recommended to establish psychological counseling groups in family counseling centers and

rehabilitation centers, both for one-on-one psychological support and for them to feel that they are not alone .

Keywords: Adult families with intellectual disability, adjustment, need.

İÇİNDEKİLER

ONAY ..... **i**

ETİK BEYANI ..... **ii**

ÖZGEÇMİŞ ..... **iii**

TEŞEKKÜR ..... **v**

ÖZET ..... **vi**

ABSTRACT ..... **viii**

İÇİNDEKİLER ..... **x**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **xvii**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xix**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xx**

BÖLÜM 1: GİRİŞ **21**

1.1 Problem Durumu **21**

1.2 Araştırmanın Amacı **25**

1.3 Araştırmanın Önemi **25**

1.4 Araştırmanın Sınırlılıkları **28**

BÖLÜM 2: ALANYAZIN VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR **29**

2.1 Zihin Yetersizliği **29**

2.2 Zihin Yetersizliği Olan Bireyler **30**

2.3 Zihin Yetersizliği Olan Yetişkin Bireyler **32**

2.3.1 Yetişkinlik 32

2.3.1.1 İlk yetişkinlik 35

2.3.2 Zihin Yetersizliği Olan Yetişkin Bireyler 36

2.3.3 Zihin Yetersizliği Olan Yetişkin Bireylerin Özellikleri 36

2.3.3.1 Bilişsel, akademik özellikler 36
2.3.3.2 Dil gelişimi özellikleri 37
2.3.3.3 Sosyal-duygusal gelişim özellikleri 38
2.3.3.4 Bağımsız Yaşam Becerileri 39
2.3.3.5 Fiziksel Gelişim 39
2.3.3.6 Sağlık Özellikleri 40
2.3.3.7 Serbest Zamanı Değerlendirme Becerileri 40
2.4 Zihin Yetersizliği Olan Yetişkin Bireylerin Aileleri 41
2.5 Zihin Yetersizliği Olan Yetişkin Bireylerin Ailelerinin Uyumu ve Yaşadıkları Deneyimler 42
2.6 Zihin Yetersizliği Olan Yetişkin Bireylerin Ailelerinin Gereksinimleri 45
2.6.1 Yetişkin Bireyin Gereksinimleri 45
2.6.2 Ailelerin İhtiyaçları 46
2.6.3 Zihin Yetersizliği Olan Yetişkin Bireylerin ve Ailelerin Aldıkları Hizmetler 48
BÖLÜM 3: YÖNTEM 51
3.1 Araştırmanın Modeli 51
3.2 Katılımcılar 52
3.2.1 Katılımcıların belirlenmesi 52
3.2.2 Katılımcıların özellikleri 54
3.2.3 Araştırmacının rolü 56
3.3 Verilerin Toplanması 57
3.3.1 Görüşmeler 58
3.3.1.1 Görüşme ilkelerinin belirlenmesi 58
3.3.1.2 Araştırma etiği 59
3.3.1.3 Görüşme sorularının oluşturulması 60
3.3.1.4 Pilot görüşmelerinin yapılması 61

3.3.2 Formlar 63
3.3.2.1 Görüşme formu 63
3.3.2.2 Anne baba bilgi formu 64
3.3.2.3 Çocuk bilgi formu 64
3.3.3 Araştırmacının günlüğü 64
3.3.4 Verilerin toplama süreci 64
3.4 Verilerin Analizi 66
3.4.1 Analiz öncesi hazırlıklar 66
3.4.1.1 Verilerin dökümü 67
3.4.1.2 Verilerin ayrıntılı analiz formuna işlenmesi 67
3.4.1.3 Analiz öncesinde gerçekleştirilen inanırlık çalışmaları 68
3.4.2 Verilerin analiz süreci 68
3.4.2.1 Değerlendiriciler arası güvenirliğin belirlenmesi 69
BÖLÜM 4: BULGULAR 71
4.1 İlk Yetişkinlik Dönemine İlişkin Görüşler 73
4.1.1 Ebeveynlerin yetişkinlik tanımı 73
4.1.1.1 Sorumluluk sahibi olma 73
4.1.1.2 Gereksinimlerini karşılama 74
4.1.1.3 Belli bir yaşa gelme 74
4.1.2 İlk yetişkinlik döneminde ortaya çıkan değişiklikler 74
4.1.2.1 Duygusal gelişiminde oluşan değişiklikler 75
4.1.2.2 Sosyal gelişiminde oluşan değişiklikler 78
4.1.2.3 Davranışsal gelişimlerinde oluşan değişiklikler 80
4.1.2.4 Fiziksel gelişiminde oluşan değişiklikler 81
4.1.2.5 Serbest zamanı değerlendirmede oluşan değişiklikler 83

4.1.3 İlk yetişkinlik dönemine ilişkin görüşler 85
4.1.3.1 Sosyalleşme/ sosyal aktivitelerde bulunma isteğinin artması 86
4.1.3.2 Büyüdüğünün bilincine varması 86
4.1.3.3 Ebeveyn desteği ile eylemde bulunma 87
4.1.3.4 Takıntı ve öfkelerinin artması 88
4.2 İlk Yetişkinlik Dönemine Uyum ve Deneyimler 88
4.2.1 Yetişkin çocuğun bağımsız yaşam becerileri 88
4.2.1.1 Ulaşım becerileri 89
4.2.1.2 Özbakım becerileri 89
4.2.1.3 Yardım/destek isteme 90
4.2.1.4 Para kullanma becerileri 90
4.2.2 İlk yetişkinlik dönemine uyum sağlama 91
4.2.2.1 Uyum sağlama 92
4.2.2.2 Çocuğu yetişkin olarak görmeme 92
4.2.2.3 Uyum sağlamak zorunda olmak 93
4.2.3 Yetişkin çocuğun aile yaşamına etkisi 94
4.2.3.1 Herhangi bir etkisi olmaması 94
4.2.3.2 Aile ve iş hayatının kolaylaşması 95
4.2.3.3 Maddi sorun yaşama 96
4.2.3.4 Çocukla birlikte sosyalleşme 97
4.2.3.5 Çocuğun ve ebeveynin paylaşımlarının değişmesi 98
4.2.3.6 Çocuğa bağımlı yaşama 98
4.3 İlk Yetişkinlik Dönemindeki Gereksinimler 98
4.3.1 Yetişkin çocuğun gereksinimleri 99
4.3.1.1 Özbakım becerileriyle ilgili gereksinimler 99

4.3.1.2 Günlük yaşam becerileri ile ilgili gereksinimler 100
4.3.1.3 Akademik beceriler ile ilgili gereksinimler 102
4.3.1.4 Sosyal yaşam becerileri ile ilgili gereksinimler 105
4.3.1.5 Sağlık ve hijyenini korumakla ilgili gereksinimler 108
4.3.1.6 Cinsel gelişimi ile ilgili gereksinimler 109
4.3.2 Yetişkin çocuğun gereksinimlerini karşılama durumu 111
4.3.2.1 Çocukla iletişim kurarak birlikte gereksinim karşılama 112
4.3.2.2 Öğretmenlerle iş birliği yapma 113
4.3.2.3 Çocuğun kendi gereksinimlerini karşılaması 113
4.3.2.4 İş imkanı sağlama 114
4.3.3 Gereksinimlerini karşılamaya yönelik alınan hizmetler 114
4.3.3.1 Destek almama 115
4.3.3.2 Rehabilitasyon merkezlerinden destek alma 115
4.3.3.3 Evde bakım aylığı alma 115
4.3.3.4 Bağlı olunan dernekten destek alma 115
4.3.4 Ailelerin gereksinim duyduğu hizmetler ve beklentiler 116
4.3.4.1 Topluma kazandırma programları 116
4.3.4.2 Ebeveynlere eğitim ve psikolojik destek sağlanması 118
4.3.4.3 Devletin çocukları gözetmesi ve maddi destek sağlaması 119
4.3.4.4 Toplumun bilinçlendirilmesi 120
4.3.4.5 Eğitim planı uygulanması 120
4.3.4.6 Evde eğitsel destek alma 121
4.4 İlk Yetişkinlik Döneminde Yaşanılan Zorluklar ve Alınan Hizmetler 121
4.4.1 Çocuğun gereksinimlerini karşılarken yaşanılan zorluklar 121
4.4.1.1 Çocuğun davranış problemleri kaynaklı zorluklar 122

4.4.1.2 Sorun yaşamama 123
4.4.1.3 Çocuğu yalnız bırakamama 124
4.4.1.4 Çocuğun özbakım becerilerini sağlayamaması 124
4.4.2 Yaşanılan zorluklarla ile baş etme stratejileri 124
4.4.2.1 Çocukla kurulan etkileşim 125
4.4.2.2 Çocuğa olan sevgiden güç alma 126
4.4.2.3 İnanç sisteminden güç alma 126
4.4.2.4 Yakın çevre desteği 127
4.4.2.5 Rehabilitasyon merkezi desteği 127
4.4.3 Zorlanılan durumlarda ailenin aldığı hizmet/destek 128
4.4.3.1 Rehabilitasyon merkezlerindeki öğretmen ve psikologlardan destek alma 128
4.4.3.2 Destek almama 129
4.4.3.3 Yakın çevre desteği 129
4.4.3.4 Bağlı olunan dernekten destek alma 130
BÖLÜM 5: TARTIŞMA VE ÖNERİLER 131
5.1 Tartışma 131
5.1.1 İlk Yetişkinlik dönemine ilişkin bulguların tartışılması 131
5.1.1.1 Ebeveynlerin yetişkinlik tanımı 131
5.1.1.2 İlk yetişkinlik döneminde ortaya çıkan değişiklikler 132
5.1.1.3 İlk yetişkinlik dönemine ilişkin görüşler 135
5.1.2 İlk Yetişkinlik dönemine uyum ve deneyimlerine ilişkin bulguların tartışılması 136
5.1.2.1 Yetişkin çocuğun bağımsız yaşam becerileri 136
5.1.2.2 İlk yetişkinlik dönemine uyum sağlama 137
5.1.2.3 Yetişkin çocuğun aile yaşamına etkisi 139
5.1.3 İlk Yetişkinlik dönemindeki gereksinimlerine ilişkin bulguların tartışılması 141

5.1.3.1 Yetişkin çocuğun gereksinimleri 141

5.1.3.2 Yetişkin çocuğun gereksinimlerini karşılama durumu 143

5.1.3.3 İhtiyaçlarını karşılamaya yönelik alınan hizmetler 144

5.1.3.4 Ailelerin gereksinim duyduğu hizmetler ve beklentiler 145

5.1.4 İlk Yetişkinlik döneminde yaşanılan zorluklar ve alınan hizmetlere ilişkin bulguların tartışılması 147

5.1.4.1 Çocuğun gereksinimlerini karşılarken yaşanılan zorluklar 148

5.1.4.2 Yaşanılan sorunlar ile baş etme stratejileri 149

5.1.4.3 Zorlanılan durumlarda ailenin aldığı hizmet/destek 150

5.2 Öneriler 150

5.2.1 Uygulamaya yönelik öneriler 151

5.2.2 İleri araştırmalara yönelik öneriler 151

KAYNAKÇA 153

EKLER 169

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 3.1 Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler 55
Tablo 3.2 Katılımcıların Çocuklarına İlişkin Bilgiler 55
Tablo 3.3 Pilot Görüşme Katılımcıları 61
Tablo 3.4 Görüşme Takvimi 66
Tablo 3.5 Değerlendiriciler Arası Güvenirlik Yüzdeleri Tablosu 70
Tablo 4.1 Tema ve Alt Temalar Tablosu 72
Tablo 4.2 Ebeveynlerin Yetişkinlik Tanımına İlişkin Görüşler 73
Tablo 4.3 Çocuklarının Duygusal Gelişimlerindeki Değişiklikler 75
Tablo 4.4 Çocuklarının Sosyal Gelişimlerindeki Değişiklikler 78
Tablo 4.5: Çocuklarının Davranışlarındaki Değişiklikler 80
Tablo 4.6: Çocuklarının Fiziksel Gelişimindeki Değişiklikler 82
Tablo 4.7: Serbest Zamanı Değerlendirmede Oluşan Değişiklikler 83
Tablo 4.8 Çocuklarının İlk Yetişkinlik Dönemine İlişkin Görüşler 85
Tablo 4.9 Yetişkin Çocuğun Bağımsız Yaşam Becerilerine İlişkin Görüşler 89
Tablo 4.10 Çocuğun İlk Yetişkinlik Dönemine Uyum Sağlamaya İlişkin Görüşler 92
Tablo 4.11 Yetişkin Çocuğun Aile Yaşamına Etkisine İlişkin Görüşler 94
Tablo 4.12: Özbakım Becerilerine İlişkin Gereksinimler 99
Tablo 4.13: Günlük Yaşam Becerileriyle İlgili Gereksinimler 101
Tablo 4.14: Akademik Beceriler İle İlgili Gereksinimler 103
Tablo 4.15: Sosyal Yaşam Becerileri İle İlgili Gereksinimler 105
Tablo 4.16: Sağlık ve Hijyenini Korumakla İlgili Gereksinimler 108
Tablo 4.17: Cinsel Gelişimi İle İlgili Gereksinimler 109
Tablo 4.18 Yetişkin Çocuğun Gereksinimlerini Karşılama Durumlarına İlişkin Görüşler 112

Tablo 4.19 Yetişkin Çocuğun Gereksinimlerini Karşılamaya Yönelik Alınan Hizmetlere İlişkin Görüşler 114

Tablo 4.20 Ailelerin Gereksinim Duyduğu Hizmet ve Beklentilere İlişkin Görüşler 116

Tablo 4.21 Ailelerin Çocuğun Gereksinimlerini Karşılarken Yaşadıkları Zorluklara İlişkin Görüşler 121

Tablo 4.22 Ailelerin Yaşadıkları Zorluklarla Baş Etme Stratejilerine İlişkin Görüşler 125

Tablo 4.23 Zorlanılan Durumlarda Aldıkları Hizmet/Desteğe İlişkin Görüşler 128

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1 Levinson'un Yetişkin Gelişimi Dönemleri 33

Şekil 4.1 Kod Bulutu 130

KISALTMALAR LİSTESİ

WHO : World Health Organization

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

AAMR : American Association of Mental Retardation

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

DSM-V : Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders

BM : Birleşmiş Milletler

ASPB : Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

BÖLÜM 1: GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemi, amacı, önemi ve sınırlılıklarına ilişkin bilgiler verilmiştir.

1.1 Problem Durumu

Engellilik, dünya çapında farklı tanımları yapılan bir kavram olarak Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından karmaşık, dinamik, pek çok boyutu bulunan ve tartışmalı bir olgu olarak ifade edilmektedir. Engellilik yetersizlikler, aktivite sınırlılıkları ve katılım kısıtlamaları için kullanılan ve (herhangi bir sağlık durumu bulunan) birey ile o bireyle ilgili bağlamsal faktörler (çevresel ve kişisel faktörler) arasındaki olumsuzluklara atıfta bulunan bir çatı terimdir (WHO, 2014). Engellilik kavramı son yıllarda yerini yetersizlik kavramına bırakmaya başladığından bu tezde de yetersizlik olarak ifade edilecektir. Zihinsel yetersizlik, gelişimsel dönemde ortaya çıkan, kavramsal, sosyal, pratik alanlardaki zihinsel ve uyumsal işleyiş eksikliklerini içeren bir bozukluk olarak tanımlanmaktadır (DSM 5, 2013). Zihinsel yetersizlik tanımını psiko sosyal yönüyle ele alarak eğitsel bir bakış açısı getiren Amerikan Zihinsel ve Gelişimsel Yetersizlik Birliği (American Association on Intellectual and Developmental Disability, [AAIDD]) (2020) zihinsel yetersizliği, çoğu günlük sosyal ve pratik becerileri kapsayan hem işlevlerde hem de uyumsal davranışta belirgin sınırlılıklarla karakterize edilen ve 18 yaşından önce belirlenip tanısı konulan bir yetersizlik olarak ifade etmektedir. Zihin yetersizliği olan çocukların bilişsel, dil, akademik, fiziksel, duygusal ve sosyal gelişimlerine ilişkin ortak özellikleri olmasına karşın, her çocuğun sahip olduğu özellikler engelin nedeni, derecesi ve çocuğun aldığı eğitime göre farklılaşabilmektedir (Acarlar, 2013, s. 49; ASPB, 2014, s.31; MEB, 2015, s. 7). Bu durum zihin yetersizliğine sahip bireylerin akademik ve sosyal yaşama katılımını da olumsuz etkileyebilir. Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip aileler de bu durumdan çeşitli yönleriyle etkilenebilmektedirler.

Aileye yeni katılacak olan çocuğun normal gelişim göstermiyor olması, ailenin beklentilerinin farklılaşmasına, yoğun kaygı ve stres yaşamasına neden olabilmektedir

(Sivrikaya & Çiftçi Tekinarslan, 2013, s. 18). Çocuğunun özel gereksinimli olmasının anlaşılmasıyla başlayan ilk şok ve ardından kabullenme ve çare arama sürecine değin benzer aşamaları yaşayan aileler, bu sorunları çoğunlukla kendi başlarına yüklenmek ve çözümler bulmak durumundadırlar (Aydın & Arslantürk Egin, 2018, s. 179). Çocuklarının ek özel gereksinimleri ile ilgilenmelerini gerektiren bu durum, aynı zamanda ailelerin çocuklarının gelişimlerinin her döneminde psikolojik, sosyal ve ekonomik alanlarda farklı gereksinim ve sorunları da beraberinde getirerek yaşamlarını yeniden düzenlemeyi gerektirmektedir (Arman, 2009, s.107). Zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin tanıyı ilk öğrendiklerinde düşünülenler çocuğunun bakımı, eğitimi, tedavisi ve büyütülmesi gibi konular iken (Sivrikaya & Çiftçi Tekinarslan, 2013, s.19), çocuklarının yetişkinlik dönemine girmesiyle ilerleyen yaşları ve kendisinden sonra ne olacağı (Ersan, 2019, s.40) gibi konular olmaktadır. Bir başka deyişle zihin yetersizliği olan bireylerin ebeveynlerinin çocuklarına ilişkin gereksinim ve beklentileri de çocuklarının ilk yetişkinlik dönemine girmesiyle değişmektedir.

Tanımı gereği yetişkin olmak, bireyin hem bilişsel hem de bedensel gelişimini tamamlayan ve yaşamdaki değişimlere uyum sağlayabilen birey (Levinson, 1986, s.7) anlamına gelmektedir. Yetişkinlik dönemine gelen bireyler, kendi kararlarını alarak gereksinimlerini giderebilen, sorumluluk alarak bağımsız kararlar verebilen bireyler haline gelebilmektedir. Yetişkinlik döneminde, ekonomik ve sosyal anlamda kendine yetebilen bir birey haline gelinmesiyle, toplumsal yaşama uyum süreci de gerçekleşmektedir (Atak, Çokamay, Büyükpabuşçu & Çok, 2016, s.208). Gelişim dönemleri olarak normal gelişim gösteren bireylerle aynı süreci izleyen zihin yetersizliği olan bireyler, yetişkinlik döneminde de bazı alanlarda normal gelişim gösteren akranlarıyla benzer performans sergilerken, bazı alanlar da sınırlı beceri ve performansa sahip olabilmektedirler (Cavkaytar, 2019, s.9). Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin göstermiş olduğu bu özellikler, ailelerin bu dönemlerdeki gereksinimlerinin farklılaşmasına, zihin yetersizliği olan yetişkin çocuklarıyla davranışsal, duygusal ve sosyal alanlarda olumlu-olumsuz deneyimler yaşamalarına ve devam eden bakım yükü sebebiyle, ebeveynlerin daha fazla psikolojik ve fiziksel sağlık sorunları yaşamalarına neden olduğu görülmektedir (Murphy, Christian, Caplin &Young, 2006, s.183 ; Robinson, Weiss, Lunsky & Ouellette-Kuntz, 2016, ss.359-362).

Aileler için çocuklarının her döneminde olduğu gibi ilk yetişkinlik döneminde de bir uyum süreci olmakta ve bu dönemde aileler farklı deneyimler yaşamaktadırlar. Ebeveynler yaşlarının ilerlemesiyle yetişkinlik dönemine girmeye başlayan çocuklarının, bu dönemine uyum sağlama, ilk yetişkinlik döneminde oluşan gereksinimlerini giderme ve yaşadıkları sorunlarla baş etme konularıyla karşılaşmaktadır. Ailelerin, çocuklarının yaşadıkları bu döneme farklı şekillerde uyum sağladığı görülmektedir (Ersan, 2019, s. 41). Zihin yetersizliği olan yetişkin çocuğuyla olan paylaşımların artması, birlikte daha çok aktivite yapabilmeleri (Hayden& Heller, 1997, s.370-371), çocuğun ebeveynlerine destek olarak aile ilişkilerinin güçlenmesi (Seltzer & Krauss, 2001, ss.106-107), özel çocuğa sahip olmanın verdiği doyum (Sandler & Mistretta,1998; s.127) gibi etkenlerle bazı aileler, bu dönemde de çocuklarının gereksinimlerini karşılayabilmekte, günlük yaşamda karşılaştıkları zorluklarla baş edebilmekte (VanSoikema, 1997; Seltzer & Krauss, 2001, s.106-107) ve bu döneme olumlu şekilde uyum sağlayabilmektedir (Seltzer&Krauss, 1989; Seltzer, Begun, Seltzer & Krauss 1991; Krauss & Seltzer,1993; Seltzer, Krauss& Tsunematsu, 1993; Seltzer ve Krauss; 1994; Crandall-Mills, 2014) Bazı aileler ise ilerleyen yaşları, yaşam boyu bakım vermenin getirdiği yorgunluk ve stres (Sandler & Mistretta, 1998, s.125; Anderson, 2011; Robinson vd., 2016, s.359-362), kişisel ve sosyal hayatlarında yaşadıkları kısıtlılık (Murphy, vd., 2006, s. 182; Sandler& Mistretta, 1998, s.125; Seltzer vd., 2011, s 495), çocuklarının davranış problemleri (Seltzer& Krauss, 2001; Chou v, 2011, s.563) ve uzmanlardan alınan desteğin azlığı etkenlerinden dolayı bu dönemde olumsuz uyum deneyimleri yaşamaktadırlar (Hastings & Taunt, 2002, s.121-123; Minnes & Woodford 2005; Anderson, 2011).

Çocuklarının yetişkinlik dönemine girmesiyle, onlar için uygun hizmetlere erişim konusunda zorluk çekebilmektedirler (Power, 2008, s.94). Bununla birlikte çocuklarının bu dönemdeki gereksinimlerini karşılamaya çalışan ebeveynlerin sıklıkla kişisel yaşamlarında sınırlılık ve boş zaman eksikliği, kronik üzüntü ve artan bir şekilde sıkıntı/stres seviyelerini deneyimlemesine (Minnes, 1988) neden olduğu görülmektedir. Çocuklarına elli ile altmış yıl bakım sağlamakla karşı karşıya olan ebeveynler (Seltzer ve Krauss, 1989, ss.308-311), ebeveynlik görevlerindeki değişikliklerle birlikte yaşlanmanın getirdiği normatif streslerle de baş etmek zorunda kalmaktadırlar. Yaşlanmanın getirdiği stresler, ayrıca çocuğunun gereksinimlerini eskisi gibi karşılayamama gibi durumlar ailelerin çocuklarının gereksinimlerinin karşılanması ve yaşam rutinlerinin devam etmesi ile ilgili geleceğe dair

planlama-düzenleme yapmaları gereğini oluşturmaktadır. Griffiths ve G.Unger (1994)'a göre zihin yetersizliği olan çocuğa sahip aileler ana sorumluluk olarak, çocukları yetişkin olduğunda istikrarlı bir yaşam düzenlemesini, rutinlerinin devamını sağlamayı düşünmektedirler.

Literatürde yetişkinlik döneminde zihinsel yetersizliği olan bireylerin aileleriyle yapılan çalışmalar incelendiğinde ebeveynlerin yetişkinlik dönemine uyumu, (Lustig, Thomas, 1996; Hayden, Heller, 1997; VonSoikema, 1997; Sandler, Mistretta, 1998; Lustig, Akey, 1999; Fidler ve Hodapp, 2000; Seltzer, Krauss, 2001; Magana, Schwartz, Rubert ve Szapocznik, 2006; Power, 2008; Balcher, Kraemer, Howell, 2010; Chou, Fu,Lin, Lee, 2010; Seltzer, Begun, M.Seltzer, Krauss, 2014; Seltzer, Floyd, Song, Greeenberg, Hong, 2011; Krenawi, Graham, Gharaibeh, 2011; Crandall- Mills, 2014; Curryer, Stancliffe, Dew, 2015; Findlay, Williams, Baum, Scior, 2015; Robinson, Weiss, Lunsky, Kuntz 2016; Mactavish, Mackay, Iwasaki & Betteridge, 2017; Lustig,Thomas, 2020) ailelerin bu dönemdeki gereksinimleri ve yaşadıkları zorluklar (Griffiths & G.Unger,1994; Hayden & Goldman, 1996; Haveman, Berkum, & Reijnders, 1997; Hayden & Heller, 1997; Seltzer & Krauss, 2011;Seltzer, Floyd, Song, Greenberg & Hong, 2011; Taylor & Hodapp, 2012; Findlay, Williams, Baum, Scior, 2013; Robinson,2013; Karadağ, 2014; Curryer, Stancliffe, Dew, 2015; Essex ve Hong, 2005; Green, 2007; Hill, Rose, 2009; Heller, Schindler, 2009; Williamson , Perkins, 2014; Görmez, 2017) ile ilgili konularda çalışmalar olduğu görülmektedir. Öte yandan zihin yetersizliği olan küçük çocukların aileleri üzerindeki etkileri konusunda kapsamlı araştırmalar yapılmış olmasına rağmen, zihin yetersizliği olan yetişkin çocuğa sahip ebeveynlerin / bakım verenlerin yaşam boyu etkilerini açıklayan literatür daha sınırlıdır (Engelhardt, Brubaker ve Lutzer, 1988; Lutzer ve Brubaker, 1988; Seltzer, 1985; Seltzer ve Krauss, 1989; Seltzer, Krauss ve Tsunematsu, 1993).

Türkiye'de literatür incelendiğinde yetişkin zihin yetersizliği olan bireylerle ilgili yapılan sınırlı çalışmalara rastlanırken (Buğan, 1999; Özdemir, 2008; Kaya & Eratay, 2009; Aslan ve Eratay, 2009; Öncül &Yücesoy Özkan, 2010; Kaya& Yıkmış, 2011; Cavkaytar, 2012; Eliçin & Kaya, 2016; Cesur, Yakaboylu, 2016; Kurt, 2016; Cavkaytar, Acungil & Tomris, 2017; Ulugöl, 2018; Kurt ve Coşkun, 2018; Artar, 2018; Atalay, 2020; Ar, 2020; Uçar, 2020; Ulugöl & Cavkaytar, 2020; Kaya &Yöntem, 2020; Yıldız & Cavkaytar, 2020; Kaya &Yöntem, 2021; Kaya & Cavkaytar, 2022; Yıldız & Cavkaytar, 2022), yetişkin zihin yetersizliği olan çocuğa

sahip aileler ile ilgili aileler üzerindeki bakım yükü ve ilişkili faktörleri inceleyen yalnızca bir araştırmaya (Görmez, 2017) rastlanmıştır. Ailelerin zihin yetersizliği olan çocuklarının ilk yetişkinlik dönemlerini inceleyen herhangi bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Bu nedenle ilk yetişkinlik döneminde zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin çocuklarının ilk yetişkinlik dönemiyle ilgili görüşlerinin alınmasına, bu döneme uyum sürecinde yaşadıkları deneyimlerinin öğrenilmesine ve bu döneme ait gereksinimlerinin detaylı olarak incelenmesine gereksinim duyulmaktadır**.**

1.2 Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın genel amacı, zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin, çocuklarının ilk yetişkinlik dönemine uyum sürecinde yaşadıkları deneyim ve gereksinimlerine ilişkin görüşlerini belirlemektir. Bu amaçlar doğrultusunda aşağıda yer alan şu sorulara yanıt aranmıştır;

- Zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin, çocuklarının ilk yetişkinlik dönemi ile ilgili görüşleri nelerdir?
- Zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin, çocuklarının ilk yetişkinlik dönemine uyum süreci ile ilgili deneyimleri nelerdir?
- Zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin, çocuklarının ilk yetişkinlik dönemindeki gereksinimleri nelerdir?
- Zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin, çocuklarının ilk yetişkinlik döneminde zorlandıkları durumlar nelerdir?

1.3 Araştırmanın Önemi

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2010 yılında yapmış olduğu Engellilerin Sorun ve Beklentilerinin Araştırması incelendiğinde; kayıtlı olan özel gereksinimli bireylerin %17,2'si 15-24 yaş grubunda, %27,7'si 25-44 yaş grubunda bulunmaktadır (TUIK, Engellilerin sorun ve beklentilerinin araştırması, 2010). Bu bireylerin bir kısmı eğitim yaşantıları bitince, istihdam edilerek sosyal yaşama katılabilmiş, bir kısmı ise eğitim yaşantıları bittikten sonra aileleriyle birlikte evde yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmıştır. Türkiye'de 15 yaş üstü çalışan özel gereksinimli birey toplam %14,3; çalışmayan özel gereksinimli birey ise toplam %85,7'dir

(TUIK, Engellilerin sorun ve beklentilerinin araştırması,2010). İstatistiklere bakıldığında bu bireylerin %14,3'nün istihdam edilmiş olması, %38,4'ünün sosyal yardımlardan yararlandıklarının bilinmesi dışında; eğitim, sağlık, sosyal yaşam, bakım ve yaşam düzenlerinin istikrarının sağlanması konularına dair bilgiye ulaşılamamıştır.

Yetişkinlik döneminde zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin, çocuklarının sağlıkları (Evenhuis, Henderson, Beange, Lennox, & Chicoine, 2000; Maes, Broekman, Dosen, Nauts, 2003), eğitimleri, bakım ve ilginin sağlanması, istihdam sağlanması, sosyal yaşamlarını sürdürebilmeleri (White & Hastings, 2004; Sandler & Mistretta, 1998, Magana, Schwartz, Rubert ve Szapocznik, 2006; Seltzer ve Krauss 2001; Seltzer , Floyd, Song, Greenberg, & Hong 2011) bu dönemde çocuklarının ve kendilerinin gereksinimlerini sağlama konularında zorluklar yaşadıkları bu konularda hizmet gereksinimlerinin olduğu (Bradley ve Knoll, 1990; Heller & Factor, 1993; Rockett, 2001; Chou ve ark., 2011; Murphy, Christian, Caplin &Young, 2006; Robinson, Weiss, Lunsky & Ouellette-Kuntz, 2016; Kraemer & Blacher, 2001; Perkins & Moran, 2011) yapılan araştırmalarla bilinmektedir. Araştırma sonucunda elde edilecek olan bulguların yetişkin zihin yetersizliği olan çocuğa sahip aileler ile çalışan eğitimcilere, bu ailelere hizmet veren kurum ve kuruluşlarla bu konuda çalışan araştırmacılara kaynak oluşturacak nitelikte olacağı düşünülmektedir.

Literatürde zihin yetersizliği olan bireylerin ilk yetişkinlik dönemine ilişkin ve ailelerin bu döneme uyum süreçleri (Lustig, Thomas, 1996; Hayden, Heller, 1997; VonSoikema, 1997; Sandler, Mistretta, 1998; Lustig, Akey, 1999; Fidler ve Hodapp, 2000; Seltzer, Krauss, 2001; Magana, Schwartz, Rubert ve Szapocznik, 2006; Power, 2008; Balcher, Kraemer, Howell, 2010; Chou, Fu,Lin, Lee, 2010; Seltzer, Begun, M.Seltzer, Krauss, 2014; Seltzer, Floyd, Song, Greeenberg, Hong, 2011; Krenawi, Graham, Gharaibeh, 2011; Crandall- Mills, 2014; Curryer, Stancliffe, Dew, 2015; Findlay, Williams, Baum, Scior, 2015; Robinson, Weiss, Lunsky, Kuntz 2016; Mactavish, Mackay, Iwasaki & Betteridge, 2017; Lustig,Thomas, 2020), yaşadıkları deneyimler ve gereksinimleri (Griffiths & G.Unger,1994; Hayden & Goldman, 1996; Haveman, Berkum, & Reijnders, 1997; Hayden & Heller, 1997; Seltzer & Krauss, 2011;Seltzer, Floyd, Song, Greenberg & Hong, 2011; Taylor & Hodapp, 2012; Findlay, Williams, Baum, Scior, 2013; Robinson,2013; Karadağ, 2014; Curryer, Stancliffe, Dew, 2015; Essex ve Hong, 2005; Green, 2007; Hill, Rose, 2009; Heller, Schindler, 2009; Williamson , Perkins, 2014; Görmez,

2017) ile ilgili yapılan araştırmalar oldukça sınırlıdır. Ayrıca yurt içi ve yurt dışı literatür incelendiğinde ilk yetişkinlik döneminde zihin yetersizliği olan bireylerin ailelerinin bu döneme uyumu, yaşadıkları deneyimler ve gereksinimlerinin belirlenmesini inceleyen bütünsel bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Bu durum, ailelerin, zihin yetersizliğine sahip olan çocuklarının ilk yetişkinlik döneminde uyum süreçlerinde yaşadıkları deneyimlerin ve bu döneme dair gereksinimlerinin neler olduğunun belirlenmesinin bütünsel olarak incelemenin önemini ortaya koymaktadır. Bu araştırmada ilk yetişkinlik döneminde, 17-45 yaş aralığında, ailesiyle birlikte yaşayan, zihin yetersizliği olan bireylerin ailelerinin bu döneme uyum sürecinde yaşadıkları deneyimlerin ve bu döneme dair gereksinimlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Yapılacak olan araştırmada elde edilecek olan veriler, ailelerin zihin yetersizliği olan çocuklarının ilk yetişkinlik dönemine olan uyumlarına, yaşadıkları zorluklara, yaşadıkları deneyimlere ve gereksinimlerine dair bilgiler vermesi beklenmektedir. Bu dönemi ailenin nasıl yaşadığını bilmenin, uyum süreçleri ile ilgili daha detaylı bilgilere ulaşmanın, bu döneme dair gereksinimlerini belirlemenin; ailelere ve zihin yetersizliği olan yetişkin bireylere sağlanacak olan hizmetlerin ve yapılacak olan desteklerin niteliği açısından ailelere yarar sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bilgilere ulaşmak ayrıca, ilk yetişkinlik döneminde olan zihin yetersizliğine sahip bireyler ve aileleriyle çalışan öğretmenlere/uzmanlara, hizmet ve destek veren kurum, kuruluş ve yapılara, yasal düzenlemelere yol gösterici nitelikte olacağı düşünülmektedir. Ayrıca, üniversitelerin özel eğitim bölümlerinde lisans eğitimi görmekte olan öğretmen adaylarına yönelik yetişkinlik dönemindeki zihin yetersizliği olan bireyler ve ailelerini ele alan ders içeriklerinin düzenlenmesinde katkı sağlaması beklenmektedir. Bunun yanında, ulusal literatür tarandığında zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin ailelerin bu dönemde çocuklarıyla olan uyum süreçlerinin, yaşadıkları deneyimlerin ve gereksinimlerinin belirlenmesine ilişkin görüşlerinin alınmasının literatüre ve ileride bu konuyla ilgili yapılacak olan araştırmalara katkı sağlayacağı düşünüldüğünden bu araştırmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

1.4 Araştırmanın Sınırlılıkları

- Araştırmaya katılan ebeveynler ve çocuklarının demografik özelliklerine ilişkin verilen bilgiler, araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formundan elde edilen bilgiler ile sınırlıdır.
- Araştırma, ebeveyn olarak annelerin katılımıyla sınırlıdır.
- Araştırmanın verileri, nitel veri toplama tekniklerin yarı-yapılandırılmış görüşme yoluyla toplanılmıştır. Bu araştırma görüşme formundaki sorular ve katılımcıların verdikleri yanıtlar ile sınırlıdır.

BÖLÜM 2: ALANYAZIN VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1 Zihin Yetersizliği

Zihin yetersizliğini ifade etmeye yönelik tanımlar, Amerikan Zihinsel ve Gelişimsel Yetersizlikler Birliği (AAIDD) ve Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) gibi birçok kuruluş tarafından yapılmaktadır (AAIDD, 2010; APA, 2013). AAID zihin yetersizliğini, hem zihinsel işleyişte (akıl yürütme, öğrenme, problem çözme) hem de çeşitli günlük sosyal ve pratik becerileri kapsayan uyarlanabilir davranışta önemli sınırlamalarla karakterize olan ve 18 yaşından önce çıkan durum olarak ifade etmektedir (AAID,2010).

Zihin yetersizliği için yapılan diğer tanımlardan biri, APA'nın DSM-V de ifade ettiği "başlangıç olarak kavramsal, sosyal ve uygulamalı alanlarda kendini gösteren, zihinsel ve uyumsal işlev yetersizliklerini içeren gelişimsel dönemde ortaya çıkan bir yetersizlik" tanımıdır (DSM-V, 2013, s.33).

Ülkemizde Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018)'nce yapılan zihin yetersizliği tanımı ise "zihinsel işlevlerde normalin altında olmak ve buna bağlı olarak kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde sınırlılıkların 18 yaş öncesinde ortaya çıkması" olarak ifade edilmektedir. Tanımdaki ana ifadeler; zihinsel işlevlerde yetersizlik, uyumsal becerilerde yaşanan sınırlılık ve tüm bu yetersizlik ve sınırlılığın 18 yaş öncesinde ortaya çıkmasıdır.

Eripek (1998)'e göre yapılan tanımlara genel olarak bakıldığında zihin yetersizliği çevre (ev, iş, toplum), yeterlikler (zeka, uyumsal beceriler) ve işlev/yardımlar olmak üzere üç temel öğeden oluşmaktadır ve bu öğeler birbiriyle ilişkilidir. Birinci öğe olan yeterlikler zihinsel ve uyumsal becerilerdeki sınırlılıklarla ilişkili işlevleri gösterirken; ikinci öğe olan çevre, işlevlerde sınırlılığın yaşandığı çevreyi tanımlamaktadır. Üçüncü öğe ise işlevler ve bunları etkileyen yardımların var olup olmadığını ifade etmektedir. Çevreden bireye yapılan yardımlar bireyin işlevlerini olumlu yönde geliştirebilir veya yardımların olmaması, çevre koşullarının olumsuz olmasıyla birlikte bireyin durumunu olumsuz etkileyebilmektedir.

Schalock ve arkadaşları (2007, s. 119) terim veya isim zamanla değişmiş olsa da, son elli yılın üzerinde kullanılan tanımların analizi, zihinsel yetersizliğinde üç temel unsurun; zihinsel işlevsellikte sınırlamalar, çevresel taleplere uyumda davranışsal sınırlamalar ve erken başlangıç yaşının önemli ölçüde değişmediğini göstermektedir.

2.2 Zihin Yetersizliği Olan Bireyler

Toplumda yaşam içerisinde var olan özel gereksinim gruplarından biri de zihinsel yetersizliği olan bireylerdir. Bugüne kadar yapılan tanımlar incelendiğinde hemen hemen hepsinde ortak nokta zihinsel işlevler ve uyumsal becerilerde ortaya çıkan sınırlılıktır. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde zihinsel yetersizliği olan bireyler; zihinsel alanlarda, sosyal, pratik uyum becerilerinde sınırlılık gösteren, bu özellikleri 18 yaşından önceki gelişim döneminde ortaya çıkan ve özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine gereksinim duyan bireyler olarak ifade edilmiştir (MEB, 2017, s.3).

Zihin yetersizliği olan bireyler gelişim süreci boyunca normal gelişim gösteren çocukların izlediği aşamalardan geçerken, onları farklılaştıran kısım zihinsel yetersizliği olan bir bireyin gelişim basamaklarına ulaşması geç ve güç olmakta ve hatta bazı gelişim basamaklarına ulaşamamalarıdır (Metin & Işıtan, 2017, s.162). Zihin yetersizliği olan bireyler sahip oldukları özellikler bakımından önemli düzeyde farklılıklar barındırmaktadır (Sucuoğlu, 2015, s. 122). Yetersizlik durumu bireyin tüm gelişim alanlarını aynı şiddette etkilemediğinden bu bireylerin zihinsel, dil, motor, sosyal ve duygusal gelişim alanlarında farklı düzeylerde olması söz konusudur (Metin & Işıtan, 2017, s. 163).

Zihinsel yetersizliğin derecesiyle dil gelişimi arasında doğrudan bir ilişki bulunurken, zihinsel yetersizliği olan bireylerin gelişimine ilişkin en belirgin özellikleri dil ve konuşma gelişiminin yavaş olmasıdır (Acarlar, 2013, s.49). Dil gelişimlerinde gerilikler görülmesi ve konuşmada akıcılık problemleri yaşamaları, zihin yetersizliği olan bireylerin akademik başarıları üzerinde de olumsuz yönde etkili olmaktadır (Sabornie ve deBettencourt, 2009, s. 11-12). Bununla birlikte; okuma yazma, matematik, dikkat, yürütücü işlevler, problem çözme gibi akademik becerilerde gerilik yaşamakta, bilişsel gelişimde yaşanan geriliklerden dolayı soyut düşünme becerilerinde kaynade gerilik yaşamaktadırlar (Smith, Polloway, Patton & Dowdy, 2008, s.240).

Zihinsel yetersizliği olan kişiler sosyal becerilerde ise yakın çevresindekilerle arkadaşlık kurma ve devam ettirme, oyun ve toplum kurallarına uymakta zorlanma, nezaket ve görgü kurallarına uymada ev işlerinde desteğe gereksinim duyma, sosyal durumlara kendi kendilerine uyum sağlama gibi konularda güçlük yaşamaktadırlar (MEB,2015, s.24). Bireyin sahip olduğu yetersizlikler, yaşanan başarısız deneyimlerin tekrarı nedeniyle zihin yetersizliği olan bireyler çevresindeki kişilere bağımlı olabilmekte, kendi kararlarına, deneyimlerine ve bilişsel becerilerine güvenmemekte, yeni öğrenilecek olan ve kazanımı güç olan becerileri öğrenmekten kaçınmakta ve başkalarından yardım isteme davranışı göstermektedirler. Benlik saygıları ve özgüvenleri normal gelişim gösteren akranlarına göre daha düşük olabilmekte, bu nedenle kendi kararlarını vermekte güçlük yaşayabilmektedirler (Sucuoğlu, 2009). Bunun yanında tekrarlanan bu başarısızlık deneyimleri, zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin öğrenme ortamlarındaki motivasyonlarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Heber, 1964, akt. Eripek, 2009, s. 215). Zihin yetersizliği olan bireylerin bu dönemde davranış problemleri sergilemeleri, hem eğitimlerini engellemekte hem de sosyal açıdan arkadaş edinme, akranlar ile etkileşimde bulunma süreçlerini olumsuz etkilemekte, bunun yanında onları yalnızlaştırarak depresyon yaşamalarına neden olmaktadır. (Smith, Ittenbach ve Patton, 1998, s. 206).

Zihin yetersizliği olan bireylerin sahip oldukları özellikler bakımından gösterdiği bu farklılıklar eğitim programlarının oluşturulması ve uygun olan eğitim ortamına yerleştirilebilmeleri bakımından bir sınıflandırılmanın olmasına gerek duyulmaktadır. Geçmişten günümüze farklı sınıflamalar yapılmış olsa da MEB (2006), Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde zihin yetersizliği olan bireyleri; hafif, orta, ağır ve çok ağır şeklinde zeka puanına göre sınıflandırmıştır. Ülkemizde bir eğitim ortamına yerleştirilmede dikkate alınan bu sınıflamaya göre zihin yetersizliği olan bireyler;

- Hafif düzeyde zihin yetersizliği olan birey; zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde hafif düzeydeki yetersizliği nedeniyle özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine sınırlı düzeyde gereksinim duyan bireyi,
- Orta düzeyde zihin yetersizliği olan birey; zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki sınırlılık nedeniyle temel akademik, günlük yaşam ve iş becerilerinin kazanılmasında özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine yoğun şekilde gereksinim duyan bireyi,

- Ağır düzeyde zihin yetersizliği olan birey; zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki eksiklikleri nedeniyle öz bakım becerilerinin öğretimi de dahil olmak üzere yaşam boyu süren, yaşamın her alanında tutarlı ve yoğun özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireyi,
- Çok ağır düzeyde zihin yetersizliği olan birey; zihinsel yetersizliği yanında başka yetersizlikleri bulunması nedeniyle öz bakım, günlük yaşam ve temel akademik becerileri kazanamaması nedeniyle yaşam boyu bakım ve gözetime ihtiyacı olan bireyi, ifade etmektedir (MEB, 2006).

Zihin yetersizliği olan bireylerin bu özelliklerindeki farklılıkların bilinmesi, bu bireylere sunulacak olan eğitimin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Özel eğitimde, özel gereksinimli bireylere sunulacak olan eğitim, bireylerin gereksinimleri ve özellikleri göz önüne alınarak belirlenmektedir (Schalock vd., 2010, s. 74). Hafif, orta, ağır ve çok ağır olarak sınıflandırılan bireyler için bireyselleştirilmiş eğitim programları hazırlanarak, programlarda bireyin, ailenin, öğretmenlerin gereksinimlerine ve bu kişilere sağlanacak destek hizmetlere yer verilmektedir. Bireylerin eğitim aldıkları kurumlarda hazırlanan programlarda gelişim becerileri, uyum becerileri, toplumsal beceriler ve iş-meslek becerilerinin yer alarak bağımsız yaşam becerilerini kazandırmaya yönelik hedefler yer almaktadır (MEB, 2006).

2.3 Zihin Yetersizliği Olan Yetişkin Bireyler

2.3.1 Yetişkinlik

İnsan yaşamında gelişim dönemlerinden biri olan yetişkinlik dönemi, ergenlik sonrasına denk gelen dönemdir. Bilimsel yayınlar incelendiğinde yetişkinlik terimi diğer gelişim dönemleri gibi herkes tarafından açık ve genel bir şekilde ifade edilememektedir.

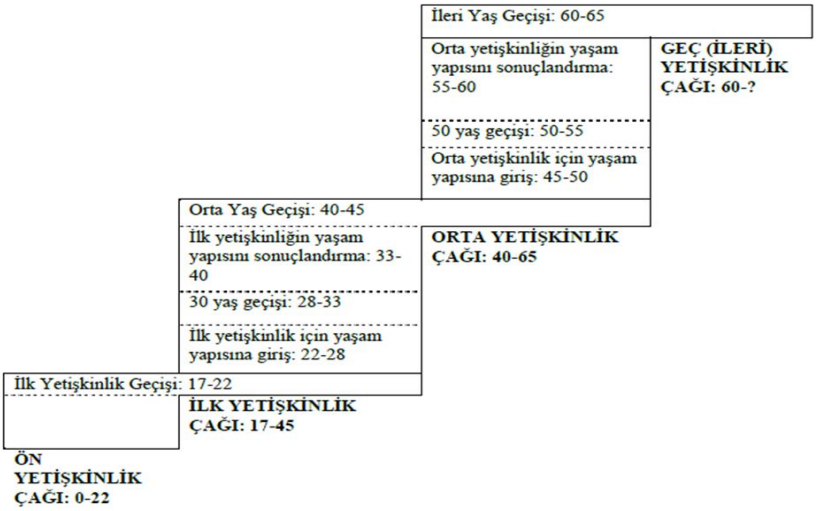
Yetişkin, bilişsel ve bedensel gelişimini tamamladığı ergenlik ile yaşamın geri kalan dönemlerinde yaşayan ve yaşamdaki değişimlere uyum sağlayabilen birey olarak tanımlanabilir (Erikson, 1984; Levinson, 1996; akt. Aktu, 2015, s.10). Bu tanıma göre Aktu (2015), yetişkin bireyi, bedensel gelişimini tamamlamış, fiziksel açıdan yeterliliğe ve olgunluğa erişmiş olmanın yanı sıra ruhsal ve duygusal açıdan yaşamdaki değişen koşullara uyum sağlayabilen ve esnek bir yaşam sergileyebilen kişi olarak belirtmektedir.

Yetişkinlikle ilgili bir başka tanımı Andrew ve arkadaşları (2006, s.233), dengeli bir kimliğe sahip olan, etik davranan, sorumluluk sahibi olan, kendine güvenen ve bu sebeple başka kişilere, topluma veya organizasyonlara katkı sağlayabilen birey olarak yapmaktadır.

Yetişkinlik dönemini ve özelliklerini açıklayan kuramlar arasında; Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramı, Bühler'in İnsan Yaşamı'nın Akışı Kuramı, Gould'un Dönüşümler Kuramı, Arnett'in Beliren Yetişkinlik Kuramı, Levinson'un Bireysel Yaşam Yapısı Kuramı gibi çeşitli kuramlar bulunmaktadır (Aktu, 2015, s.11). Literatür incelendiğinde yetişkinlik yıllarının ayrımı da yetişkinlik terimi gibi her kuramca farklı olup net bir ayrım yapılamadığı görülmüştür.

Literatüre bakıldığında, gelişim görevleri ve yetişkinlik yılları ile ilgili çalışan bu kuramcıların yanında yetişkinlik dönemine önem veren Levinson, yaşam boyu gelişim yaklaşımına göre bu dönemi ilk, orta ve ileri yetişkinlik dönemleri olarak üçe ayırarak gelişim görevlerini ve özelliklerini açıklamaktadır.

Levinson'un bireysel yaşam yapısı kuramında göre belirlediği yaş aralıkları Şekil 2.1'deki gibidir.

Şekil 2.1 Levinson'un Yetişkin Gelişimi Dönemleri

Şekil 2.1'de görüldüğü üzere, Levinson (1986, 1996) 0-22 yaş arası olan ön yetişkinlik çağını yetişkinliğe hazırlık olarak ifade etmektedir. Bu dönem bireyin en hızlı biyolojik, psikolojik, sosyal gelişim ve değişimi olan bu dönemde, ailesinden ve akran gruplarından ayrı bir birey olduğunu fark ederek kendilik değerini, bireyselleşmesini oluşturmaya başlamaktadır.

Ergenliğin bitimiyle başlayıp orta yaş krizinde son bulan ilk yetişkinlik dönemi 17-45 yaş aralığında ifade edilir. Bu dönemde eş seçme, aile kurma, ekonomik bağımsızlığını kazanma, meslek sahibi olma, çocuk yetiştirme, sosyal ortamlara girme ve sürdürme gibi gelişim görevleri bulunmaktadır (Havighurst, 1972). Biyolojik açıdan duraksama veya gerileme görülen, psikolojik açıdan doyum verici ve yeterli, sosyal açıdan değerli bir yaşam sürme, yeni nesilleri yetiştirme ve deneyim paylaşma gibi özellikler 40-65 yaş arasında ifade edilen orta yetişkinlik çağında oluşmaktadır. İleri (son/geç) yetişkinlik çağı ise, 65 yaş ve üstü zaman dilimini kapsayarak emeklilik, sağlık sorunlarıyla baş edebilme gibi yapılarla geçirilen dönemi ifade etmektedir (Levinson, 1986 s.7).

Bunların yanı sıra son yıllarda yetişkinlik ile ilgili yapılan araştırmalarda yetişkinliğe geçiş ve yetişkinlik ölçütleri ile ilgili daha sistemli çalışmalar yapan araştırmacılardan olan Arnett (2003), yetişkin olma işaretlerini biyolojik ve yaşla ilgili olan özellikler, sosyolojik gözlemlere dayalı olan özellikler ve aile ile ilgili olan özellikler olarak üç kısımda incelemektedir. Biyolojik ve yaşla ilgili olan özellikler; belirli bir yaşa ulaşma, biyolojik olarak çocuk yapabilme kapasitesi ve bedensel gelişimi tamamlama gibi fizyolojik özellikleri ile ehliyet alma, alkol alabilme gibi toplumsal özellikleri ifade etmektedir. Sosyolojik gözlemlere dayalı olarak ulaşılan özellikler evlilik, aileden ayrılarak kendine ait bir evde yaşama, tam gün çalışma ve anne baba ola gibi rolleri gerçekleştirmektir. Üçüncü olarak aile ile ilgili olan özellikler ise evine, evli ise ailesine bakabilme, evi yönetme ya da evin her şeyiyle ilgilenerek çocuk bakabilme gibi toplumsal belirleyicileri ifade etmektedir. Bunlara ek olarak ayrılma ve bireyselleşmeyi tamamlama ile psikolojik olgunluk kavramlarını psikodinamik kuram çerçevesinde ele alarak yetişkinliğe geçişte önem vermiştir. Ergenlik döneminde bireyin kendi isteklerinin farkına varmasıyla başlayan bireyselleşme duygusu anne baba çatışmalarıyla devam ederken, büyümekte olan kişinin kim olduğu ve ne yaptığıyla ilgili sorumlulukları alabilen, anne-babadan özerk, onlardan ayrılma gibi duyguların oluşmaya başlaması ayrılma ve bireyselleşmeyi tamamlama belirleyicisini ifade etmektedir. Psikolojik olgunluk ise dürtülerini kontrol etme, sorumluluk kabul etme, kendi sorumluluğunu alabilme ve geniş bir bakış açısı benimseme gibi özellikleri içermektedir (Atak vd., 2016, s. 208-209).

2.3.1.1 İlk yetişkinlik

İlk yetişkinlik dönemi kuramcılar tarafından farklı yaş dilimleriyle sınırlanmaktadır. Bu dönem Havighurst'e göre 18-35, Neugarten ve Moore' a göre 20-30, Erikson'a göre 20-40, Bühler'e göre 22-45 yaşları arasındadır (Zastrow ve Kirst-Ashman, 2015). Bu kuramcılara göre erken/ genç olarak ifade edilen bu dönem Levinson' a göre 17-40 yaşa aralığını ifade etmekte olup, sonraki beş yıl da bir sonraki döneme geçiş evresini oluşturmaktadır (Aktu, 2015, s.24).

İlk yetişkinlik dönemi, insan yaşamında eş, aile ve meslek tercihlerini ele alma ve değerlendirme süreci olarak önemli bir yer tutmaktadır. (Aktu, 2016, s. 171). İlk yetişkinlik dönemini psikolojik açıdan aşk, aile yaşamı, cinsellik, meslekte ilerleme, yaratıcılık ve yaşam amaçlarını gerçekleştirme konusunda yaşam doyumunun yüksek olduğu yıllardır. İlk yetişkinlik döneminde birey, duygusal gelişiminde romantik aşkın yanı sıra iş arkadaşlığı, sosyal arkadaşlık, kardeş ilişkileri gibi diğer karşılıklı ilişkiler yoluyla da duygusal ihtiyaçlarını giderebilmektedir (Marcia 2002, s.25, Vander-Zanden ve ark. 2011;akt. Aktu, 2016, s.168).

İlk yetişkinlik döneminde ön plana çıkan diğer gelişim alanı toplumsal rollerin yerine getirilmesi, bir aile kurulması, toplumda saygınlık kazanma gibi özelliklerin olduğu sosyal gelişim alanıdır (Levinson, 1986 s.7). Ergenlik döneminde önem kazanan sosyal çevre, yetişkinlik yıllarında da önemini korumakta ve topluma katılımı sağlamaktadır (Levinson 1996 ss.264-296, Marcia 2002, ss.13-14). İlk yetişkinlikte bireyin gelişim sürecini dernek, kulüp, vakıf, dini cemaat, sendika, siyasal parti üyelikleri ve eğlence toplantıları şeklinde kurdukları sosyal etkileşimler sağlamaktadır.. Sözü edilen toplumsal etkileşimlerde gelir düzeyi, eğitim durumu, meslek, cinsiyet, medeni durum, yaşam tarzı ve yaşam yeri değişkenlerinin etkili olduğu bilinmektedir (Newman ve Newman 2010, s.429-430; Yazar 2012; s.28). İlk yetişkinlik döneminde birey, serbest zaman faaliyetlerini değerlendirerek de sosyal ilişkilerini sürdürebilmektedir. Toplum değerlerine göre değişen serbest zaman etkinlikleri bazı toplumlarda eğitimsel, sanatsal etkinliklere katılmak ile örneklendirilirken bizim toplumumuzda televizyon izlemek, gezmek, arkadaşlarla vakit geçirmek olarak örneklendirilmektedir. (Onur, 2000;akt. Aktu, 2006,s.169). Bunun yanında bireyin yaşamında önemli yer tutan değişkenlerden olan beliren iş yaşamı ve kariyer yapma, iş/meslek seçimi de ilk yetişkinlik döneminde ele alınmaktadır (Marcia, 2002).

2.3.2 Zihin Yetersizliği Olan Yetişkin Bireyler

Zihin yetersizliği olan bireyler bebeklik, çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik dönemlerini tüm bireyler gibi gelişim dönemi sırasına göre geçirmektedir. Tanılandıktan sonra 27 yaşına kadar yetersizliklerinin tür ve derecelerine göre özel eğitim okuluna kayıt yaptırabilen zihin yetersizliği olan bireyler (MEB, 2018), okul döneminden sonra yetişkinliğe geçiş, yetişkinlik dönemi özellikleri göstermeye başlamaktadırlar. Gelişim dönemleri tüm bireyler gibi zihin yetersizliği olan bireyler için de önemlidir. Zihin yetersizliği olan bireyler, bazı alanlarda normal gelişim gösteren akranlarıyla benzer performans sergilerken, bazı alanlar da sınırlı beceri ve performansa sahip olabilmektedirler (Cavkaytar, 2019, s.9). Bu bireyler için yetişkinlik dönemine girmek genel olarak güvenli bir ortam olan okuldan, istihdam, bağımsız yaşam, serbest yaşam, günlük aktiviteler, sosyal ve duygusal ilişkiler gibi, yetişkinlik döneminin rollerini oluşturacakları bir yetişkin yaşamına geçişi ifade etmektedir (Dyke, Bourke, Llewellyn ve Leonard, 2013, ss. 157-160). Okul sonrası bağımsız yaşama, sosyal yaşama katılma, güvenlik becerilerini gerçekleştirme, kendini koruma, boş zamanlarını değerlendirme, bir iş bularak işi sürdürebilme ve kendi hayatını sürdürebilme gibi gerçekleştirmeleri gereken yetişkinlik dönemi görevlerinde zihin yetersizliği olan bireylerin zorluk yaşadıkları görülmektedir (Artar ve Ergenekon, 2020).

2.3.3 Zihin Yetersizliği Olan Yetişkin Bireylerin Özellikleri

Yetişkinlik dönemindeki zihin yetersizliği olan bireyler, zihin yetersizliklerinin düzeyiyle ve var ise ek yetersizlik veya hastalıklarının etkisiyle farklılıklar gösterseler de akademik, bilişsel, dil gelişimi, sosyal-duygusal, bağımsız yaşam becerileri, fiziksel gelişim, sağlık ve serbest zamanı değerlendirme ile ilgili gelişimlerinde ortak özellik gösterebilmektedirler.

2.3.3.1 Bilişsel, akademik özellikler

Zihin yetersizliği olan bireylerde genelde zihin gelişimlerindeki yetersizlik, öğrenme yeteneği, algısal yetenekler, yaratıcılık, genelleyebilme, probleme çözme, sözel ve görsel bellek gibi fonksiyonlarda yaşanmaktadır. Dikkat ve bellek problemleri yaşamaları öğrenme sürecini yavaşlatmaktadır. Bu bireylerde zihin yetersizliğinden etkilenme şiddeti arttıkça öğrenme yavaşlayarak zorlaşabilmektedir (Metin & Işıtan, 2017, s. 165). Bu zorlanılan durumların

ilerleyen yaşlarda, yetişkinlik döneminde de sürdüğü görülmektedir. Lise eğitimi sürecinde okuma güçlüğü en yaygın görülen akademik yetersizliktir. El yazısı, heceleme ve kompozisyon yazma konusunda yaşanan güçlükler de gençlik ve yetişkinlik döneminin ortak özelliklerindendir. Bunun yanında bazı öğrenciler aynı zamanda matematikte ve problem çözmede yetersizlik göstermektedirler. Akademik alandaki yetersizliğe de yol açan, bilişsel alandaki gerilik, bellek ve dikkat gibi özellikler de kendini göstermektedir (Sabornie & Bettencourt, 2009; akt. Yıldız, 2020, s.4). Zihin yetersizliği olan bireylerin çevresindeki uyaran ve sosyal ipuçlarını algılama, çeşitli kavram ve becerileri öğrenme ve uygulama gibi bilişsel öğrenme stratejilerini kullanmada güçlük yaşaması (Hardman vd., 2008, s.270), çalışma becerilerinde ve bir görevi alma, zamanında tamamlama becerilerinde probleme yol açmaktadır. Görevleri organize etme, materyallerle etkileşim, materyalleri düzenleme, not tutma, sınava hazırlanma lise yıllarında gözlenen yaygın sorunlardır. (Sabornie & Bettencourt, 2009; akt. Yıldız, 2020, s.4). Uygun ve düzenli şekilde alacakları özel eğitim ile zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin bu öz düzenleme becerilerini edinip hayatlarında uygulamaları sağlanabilmektedir (Cavkaytar, 2019, s.13-14).

2.3.3.2 Dil gelişimi özellikleri

Zihinsel fonksiyonlardaki yetersizliğin en büyük yansıması dil becerileri üzerinde görülmektedir. Zihin yetersizliği olan bireylerde dil gelişimi normal gelişim gösteren bireylerdeki gibi olmakla birlikte farklılaştıran kısım, zihin yetersizliği olan bireylerin normal dil gelişim aşamalarına ulaşmada gecikme, bir aşamada duraksama, artikülasyon bozuklukları ya da seslerin üretiminde problemler yaşama gibi sorunların yaşanabilmesidir (Metin & Işıtan, 2017, s. 165). Dil ve konuşma becerilerindeki özellikler bireyin yetersizlikten etkilenmesine göre farklılık gösterebilmektedir. Zihin yetersizliği olan bireyler yetişkinlik döneminde de diğer dönemlerde yaşadıklarına benzeyen dil ve konuşma özelliklerini sergilemekle birlikte çoğu zaman alternatif ve destekleyici iletişim sistemleri kullanmaya gerek duymakta, dil ve konuşma becerilerinde yaşadıkları bu olumsuz gelişimler sosyal yaşamlarında insanlarla sınırlı etkileşim ve iletişim kurmalarına neden olabilmektedir (Cavkaytar, 2019, s. 17).

2.3.3.3 Sosyal-duygusal gelişim özellikleri

Yetişkinlik dönemindeki zihin yetersizliği olan bireylerin hayatlarıyla ilgili plan yapabilme ve karar alabilme, sorunlara karşı çözüm üretebilme, kendilerini savunabilme, yardım isteme gibi sosyal becerileri sahip olması gerekmektedir (Heward,2009). Fakat bu bireyler zihin fonksiyonlarındaki yetersizliğe bağlı olarak ortaya çıkan anlama ve kavramadaki güçlük, ortamlarda uygun davranışı gösterme, sosyal kuralları anlama ve uyma becerilerini ediniminde zorlanma; dil ve konuşma becerilerindeki sınırlılıklar nedeniyle duygu ve düşüncelerini ifade etmekte sorun yaşamaktadırlar (Metin & Işıtan, 2017, s. 164).

Yetişkinlik döneminde zihin yetersizliği olan bireylerde gözlenen en belirgin sorunun akran etkileşimi kurma olduğu görülmektedir (Sabornie & Bettencourt, 2009; akt. Yıldız, 2020, s.4). Okul hayatının bitmesiyle bir iş hayatı veya kurs katılımı olmayan bireyler kısıtlı sosyal ortamlara sahip olduklarından arkadaş edinememekte, var olan arkadaşlarıyla da pek sık görüşememekte, görüşenlerin de telefonda ya da yüz yüze sohbet etmek dışında herhangi bir etkinlik yapmamaktadırlar (Ulugöl,2021, s. 17). Morisse ve arkadaşlarının yaptığı (2013) çalışmasında, zihin yetersizliği olan yetişkinlerin birçoğunun normal gelişim gösteren yetişkin bireyler gibi iş, ev, çocuk ve arkadaş edinmeyi çok istedikleri ortaya çıkmıştır. Ulugöl 'ün (2021, s.20) yaptığı çalışmada da zihin yetersizliği olan yetişkin bireyler mutlu bir hayatlarının olması, evlenme, çocuk sahibi olma, bir şeyler paylaşabileceği arkadaşlarının ve bir sevgilisinin olmasını istediklerini belirtmişlerdir.

Bir işte çalışan zihin yetersizliği olan yetişkin birey için iş ortamı onların yeni insanlarla tanışması ve arkadaş edinmesini kolaylaştırarak önemli bir sosyal destek sağlamaktadır (Genç ve Çat, 2013; s.391; Ar, 2020, s.92). Genellikle iş sahibi olmayı çok isteyen zihin yetersizliği olan bireyler, iş yaşamının onlara yeni bir çevre kazandırdığını, boş durmak ve sıkılmaktan kurtardığını, kendi paralarının olmasını sağladığını belirtmişlerdir. İş sahibi olma isteklerinin sadece hobilerine harcama yapabilmek, ev ekonomisine katkıda bulunabilmek ve bağımsız yaşamak amacıyla değil, hayatlarına anlam katabilmek, kendini topluma ait hissetme başkaları tarafından takdir edilme ve değerli hissetme gereksinimlerinin de olduğu bilinmektedir. (Novak ve Rogan,2010, s. 293; Timmons, vd. 2011, s. 293; Ar, 2020, s.91; Ulugöl,2021, ss.15-24). Bunlara ek olarak çalışma hayatı, zihin yetersizliği olan yetişkinlere sosyal yaşama dair

becerilerdeki akıcılık ve genelleme düzeylerini, özgüvenlerini de artarak bağımsız yaşamın öğrenildiği bir süreç olarak da fayda sağlamaktadır (Artar, 2018, s.129).

2.3.3.4 Bağımsız Yaşam Becerileri

Bir bireyin diğer bireylerle ilişki kurması, çevrenin beklentilerine uyum sağlaması bağımsız yaşam becerileri olarak adlandırılır (Cavkaytar, 2019, s.14). Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin var olan becerilerini geliştirmek, bağımsız şekilde yaşayabilmek ve topluma katılımlarını sağlayabilmeleri için bu becerilerin kazandırılması çok önemlidir (Cavkaytar, 2000, s.120; Baker, vd., 2004, s. 51; MEB, 2012;).

Literatürde farklı başlıklar altında sınıflandırılan bağımsız yaşam becerilerinin genel içeriğini temel akademik beceriler (okuduğunu anlama, işlevsel matematik, iletişim becerileri), günlük yaşam becerileri (parayı yönetme, evi yönetme, kişisel bakım, aile sorumluluğu geliştirme, yiyecek satın alma-tüketme, giyecek satın alma-giyinme, serbest zaman değerlendirme) kişisel sosyal beceriler (öz farkındalık kazanma özgüven kazanma, sosyal açıdan sorumlu davranışlar sergileme, kişilerarası iyi ilişkiler sürdürme, bağımsız kararlar alma, başkalarıyla etkileşimde bulunma), mesleğe hazırlık becerileri (iş imkanlarını bilme, işe uygun davranma, iş bulma ve işi sürdürme, yeterli psiko-motor becerilere sahip olma, özel iş becerileri kazanma) oluşturmaktadır (Wandry, Wehmeyer ve Glor-Scheib,2013).

2.3.3.5 Fiziksel Gelişim

Zihin yetersizliği olan bireylerin genelinde kaba motor ve ince motor gelişiminde gerilik ve gecikme gözlemlenmektedir (Eripek, 2005). Bu çocukların ilk yıllarındaki gelişim yavaşlığıyla birlikte sonraki yıllarda algı-motor ve el göz koordinasyonundaki zayıflıkların olmasıyla birçok motor beceriyi gerçekleştirmekte güçlük yaşamaktadırlar (Metin ve Işıtan,2017, s. 164). Zihin yetersizliği olan yetişkinler genellikle ince ve kaba motor becerilerinin zayıf olması ve motor koordinasyonlarında zorluk yaşamaları nedeniyle "beceriksiz" olarak tanımlanırlar. Bilişsel yetersizlikler ve uzun süren duyusal-motor eksiklikler genellikle, küçük nesneleri kavrama veya el-parmak hareketleri gibi günlük yaşam aktivitelerini gerçekleştirirken sakatlık yaşamalarına neden olabilmektedir (Cantone vd., 2018, s.1-2). Buna ek olarak bu bireyler, ilerleyen yaşlarında motor hız ve amaçlı hareketlerde fiziksel gerileme yaşama eğilimleri olduğundan ergoterapi,

fizik tedavi gibi desteklere gereksinim duyabilmektedir (Cantone vd., 2018, s.6). Ayrıca zihin yetersizliği olan yetişkinlerde obezite oranlarının daha yüksek olduğu, motor ve fitness değerlendirmelerinde kötü performans gösterdikleri bilinmektedir (Frey& Chow, 2006, s.865).

2.3.3.6 Sağlık Özellikleri

Araştırmalar, zihin yetersizliği olan bireylerin yetersizliklerine neden olan veya spesifik sendromlarının varlığının belirli sağlık riskleri taşıdığını göstermektedir. Ayrıca sanayileşmiş ülkelerde zihin yetersizliği olan yetişkinlerin yaşam sürelerinin uzaması, popülasyonlarının yetişkinlik ve ileri yaşla ilişkili olan sağlık problemleri riskini artırmaktadır (Evenhuis vd.2000, s.4). Zihin yetersizliği olan yetişkinlerde genel olarak görme ve işitme bozuklukları, obezite, epilepsi, cilt rahatsızlıkları, diş ile ilgili hastalıklar, davranışsal/ akıl sağlığı sorunları, mide-bağırsak sistemi ile ilgili durumlar ve uzun vadeli çoklu ilaç ihtiyacı görülmektedir (Perkins & Moran, 2011, s.91). Bu nedenle zihin yetersizliği olan yetişkinlere ve bakım verenlerine, beslenme, egzersiz, ağız hijyeni, güvenlik uygulamaları gibi alanlarda sağlıklı yaşam uygulamaları alanlarında eğitimler verilmesi gerekmektedir (Evenhuis vd.2000, s.5). Ayrıca bu kişilere sağlık alanında hizmet veren profesyonellerin de zihin yetersizliği olan yetişkin bireylere nasıl davranılacağı ve verilecek olan hizmetlerin belirlenmesi için eğitimler hazırlanmalı (Perkins&Moran,2011, s.92), bu alanda ömür boyu süren bir müdahale yaklaşımı benimsenmelidir (Evenhuis vd.2000, s.5).

2.3.3.7 Serbest Zamanı Değerlendirme Becerileri

Zihin yetersizliği olan pek çok yetişkinin gündüz düzenli bir aktivitelerinin olmadıkları görülmektedir (Keogh vd., 2004; Wagner vd., 2005). Bu bireyler, yaşa uygun serbest zaman etkinlikleri gerçekleştirmede sorun yaşamakta (Badia, Orgaz, Verdugo, Ullan ve Martinez, 2011, ss.2061-2062; Rossow-Kimball ve Goodwin,; 2014, ss.15-17), zamanlarının büyük bir kısmını film, video, bilgisayar/ telefon/ tablette oyun oynamak, dizi ve tv programı izlemek gibi pasif kaldıkları serbest zaman etkinlikleriyle geçirmektedirler (Ulugöl,2021,s.14). Serbest zaman diliminde sosyal etkinlik olarak ise genellikle doğum günü kutlama, dışarıda yemek yeme, dini etkinliklere katılma (Dolva, Kleiven & Kollstad, 2014, s.42), diğer aile bireylerini veya komşu ziyaretleri yapma, aile bireyleri ile gezme ve muhabbet etme (Ulugöl,2021, s. 18) gibi etkinlikler yapmaktadırlar. Çalışma hayatının da bu bireyler için serbest zamanlarını daha

nitelikli geçirmelerine olanak sunduğu ve çalışma ortamı sayesinde serbest zaman etkinliklerine katılım düzeylerinin olumlu yönde etkilenebilmektedir (Ergenekon & Artar, 2020, s.21).

Zihin yetersizliği olan yetişkin bireyler, okul hayatlarından sonra sınırlı programlama yapan veya hiç programlama yapmayan, günün bazı bölümlerinde yalnız kalan zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin; düzensiz düşünce ve ruh hali açısından daha fazla risk altında kaldıkları daha yüksek düzeyde davranışsal, sağlık ve işlevsel problemler gösterme olasılığının olduğu görülmektedir (Dykens, 2007, s. 276). Bu yüzden de normal gelişim gösteren genç yetişkin bireyler gibi iyi hissetmek için aktif olacakları faaliyetlere, gelişim alanlarına yönelik müdahalelere ve resmi desteğe gereksinim duymaktadırlar (Taylor & Hodapp, 2012, ss. 72-74).

2.4 Zihin Yetersizliği Olan Yetişkin Bireylerin Aileleri

Zihin yetersizliği olan çocuğa sahip aileler tipik aile yaşamı döngüsünden farklılaşmaktadır. Ailenin tanıyı ilk öğrenmesinden itibaren yaşam döngüsünde oluşan bu değişiklik aile bireylerinin özelliklerinden aralarındaki ilişkiye kadar pek çok şeyi etkilerken, zihin yetersizliği olan bireyin aileye katılması ailenin yaşam döngüsünü, o anda bulunduğu basamağı ve sonrasını etkilemektedir. Zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin en çok düşündüğü konulardan biri ise çocuklarının ilerleyen yaşları ve geleceği olmaktadır (Ersan, 2019, s.40)

Zihinsel yetersizliği olan yetişkin bir çocuğa sahip birçok ebeveynler için, çocuklarının ergenlik dönemlerinden bağımsız bir yetişkin olmaya geçiş gerçekleşememekte, bu da genç yetişkin çocuğun aileye sürekli bağımlı olmasıyla sonuçlanmaktadır (Brubaker & Brubaker, 1993; Kramer & Thompson, 2005). Bunun sonucunda zihin yetersizliği olan çocukların eğer bir bakımevine yerleşme durumu olmazsa evden hiçbir zaman ayrılmadıkları ve çoğunun aileleriyle yaşam sürmekte oldukları düşünülmektedir. Zihin yetersizliği olan çocuğa ebeveynlik yapmak, özellikle zihin yetersizliği olan yetişkin bireylere yönelik var olan sınırlı hizmetler bağlamında, ömür boyu sürecek bir sorumluluk olabilmektedir (Minnes & Woodford 2005).

Zihin yetersizliği olan yetişkin bireyler, okul programlarının bitmesinin ardından büyük çoğunluğu ailesiyle birlikte ikamet etmekte ve genelde ağır düzeyde zihin yetersizliği olan bireylerin ileriki yaşlarda bakım hizmetlerinden yaralandıkları görülmektedir (Cavkaytar & Artar, 2019, s.230). Bakım verme sürecinin yaşam boyu sürmesi, ailelerin kendilerinin sağlık

sorunlarının ortaya çıkması ve bakıma gereksinim duymaları, ailelere yönelik sunulan hizmetlerin yetersiz olması gibi pek çok nedenle (Minnes & Woodford, 2005) aileler çocuğunun bakımında genelde yönetebileceklerinden daha fazla sorumluluk almakta, fiziksel ve duygusal zorluklar yaşamaktadırlar (Murphy vd., 2006, s. 181; Robinson vd., 2016). Aileler bu dönemde, kendi ve ailenin diğer üyelerinin gereksinimleri için ayırdıkları süre, enerji ve ekonomik kaynaklardan da kısarak zihin yetersizliği olan çocuklarına özbakım, duygusal, sosyal ve ekonomik olarak destek vermektedirler (Silver vd., 1998). Yetişkin çocuklarının göstermiş olduğu davranış problemleri (Seltzer, 1997; Seltzer& Krauss, 2001; Chou vd.ve, 2011, s.563), çocuklarının çok az saat ev dışı etkinliklerde olması hatta bazı ailelerin çocuklarının katıldıkları aktivite merkezi ya da rehabilitasyon merkezlerine eşlik etmek durumunda kalmaları nedeniyle tüm zamanlarını hep birlikte geçirmeleri (Görmez, 2017, s.174) bakım verme yükünü artırmaktadır. Bunun yanında, çocuklarının zihin yetersizliğinden etkilenme derecesi, aldığı tanı, bireyin olduğu ek gereksinimler, sağlık sorunları gibi özellikler ailelerin gereksinimlerini, gereksinim duydukları destek ve hizmetleri, karşılaştıkları sorun ve yaşam deneyimlerini etkileyebilmektedir (Ersan, 2019, s.40). Tüm bu yaşanılan durumlar ailelerin yorgunluk ve stres yaşamalarına neden olmaktadır (Sandler & Mistretta, 1998, s.125; Anderson vd. 2011; Robinson vd., 2016). Bu nedenle çocuklarına sağlanabilecek yetkin bakıcı hizmetleri sayesinde yapabilecekleri dinlenme molaları, ebeveynlerin bakım verme yükü nedeniyle yaşadıkları tükenmişliği azaltabileceği düşünülmektedir (Murphy vd., 2006, s.184).

2.5 Zihin Yetersizliği Olan Yetişkin Bireylerin Ailelerinin Uyumu ve Yaşadıkları Deneyimler

Her yaşam döneminde olduğu gibi yetişkinlik dönemini de hem birey hem aile için bir uyum sürecini kapsamaktadır (Ersan, 2019, s.41). Çocuklarını desteklemede ve bakım vermekte genellikle yaşam boyu rol oynayan zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin, çocuklarının bu dönemlerinde farklı deneyimler yaşadıkları görülmektedir. Bu yüzden zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin deneyimlerini ve uyumlarını anlamaya çalışmak büyüyen bir araştırma alanı olmakta (Heller vd., 1997; Seltzer & Krauss, 1989; Smith, 1996), buna gereksinim duyulmaktadır.

Ailelerin sahip olduğu maddi manevi kaynakların, ebeveyn inanç ve tutumlarının, kardeş katılımının, ebeveynin dayanıklılığı ve güçlü yönlerinin, sahip olduğu stresörlerin, aldığı sosyal desteğin yetişkin çocuklarıyla birlikte yaşama uyumunu etkilediği görülmektedir (Vansoikema, 1997, s.25-26). Yapılan araştırmalar zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin pek çoğunun, çocuklarının yetişkinlik döneminde olumlu ve dayanıklı bir şekilde uyum sağladıklarını ortaya koymaktadır (Krauss & Seltzer, 1999). Birçok ebeveyn bu dönemde çocuklarının gereksinimlerini karşılayabilmekte, günlük hayatta yaşadıkları zorlukları dengeleyebilmekte, yaşamdan zevk alabilmekte (VanSoikema ,1997, s.26), bu durumla etkili bir şekilde başa çıkabilmekte ve dayanıklılık gösterebilmektedir (Seltzer vd., 2001).

Literatürde zihin yetersizliği olan yetişkin çocuğu olan ailelerle ilgili yapılan bazı çalışmalar, ebeveynleriyle birlikte yaşayan bu yetişkin bireylerin ebeveynlerine destek olabilmeleri, duygusal katılım sağlayabilmeleri ile yakın aile ilişkileri kurabilmelerinin (Seltzer & Krauss, 2001) ebeveynlerin çocuklarına bakım vermeye uyumunu olumlu şekilde etkilediğini göstermektedir (Seltzer & Krauss, 1989; Seltzer, Begun, Seltzer & Krauss 1991; Krauss & Seltzer,1993; Seltzer, Krauss & Tsunematsu, 1993; Seltzer ve Krauss; 1994; Crandall-Mills, 2014). Heller ve arkadaşları (1997, ss.370-371) tarafından yapılan çalışmada yetişkin çocuklarının ev işlerine yardım etmesi, birlikte keyifli aktiviteler paylaşabilmeleri, ebeveynin kendini yalnız hissetmesini engellemesi, ebeveyn kendini kötü hissettiğinde paylaşabilmesi gibi yetişkin çocukların ebeveynlere verdikleri destek türleri aralarındaki ilişkinin tek yönlü olmadığını göstermektedir. Ayrıca ebeveynlerinin bu dönemde daha çok sosyal ve eğlence aktivitelerine katılabildikleri görülmektedir (Heller vd.,1997, ss.370-371). Ailelerin özel bir çocuğa sahip olmaktan doyum bulduğu ve çocuklarıyla gurur duyduğunu (Sandler&Mistretta,1998; s.127), ebeveynlerin bu süreçte ego tatmini yaşadıklarını (Smith, 1996), eşler arasındaki ilişkiyi güçlendirdiği ve aile üyelerini birbirine yaklaştırdığı (Crandall-Mills, 2014, s.169) belirten çalışmalar da bulunmaktadır. Vansoikema (1997, s. 55) yaptığı çalışmada ailelerin yaşamlarının büyük çoğunluğunu çocuklarıyla birlikte yaşamış olmasının, zaman kavramının da onların bu döneme olan uyumunu olumlu yönde etkilediğini bildirmişlerdir. Bunlara ek olarak ebeveynlerin, yaşları ilerledikçe çocuklarına ilişkin daha az stresli yaşam olayları bildirdikleri, bakım vermeyi daha az yük olarak algıladıkları ve damgalama, suçluluk gibi konuları artık önemli olarak algılamadıkları (Chou vd., 2011, s.569) görülmektedir. Ebeveynlerin dayanıklılığı, güçlü yönleri, yeterli başa çıkma stratejilerine sahip

olması ve sosyal desteğin olumlu uyum veya iyilik hali ile pozitif ilişkili olduğu bilinmektedir (Vansoikema, 1997, s.25-26).

Çocuklarının yetişkin dönemine olumlu uyum sağladığını gösteren araştırmaların yanında, çocuklarının ve kendilerinin ilerleyen yaşları kaynaklı bu dönemde ebeveynlerin ruhsal sağlık, fiziksel sağlık ve sosyal faaliyetler bakımından olumsuz etkilendikleri, bu nedenle uyum sağlamakta zorluklar yaşadıkları da görülmektedir (Murphy vd., 2006, s. 183; Robinson vd., 2016; Anderson vd. 2011; Robinson vd., 2016; Seltzer vd., 2011, s.495; Magana vd., 2006). Ailelerin ömür boyu bakım sağlamanın getirdiği yorgunluk ve stres durumları yaşadıkları (Sandler & Mistretta, 1998, s.125; Anderson vd. 2011; Robinson vd., 2016), yaşanılan bu duygusal, psikolojik sorunların da fiziksel sağlıklarına olumsuz etkisinin olduğu (Murphy vd., 2006, s. 181; Robinson vd., 2016) yapılan çalışmalarda görülmektedir. Uzun süreli birlikte ikamet, yaşam boyu bakım verme yükü, çocuklarının hizmet ve bakımlarının birincil bakıcısı olma durumları, ebeveynleri yüksek oranda depresyona karşı savunmasız hale getirebilmekte ve bunun yanında kötü fiziksel sağlık, işlevsel bozukluklar yaşayabilmektedirler (Seltzer vd., 2011, s.495). Murphy ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada (2016, s.182) zihin yetersizliği olan yetişkin çocuğuna bakım veren, onunla ilgilenen ebeveynler, kendi günlük görevlerine çok az zaman ayırabildiklerini ve çoğunlukla bu zamanın çocuğu uyuduktan sonra olduğunu belirtmiş, kendilerine kalan bu zaman diliminde de dinlenmek yerine ailenin diğer üyelerinin gereksinimlerini karşılamak için kullandıklarını ifade etmişlerdir. Zihin yetersizliği olan yetişkin çocuklarının bakım veren ebeveynler, diğer aile üyelerine sınırlı zaman ayırma, kendilerine zaman ayıramama, kişisel ihtiyaçları için sınırlı vakte sahip olma ve yaşadıkları durumlardan rahatsız olma gibi olumsuz etkiler yaşadıklarını bildirmişlerdir (Sandler & Mistretta, 1998, s.125).

Çocuklarının bu dönemde göstermiş olduğu davranış sorunlarının da ebeveynleri psikolojik açıdan olumsuz olarak etkilediği görülmektedir. Aileler, çocuklarının yetişkinlik döneminde en çok zorlandıkları diğer konunun çocuklarının uyumsuz davranışlarının varlığı ve bu davranışları yönetme olduğu görülmektedir (Chou vd., 2011, s.563). Çocuklarının yetişkinlik dönemindeki davranış sorunlarına ilişkin Seltzer ve arkadaşlarının (1997) yaptığı çalışmada bazı ailelerin, ailelerin %44'ünün klinik olmayan davranış sorunu yaşadığı, %30'unun klinik olarak önemli davranış problemleri yaşadıklarını ve bazı ailelerinse davranış sorunu yaşamadığını ortaya

koymuştur. Çocukların sergiledikleri uyumsuz davranışlarda, ebeveynlerin çocuğuna daha fazla zaman ve dikkat ayırmak zorunda kalmasının bakım yükünü artırarak da bir stres kaynağı oluşturduğu (Seltzer & Krauss, 2001; Chou vd., 2011, s.563) ve ebeveynlerde psikolojik sıkıntılara yol açabildiği ifade edilmiştir (Magana vd., 2006). Ayrıca zihin yetersizliği olan yetişkin çocuğuyla birlikte yaşayan ebeveynlerin, sosyal yaşama daha az katıldığı ve daha az yakın arkadaş ilişkilerinin olduğu yapılan çalışmalarda görülmektedir (Seltzer vd., 2011, s 495). Ailelerin arkadaşlarıyla ve akrabalarıyla daha az görüşmeleri, bu gruplarla yaşanılan sosyal hayatın ve duygusal desteğin azlığı, profesyonellerden daha az destek almaları (Magliona vd., 2005) onların daha fazla depresyon yaşamalarına neden olmaktadır (Sandler & Mistretta, 1998, s.125; Magana vd., 2006). Ek olarak zihin yetersizliği olan yetişkin çocuğa sahip ebeveynlerle yapılan çalışmalarda, ebeveynlerin olumsuz inançları ve kendini suçlama eğilimlerinin de yetişkinlik dönemine uyumlarını olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir (Vansoikema, 1997, s.25).

Aileler yaşadıkları bu zorluklar ve olumsuz uyum deneyimleri ile olumlu karşılaştırmalar yaparak (daha kötü durumlardan iyi olma hali), dini inanç sistemleriyle, aile/ arkadaş gibi yakın çevre desteğiyle, toplum kuruluşları ve profesyonellerden aldıkları destekle başa çıkabilmektedirler (Vonseikema, 1997, s.50-51; Sandler & Mistretta, 1998, s.126).

2.6 Zihin Yetersizliği Olan Yetişkin Bireylerin Ailelerinin Gereksinimleri

2.6.1 Yetişkin Bireyin Gereksinimleri

Zihin yetersizliği olan yetişkin bireyler, okul sonrası bağımsız yaşama, sosyal hayata katılım, boş zamanlarını değerlendirme, iş yaşamına katılma gibi alanlarda zorluklar yaşamaktadırlar (Artar ve Ergenekon, 2020; Genç ve Çat, 2013). Bu bireylerin iş yaşamına katılamaması onların kendilerine ait olan sosyal çevreyi, arkadaşlarını, her gün yaptıkları bir etkinliği de kaybetmeleri anlamına gelmektedir. Ulugöl ‘ün yaptığı çalışmada (2021, s.22) bu bireylerin iş aradıkları, çoğunun başvurdukları yerden olumsuz cevap aldıkları ve işe girebilenlerin ise şahıs veya kurum desteğiyle yerleşebildikleri ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin iş bulma, yerleşme, sürdürme gibi alanlarda desteklenmeye gereksinimlerinin olduğu söylenebilir. Bununla birlikte zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin arkadaşlıklarının, sosyal etkileşimlerinin az olması (Seltzer & Krauss, 2001,

s.108; Ulugöl, 2021, s.22) nedeniyle sosyal hayata katılım konusunda desteklenmeye gereksinim duydukları görülmüştür. Okul hayatlarından sonra sınırlı programlama yapan veya hiç programlama yapmayan, günün bazı bölümlerinde yalnız kalan zihin yetersizliği olan gençlerin düzensiz düşünce ve ruh hali açısından daha fazla risk altında kaldıkları (Dykens, 2007, s. 276) bu yüzden de normal gelişim gösteren genç yetişkin bireyler gibi kendilerini iyi hissetmek için faaliyetlere gereksinim duydukları görülmektedir (Taylor & Hodapp, 2012, s. 76). Bunun yanında zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin özbakım ve bağımsız yaşam becerileriyle ilgili konularda hem fiziksel hem de duygusal desteğe gereksinimlerinin olduğu yapılan çalışmalarda belirtilmiştir. (Cooney, 2002, s. 429; Holl& Morano, 2014, s.12)

2.6.2 Ailelerin İhtiyaçları

Gereksinimi olana bakım verme rolü, ailelerde genel olarak eş veya çocuk tarafından sağlanmaktadır. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin eşleri ya da çocukları olmadığından bakım gereksinimleri çoğunlukla ebeveyn ya da kardeşleri tarafından gerçekleşmektedir. Genellikle ebeveynler tarafından sağlanan bakım verme rolü, ömür boyu sürmekte olan bir sorumluluk olmaktadır. Hem zihin yetersizliği olan yetişkin birey hem de onların yaşlanan aileleri için gelişimi dönemi değiştikçe, gereksinim duyulan hizmet ve destekler de değişim göstermektedir (Rockett, 2001, s.56). Heller ve arkadaşlarının (2007, ss137-139) yaptığı çalışmada ailelerin genel olarak dinlenme, günlük ve sosyal yaşamlarının düzenlenmesi, mali ve yasal planlamalar ve diğer hizmetler dahil olmak üzere birçok alanda karşılanmamış gereksinimleri olduğunu bildirmişlerdir.

Ebeveynlerin bakım vermeyi sürdürebilme, kendi fiziksel ve ruhsal sağlıkları, ev içi aile desteği ve ev dışında geçici bakım gibi birçok konuda daha fazla hizmet ve desteğe gereksinim duydukları görülmektedir (Seltzer vd., 2011, s.496).Bunun yanında çocuklarının eğitim hayatlarının sona ermesiyle, çocukları için olabilecek mesleki faaliyetler, istihdam, sosyal ve boş zaman etkinlikleri konularında alabilecekleri hizmetlerin neler olduğu ve nasıl ulaşabilecekleri konusunda zorluk yaşayabilmektedirler (Kraemer & Blacher, 2001,2008). Aileler kendi özel gereksinimlerini karşılayacak, yetersizliği olan çocuklarının yaşam boyu gereksinimleri değiştikçe değişecek hizmet ve destek şekillerinin tasarlanmasına gereksinim duymaktadırlar. (Bradley ve Knoll, 1990; Rockett, 2001, s.57). Bu nedenle ebeveynlere

çocuklarının küçük yaşlarından itibaren sunulan aile destek programlarının, yetersizliği olan yetişkin bireyler için de bağımsız yaşamalarını ve topluma kazandırılmalarını sağlayacak şekilde oluşturulması gerekmektedir.

Yetişkinlik dönemindeki bakım yüküne olan olumlu etkisi nedeniyle ebeveynler resmi ya da gayri resmi olarak verilen sosyal desteğe (Heller & Factor 1993; Chou vd., 2011, s.570) gereksinim duymaktadırlar. Gayri resmi olarak betimlenen aile, arkadaş, topluluk veya psikolojik destek gruplarının ebeveynlerin deneyimlerini paylaşarak birbirlerinden çok şey öğrenmelerini sağlamakta ve bu birbirleriyle yaptıkları paylaşımların ebeveynlerin dayanıklık ve kararlılığını güçlendirerek, olumsuz duygularının azalmasına yardımcı olmaktadır (Murphy vd., 2006).

Zihin yetersizliği olan bireylerin yetişkinlik dönemine girdiklerinde, aşırı kaygı, kendine veya ebeveynine zarar verme gibi gösterdikleri davranışsal problemler, aileler üzerinde bir stres kaynağı, önemli bir yük olmakta ve psikolojik sıkıntılara yol açmaktadır (Magana vd., 2006). Ebeveynler üzerinde önemli bir umutsuzluk duygusu yaratan davranış problemleriyle baş etmek zorunda kalan aileler resmi açıdan daha fazla davranışsal desteğe gereksinimleri olduğunu belirtmektedirler (Robinson vd., 2016). Bunun yanında ömür boyu bakım vermenin getirmiş olduğu bakım verme yükü, ebeveynlerin ilerleyen yaşları, kendilerine ve diğer aile bireylerini ayırdıkları zamanın kısıtlılığı (Sandler & Mistretta, 1998, s.125), çocuklarının uyumsuz davranış problemlerinde ailelerin yaşadığı stresler (Chou vd., 2011, s.563), sosyal hayatın ve duygusal desteğin azlığı (Magliona vd., 2005) gibi konularda ebeveynler psikolojik ve beraberinde fiziksel sağlıkları açısından etkilenmektedir Ebeveynlerin, bu konularda da psikolojik desteğe, sağlık ve sosyal hizmet müdahalelerine gereksinim duymakta oldukları görülmektedir (Seltzer & Krauss,2001, s.112;Murphy vd., 2006, s. 183; Magana vd., 2006; Robinson vd., 2016; Anderson vd., 2011; Seltzer vd., 2011, s 495;Robinson vd., 2016). Aynı zamanda Murphy ve arkadaşları (2006, s.184) yaptığı çalışmada, zihin yetersizliği olan yetişkin çocuğa sahip ebeveynler günlük bakım sorumluluklarının ebeveynlerde yaratmış olduğu tükenmişlik azaltmak amacıyla ailelerin dinlenme hizmeti olarak alabilecekleri bakım hizmeti veren bakıcılara da gereksinim duyduklarını belirtmişlerdir. Bunun yanında Seltzer ve Krauss (2001, s.112), zihin yetersizliği olan yetişkin çocuklarına bakım veren ebeveynlerin sosyal

etkileşimle ilgili yaşadıkları zorlukları algılama şekilleri ve toplum içerisinde yaşadıkları damgalamayı yönetmede yardıma gereksinim duyduklarını belirtmektedir.

Ebeveynlerin ve zihin yetersizliği olan çocuklarının yaşlarının da ilerlemesiyle aileler sağlık sorunları ile karşılaşma riskleri artmaktadır (Evenhuis vd., 2000, s.4). Yaşadıkları herhangi bir sağlık sorununda zihin yetersizliği olan yetişkinlere hizmet verebilecek, tedavi ve süreçleriyle ilgili destek alabilecekleri sağlık profesyonellerine ve genişletilmiş sağlık hizmetlerine gereksinim duydukları görülmektedir (Maes vd., 2003; Perkins & Moran, 2011, s.91; Evenhuis vd., 2000, s.5).

Ailelerin zihin yetersizliği olan yetişkin çocuklarının gereksinimlerini karşılamak için fedakarlık ve özverili davranışlarda bulunarak, çocuğunun ihtiyacı olan her şeyi karşılamaya çalıştıkları görülmektedir (Crandall-Mills, 2014, s.170-171). Ebeveynler resmi yani devlet tarafından verilen desteğe önem vermekte ve verilen bu desteği çoğunlukla çocuklarına bakım sağlamak için (Lefley 1997; Siklos & Kerns 2006) kullanmaktadırlar. Bu nedenle ebeveynlere maddi ve araçsal destek sağlanması ve bakım verenlere sağlanan maddi desteklerin de iyileştirilmesi gerekmektedir (Seltzer & Krauss,2001, s.112).

2.6.3 Zihin Yetersizliği Olan Yetişkin Bireylerin ve Ailelerin Aldıkları Hizmetler

Zihin yetersizliği olan yetişkin bireyler ve aileleri için ülkemizde yasalarla güvence altına alınarak sağlanan hizmetler sağlık hizmetleri, maddi destek, bakım destekleri ve psiko-sosyal destekler, okul sonrası eğitsel ve istihdam destekleri olarak beş bölümde incelenebilir.

Zihin yetersizliği olan bireyler her birey gibi sağlık hizmetlerine gereksinim duymakta, var ise içinde bulunduğu sendromun veya ek yetersizliklerin olması durumunda da sağlık hizmetlerine olan gereksinimleri yaşlarının da ilerlemesiyle artmaktadır. Ülkemizde yetersizliği olan bireylerin sağlık hizmetleriyle ilgili engelli sağlık kurul raporunun verilmesi, sağlık kurumlarının fiziksel yapısının bu bireylerin özelliklerine göre oluşturulması, sağlık hizmetleri almak için hastaneye başvuruda bulunan yetersizliğe sahip bireylerin hastane kayıt ve kabul işlemlerinde önceliğe sahip olması ve gerektiği durumlarda refakatçi personel eşlik etmesi ve sağlık hizmeti sunan personelin yetersizliği olan bireylerin özelliklerine yönelik hizmetiçi

eğitimlere katılmaları gibi Düzenlemeler Sağlık Bakanlığı Özürlü Kişilere Yönelik Sağlık Hizmetlerinin Sunumuna İlişkin Genelge ile yapılmıştır (Cavkaytar& Artar, 2019, s.228).

Ailelere ve zihin yetersizliği olan yetişkin bireylere sağlanan maddi destekler ailenin gelir durumu ve yetersizliği olan bireyin yaşı göz önünde bulundurularak 2022 sayılı Kanun kapsamında verilen engelli aylığı, herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan geliri olmayan ve kanunla bakım hizmetinden yararlanmayan yetersizliği olan bireylere verilen muhtaç aylığı, 3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında il ve ilçelerdeki Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Teşvik Vakıfları tarafından ekonomik açıdan yeterli imkana sahip olmayan yetersizliği olan bireylere sunulan destekler veya yetersizlik durumuna göre gereksinim duyduğu yardımcı araç gereçlerin karşılanmasını sağlama ve içinde bulundukları koşulların giderilmesine katkı sağlamak amacıyla sunulan gelir, emlak, tüketim ve motorlu taşıtlar vergi indirimleri ve muafiyetleridir (ASPB, 1986; 2013;Hazine ve Maliye Bakanlığı,1960).

Yetersizliği olan birey ve ailesinin özellikleri ve destek gereksinimlerine göre farklı şekillerde sunulmaktadır. Kendi gereksinimlerini gideremeyen ve ailesiyle birlikte yaşayan bireylerin evde bakımı için ailelerine Aile, Sosyal ve Çalışma Politikalar İl Müdürlüğü tarafından evde bakım ücreti verilmekte, bakım ihtiyacı ailesi tarafından karşılanması mümkün olmayan bireyler devlete bağlı veya özel bakım merkezlerinde kurumda bakım hizmetlerinden yararlanmaktadır (ASPB, 2013). Aynı zamanda her dönem de olduğu gibi bu dönemde de psikolojik desteğe gereksinim duyan bireyler ve aileleri için ASPB'ler tarafından telefonla veya yüz yüze danışabilecekleri psiko-sosyal destekler sunulmakta, bu psikolojik destek hizmetleri belediyeler, sivil toplum kuruluşları, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri tarafından da ücretsiz olarak verilebilmektedir (Cavkaytar& Artar, 2019, s.232).

Okul programlarının bitmesinden sonra yetersizliği olan bireyler rehabilitasyon merkezlerine devam ederek eğitsel destek hizmetlerine ulaşabilmektedirler (MEB, 2012). Ortaöğretimden yüksek öğretime geçiş için Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) tarafından yapılan sınavlarda zihin yetersizliği olan bireyler için gereksinim duyulması durumunda soruların okunması ve işaretlemesinde destek sunulabilmektedir. Ayrıca bu bireylerin kamu kurumlarında çalışabilmesi için yapılan Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı'nda zihin yetersizliği olan bireyler için ayrı bir sınav olması, sınav soruları için okuyucu

ve işaretleyici desteği, sınav süresine ek zaman verilmesi gibi uyarlamalar yapılmaktadır (ÖSYM, 2018). Özel eğitime gereksinimi olan bireylerin yeterlilik ve ilgileri doğrultusunda iş ve meslek hayatına katılımları ise MEB'nın 2012 yılında güncellenen 28360 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'yle yasallaştırılmıştır. Ayrıca Halk Eğitim Merkezleri ve Özel Eğitim Mesleki Merkezleri'nde bu bireylere serbest zamanlarını değerlendirmeye yönelik kursları açılabilmekte, iş ve meslek eğitimleri verilebilmektedir. Türkiye İş Kurumu tarafından da zihin yetersizliği olan bireylere yönelik açılan iş gücü yetiştirme kurslarında mesleki yeterliliklerini geliştirebilmekte ve iş imkanı sağlanabilmektedir (ASPB, 2003).

BÖLÜM 3: YÖNTEM

Araştırma, ilk yetişkinlik döneminde zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin bu döneme uyum sürecinde yaşadıkları deneyimlerin ve bu döneme dair gereksinimlerinin belirlenmesi amacıyla yapılmış nitel bir araştırmadır. Araştırmada ilk yetişkinlik döneminde zihin yetersizliğine sahip çocuğu olan ebeveynler ile yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Bu yarı-yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizi ile analiz edilmiştir.

Bu bölümde araştırma modeli, katılımcılar, veri toplama araçları, görüşmeler, verilerin toplanması, dökümü ve analizi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

3.1 Araştırmanın Modeli

Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak ifade edilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 41). Bu araştırma yönteminde, araştırma yapılan kişilerin bakış açısıyla, olgu, olay, norm ve değerleri nasıl algıladıkları (Ekiz, 2004), deneyimlerini nasıl yansıttıkları ve kendi dünyalarını nasıl inşa ettiklerini inceleyerek bilgi edinmeye çalışılır (Gay, Mills ve Airasian, 2012, s. 12; Merriam, 2009, s. 5). Nitel araştırmaların temel özelliği, araştırma öznelerinin bakış açılarını, anlam dünyalarını ortaya koyma, dünyayı araştırma yapılan kişilerin gözleriyle görebilmektir (Kuş, 2009, s.87). Bu yöntemde, katılımcıların algı ve yorumlarını derinlemesine inceleyerek kişisel anlayışları ortaya çıkarmak (Gay, Mills, ve Airasian, 2011, s. 12; Creswell, 2018, s. 43), aynı zamanda tekdüze görüşler ortaya koymaktan ziyade yelpazesini geniş tutarak farklı görüşleri içerisinde barındırmak (Gay vd., 2011, s. 7) amaçlanmaktadır. Bu araştırmada da ilk yetişkinlik döneminde zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarının bu dönemine uyum sürecinde yaşadıkları deneyimleri öğrenmek ve bu dönemdeki gereksinimlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, ilk yetişkinlik döneminde yani 17-45 yaş aralığında zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ve çocuğuyla birlikte yaşayan ebeveynlerin, çocuklarının ilk yetişkinlik dönemine uyum sürecinde yaşadıkları

deneyimleri derinlemesine incelemek, gereksinimlerinin neler olduğunu belirlemek için bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Araştırma, nitel araştırma yaklaşımlarından fenomenolojik (olgu bilim) yaklaşıma göre desenlenmiştir. Fenomenolojik desen (Creswell, 2020), bir fenomen (olgu) ya da olay hakkında katılımcıların deneyimlerini nasıl algıladığını ve tanımladığını ortaya koymayı amaçlayan bilimsel yaklaşıma dayalı bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Nitel araştırmacılar, araştırma yapılan kişilerin araştırılan konu veya olay hakkındaki öznel bakış açılarını, kişisel görüşlerini ve düşünme yollarını belirlemeye odaklanmaktadır (Christensen, Johnson ve Turner, 2020, s. 54; Creswell, 2018, s. 47; Ekiz, 2020, s. 35). Araştırma sürecinde katılımcıların belirlenmesi, katılımcıları belirlemesi, veri toplanarak kayıt edilmesi, verilerin analizi zaman ve emek açısından zorluğu (Seidman, 2006, s. 12) nedeniyle nitel araştırmalarda katılımcı sayısı nispeten daha az tutulmaktadır (Gay ve diğ., 2011, s. 8). Bu araştırmada ilk yetişkinlik döneminde zihin yetersizliği olan çocuğa sahip 12 ebeveyn ile yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Görüşme tekniğinde, araştırmacının katılımcılardan derinlemesine cevaplar alabilmek için ek sorular sorabilmesi, gerektiğinde soruyu tekrar edebilmesi, görüşmenin akışına göre soruların sırasının değiştirilebilmesi ve görüşülen kişinin durumuna göre bazı soruların atlanması araştırmacılar için esneklik sağlanabilmesi (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 133) nedeniyle bu teknik kullanılmıştır. Yapılan görüşmeler içerik analiz yöntemi ile analiz edilmiştir.

3.2 Katılımcılar

Araştırmanın katılımcıları İstanbul ilinde ikamet eden 17-45 yaşları aralığında zihin yetersizliği olan çocuğa sahip, çocuğuyla birlikte yaşayan, hepsi anne olmak üzere 12 ebeveyn oluşturmaktadır.

Bu bölümde katılımcıların belirlenmesi, özellikleri ve araştırmacıya ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

3.2.1 Katılımcıların belirlenmesi

Araştırmanın katılımcıları amaçlı örneklemenin ölçüt örnekleme türü kullanılarak belirlenmiştir. Ölçüt örneklemede temel anlayış araştırmacı tarafından ya da daha önceden

hazırlanmış ölçüt listesine göre belirlenmiş ölçütleri karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır (Yıldırım& Şimşek, 2016, s.122). Bu araştırmada da katılımcıların bazı ölçütleri taşıması gerekmektedir. Araştırmaya dahil etme kriterleri şu şekilde belirlenmiştir:

- Çocuğun 17-45 yaş aralığında yani ilk yetişkinlik döneminde olması,
- Çocuğun zihin yetersizliğine sahip olması,
- Yetişkin çocuğun aileyle birlikte ikamet etmesi.

Görüşme yapılacak kişiler belirlenirken, kişilerin yaşları, cinsiyeti, ailelerin demografik özellikleri ve zihin yetersizliği olan çocuklarının zihinsel gelişim düzeyleri dikkate alınmamıştır. Bu ölçütler kapsamında, İstanbul ili, Maltepe ilçesinde bulunan öncelikle arkadaş, tanıdık ve ilişkili olunan üç farklı rehabilitasyon merkezi müdürleri ile görüşülerek bu ölçütleri karşılayan ebeveynlerin olup olmadığı araştırılmıştır. Ölçütlere uyan ebeveynler belirlenip telefonla ulaşılarak araştırmanın içeriği hakkında bilgi verilmiş, görüşmeyi kabul eden katılımcılarla bağlı oldukları rehabilitasyon merkezlerinde görüşmek üzere uygun tarih ve saat belirlenmiştir. Görüşmeyi kabul eden 17-45 yaş aralığında zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ve çocuğuyla birlikte yaşayan 11 anne ile eğitimlerine devam ettikleri rehabilitasyon merkezlerinde görüşmek üzere randevu günü ve saatleri belirlenmiştir. Belirlenen randevu günü ve saatlerinde, rehabilitasyon merkezlerinin veli- öğretmen görüşme odaları ve boş olan sınıflarda görüşme yapılmıştır. Görüşmeye katılan 2 anne görüşme sorularına odaklanamayarak çok kısa yanıtlar vermiş ve görüşme kısa sürede bitirerek tamamlanamamıştır. Bu nedenle bu 2 anne araştırmaya dahil edilmemiştir. Tanıdık vasıtasıyla Bakırköy Zihin Engelliler Derneği'nin başkanına ulaşılarak araştırmayla ilgili bilgi verilmiş, ölçütleri karşılayan ve görüşmeyi kabul edecek ebeveynler için randevu talebinde bulunulmuştur. Görüşmeyi kabul eden 3 anne ile randevu tarih ve saati oluşturularak telefon üzerinden görüntülü görüşme yapılmıştır.

Araştırmacı görüşmelerde ebeveyn olarak babalarla da görüşmek istemiş fakat çoğunluk çalışma saatlerini ayarlayamayacaklarından dolayı annelerin görüşebileceklerini belirtmiştir. Bundan dolayı bu araştırmanın katılımcılarını anneler oluşturmuştur.

3.2.2 Katılımcıların özellikleri

Araştırmaya katılanların hepsi 17-45 yaş aralığında, ilk yetişkinlik döneminde zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ve çocuğuyla birlikte yaşayan annelerdir. Araştırma kapsamında görüşme yapılan toplam 12 katılımcının kod ismi, yaşı, öğrenim durumu, mesleği, anne-baba birlikteliği, sosyo-ekonomik durumlarına ilişkin bilgiler Tablo 3.1'de gösterilmektedir.

Tablo 3.1 Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

Kod İsim	Cinsiyet	Yaş	Öğrenim Durumu	Meslek	Anne-Baba Birlikteliği	Sosyo Ekonomik Durum
Ayşe	Kadın	60	Yüksek Lisans	Emekli	Boşanmış	Orta
Kübra	Kadın	49	İlkokul	Ev Hanımı	Birlikte	Orta
Zeynep	Kadın	63	Ortaokul	Ev Hanımı	Dul	Düşük
Mira	Kadın	55	Lise	Ev Hanımı	Dul	Orta
Zehra	Kadın	42	İlkokul	Ev Hanımı	Birlikte	Orta
Elif	Kadın	51	İlkokul	Ev Hanımı	Ayrı Yaşıyor	Düşük
Esra	Kadın	58	Üniversite	Emekli	Boşanmış	Orta
Sinem	Kadın	42	Ortaokul	Ev Hanımı	Birlikte	Orta
Bahar	Kadın	48	İlkokul	Ev Hanımı	Birlikte	Düşük
Aynur	Kadın	51	Üniversite	Emekli	Birlikte	Orta
Gizem	Kadın	48	İlkokul	Ev Hanımı	Birlikte	Orta
Merve	Kadın	44	İlkokul	Ev Hanımı	Birlikte	Yüksek

Tabloda görüldüğü üzere katılımcıların yaşları 42 ile 63 yaşları arasında değişkenlik göstermektedir. Araştırmaya katılan katılımcıların 12'si kadındır. Katılımcıların 1'i yüksek lisans, 2'si üniversite, 1'i lise, 2'si ortaokul, 6 tanesi ilkokul mezunudur. Katılımcıların 9'u ev hanımı, 3'ü emeklidir. Araştırmaya katılan ebeveynlerden 7'sinde anne baba birlikte yaşıyor, 2'si boşanmış, 1'i ayrı yaşıyor, 2'si eşi vefat etmiştir. Katılımcıların 8'inin sosyo-ekonomik durumunun orta, 3'ünün düşük, 1'inin ise yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırmanın katılımcılarının çocuklarına ilişkin bilgiler Tablo 3.2'de gösterilmektedir.

Tablo 3.2 Katılımcıların Çocuklarına İlişkin Bilgiler

Çocuğun Yaşı	Çocuğun Cinsiyeti	Okul Sonrası Yapılanlar	Devam Ettiği Rutin Eğitim / Etkinlik Merkezi	Devam Ettiği Merkez Türü	Çalışma Deneyimi	Psikolojik Destek Alma Durumu
20	Erkek	Evdeydi, Çalıştı	Var	Rehabilitasyon Merkezi ve Spor Okulu	Oldu	Alıyor
25	Erkek	Kurumlardan Eğitim Aldı, Yaşam Koçu İle Devam Etti	Var	Rehabilitasyon Merkezi	Oldu	Alıyor
24	Kız	Evdeydi, Kurumlardan Eğitim Aldı	Var	Rehabilitasyon Merkezi	Olmadı	Almıyor
24	Erkek	Evdeydi, Kurumlardan Eğitim Aldı	Var	Rehabilitasyon Merkezi, Vakıf, Belediye Etkinlik Merkezi	Olmadı	Almıyor
18	Kız	Okula Devam Ediyor	Var	Rehabilitasyon Merkezi	Olmadı	Almıyor
26	Erkek	Çalıştı, Kurumlardan Eğitim Aldı	Var	Rehabilitasyon Merkezi	Oldu	Almıyor
31	Erkek	Çalıştı, Kurumlardan Eğitim Aldı	Var	Rehabilitasyon Merkezi	Oldu	Almıyor
19	Kız	Evdeydi, Kurumlardan Eğitim Aldı	Var	Rehabilitasyon Merkezi	Olmadı	Almıyor
20	Erkek	Evdeydi, Kurumlardan Eğitim Aldı	Var	Halk Eğitim Merkezi, Rehabilitasyon Merkezi	Olmadı	Almıyor
25	Erkek	Evdeydi, Kurumlardan Eğitim Aldı	Yok	-	Oldu	Almıyor
26	Erkek	Evdeydi, Kurumlardan Eğitim Aldı	Var	Rehabilitasyon Merkezi, Vakıf, Belediye Etkinlik Merkezi	Olmadı	Almıyor
24	Kız	Evdeydi, Çalıştı	Yok	-	Oldu	Almıyor

Tabloda görüldüğü üzere çocukların yaşları 18 ile 31 yaşları arasında değişkenlik göstermektedir. Ebeveynlerin 8' i erkek, 4'ü kız çocuğa sahiptir. Çocuklardan 2'si okuldan sonra evde kalmış, zaman zaman çalışma deneyimler olurken 6'sı evde kalarak belirli kurumlardan eğitim almışlardır. Çocukların 2'si okul sonrasında hem çalışmış hem de belirli kurumlardan eğitim almaya devam etmiştir. Çocuklardan 1'i kurumlardan eğitim alırken yaşam koçu ile de destek almıştır. Çocuklardan 1 'inin okul hayatı devam etmekte olup lise son sınıftadır. Çocuklardan 10'u halen rutin olarak bir eğitim ya da etkinlik merkezine devam ederken, 2'si herhangi bir kuruma gitmemektedir. Çocukların 6'sı rehabilitasyon merkezine, 2'si rehabilitasyon merkezi, vakıf ve belediyelerin etkinlik merkezlerine devam etmekte; 1'i rehabilitasyon merkezi ve spor okuluna, 1'i de rehabilitasyon merkezi ve halk eğitim merkezindeki etkinlik kurslarına devam etmektedir. Çocuklardan 7'si çeşitli alanlarda (yemek şirketinde, otomotiv servisinde, kafede garsonluk, camcı yanında, ev yemekleri dükkanında, elektronik satış dükkanında, belediyede, ev eşyaları satan dükkanda satış elemanlığı) çalışma deneyimi yaşarken 5'inin çalışma deneyimi olmadığı görülmektedir. Çocuklardan 6'sı psikolojik destek almakta olup, 6'sı herhangi bir psikolojik destek almamaktadır.

3.2.3 Araştırmacının rolü

Araştırmacı 2008-2012 yılları arasında Marmara Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü Zihin Engelliler Öğretmenliği Anabilim Dalı'nda lisans eğitimini tamamlamış, aynı zamanda 2009-2013 yılları arasında Marmara Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı'nda çift anadal yaparak lisans eğitimi tamamlamıştır. Lisans eğitimini tamamlayan araştırmacı 2012- 2015 yılları arasında özel danışmanlık merkezlerinde ve rehabilitasyon merkezlerinde zihin yetersizliği, gelişimsel yetersizlik, otizme sahip farklı yaş gruplarındaki bireyler ve aileleri ile çalışmıştır. 2015-2016 yılları arasında MEB'e bağlı özel eğitim anaokulunda görev yapmıştır. 2016-2022 yıllarında yine MEB'e bağlı bir ilkokulunda özel eğitim sınıfında görev yapmış, halen aynı ilkokulda otizm sınıfında çalışmaktadır. Aynı zamanda Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Bölümü Zihin Engelliler Öğretmenliği Yüksek Lisans Programı'nda yüksek lisans eğitimine devam etmektedir.

Araştırmacı yüksek lisans eğitimi sürecinde Prof. Dr. Fatma Nur Akçin'den nitel araştırma yöntemleri dersini almış, ders kapsamında görüşme teknikleri ve veri analizine yönelik

uygulamalar yapmış ve dersi başarıyla tamamlamıştır. Nitel araştırmacı bizzat alanda zaman harcayan, katılımcılarla doğrudan görüşen ve gerektiğinde katılımcıların tecrübelerini yaşayan, alanda kazandığı perspektifi ve tecrübeleri toplanan bilgilerin analizinde kullanan kişidir (Yıldırım, 1999, s. 11-12). Araştırmacı yüksek lisans tezi kapsamında veri toplama araçlarının hazırlanması, verilerin toplanması, veri kayıtlarının yapılması, verilerin analiz edilmesi ve yorumlanması süreçlerini tez danışmanıyla beraber yürüterek aktif rol oynamıştır.

3.3 Verilerin Toplanması

Bu bölümde yarı yapılandırılmış görüşme sorularının oluşturulması, görüşme formu, görüşme süreci ve ilkeleri, formlar (kişisel bilgiler formu ve araştırmacı günlüğü), pilot uygulama, araştırma etiği ve veri toplama süreci ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Araştırmadaki veriler yarı-yapılandırılmış görüşmeler, araştırmacı günlükleri, katılımcı bilgi formu ile toplanılmıştır. Nitel araştırmaların temel karakteristiğinin, araştırmaya katılanların bakış açılarını, anlam dünyalarını ortaya koyma, dünyayı onların gözleriyle görme olarak vurgulanmaktadır. Bu nedenle görüşülenlerin, anlam dünyalarını, duygu ve düşüncelerini anlamak, daha derin bilgi edinmek esastır (Kuş, 2007, s. 87). Nitel yöntemlerden en sık kullanılan yöntemi olan görüşme insanların perspektiflerini, tecrübelerini, duygularını ve algılarını ortaya koymada kullanılan oldukça güçlü bir yöntemdir (Bogdan ve Biklen, 1992). Görüşme sorularının hazırlanması, yapılacak görüşme için önemli bir çerçeve oluşturur ve hazırlanan soruların niteliği görüşmenin niteliğini oluşturan önemli öğelerden biridir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.140). Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi; araştırma problemi ile ilgili tüm boyutların ve soruların kapsanmasını güvence altına almak için geliştirilmiş bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 132). Yarı yapılandırılmış görüşmelerde araştırmacı görüşmede kullanacağı soruları önceden hazırlamakta ve görüşme sırasında araştırmacılara görüşme sorularını yeniden düzenleyebilme esnekliğini sağlamaktadır (Ekiz, 2020, s. 70). Bu araştırmada katılımcılar ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmada yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğinin seçilme nedeni ilk yetişkinlik dönemindeki zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin bu dönemdeki uyumlarını, gereksinimlerini ve zorlandıkları durumları detaylı şekilde inceleme olanağı sunan sondaj sorularının olması, görüşme sırasında esneklik sağlayabilmesidir.

3.3.1 Görüşmeler

Bu bölümde görüşme ilkeleri, etik ilkeler, görüşme sorularının oluşturulması ve pilot görüşmeler ile ilgili bilgiler verilmiştir.

3.3.1.1 Görüşme ilkelerinin belirlenmesi

Görüşme sürecinin daha etkili ve verimli hale getirilmesi için dikkat edilmesi gereken bazı ilkeler ve süreçler vardır (Büyüköztürk vd., 2008).

Görüşme esnasında araştırmacının; soruların emir verme veya bir zorunluluk ifadesiyle değil sohbet tarzında sorulması, katılımcıları yönlendirme ve şartlandırmadan uzak durması, katılımcılara karşı teşvik edici ve rahatlama sağlayacak şekilde geri bildirimler vermesi, yansız ve "empatik" olması, katılımcı ile güvenilir ve dostça ilişki kurması ilkelerine uyması beklenirken, araştırmanın amacına ve görüşülen bireylerin özelliklerine göre, bu süreçlerin nasıl yansıtılacağı araştırmacı tarafından belirlenmelidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 147).

Bu araştırmada görüşmelerin tamamı araştırmacı tarafından dokuzu yüz yüze üçü görüntülü olmak üzere bireysel olarak yapılmıştır. Araştırmacı görüşmeye başlamadan önce katılımcılara kendisini tanıtmış, çalışmasının amacını anlatmış bu bağlamda katılımcının görüş ve düşüncelerinin kendisi için önemli olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte araştırmacı, görüşmeye giderken fiziksel görünüşüne, kıyafetlerinin uyumlu, temiz ve ütülü olmasına özen göstermiştir. Görüşme öncesinde, sırasında ve sonrasında gerekli olan materyalleri (gönüllü katılım onam formu, demografik bilgi formu, görüşme sorularından oluşan veri toplama aracı, kalem, kağıt, ses kayıt cihazı) yanında hazır olarak bulundurmuştur.

Görüşme sırasında katılımcıya sorulacak olan soruların atlanmaması ya da tekrar edilmemesi amacıyla görüşme formundan takip edilmiştir. Araştırmacı görüşmeler sırasında katılımcılara 15 soruyu önceden belirlenen sırayla sormuştur. Anlaşılmayan bir yer olduğunda belirtilmesi istenerek örnekler verilebileceği katılımcıya söylenmiştir. Bazı sorulara netlik getirmek ve konu için gerekli görülen durumlarda katılımcılara ek soru sorulmuş veya açıklama yapılmıştır. Katılımcı bir soruyu yanıtlarken sözü kesilmeden dinlenilmiştir. Katılımcı sonraki sorulardan birine de cevap vermişse soru tekrar yöneltilerek "Bu konu hakkında konuşmuştuk, eklemek istediğiniz başka şeyler var mıdır?" diyerek isterse verdiği cevaba ekleme yapılmasına

olanak sağlanmıştır. Görüşme esnasında katılımcının sözü bitmeden yeni soruya geçilmemiş ve cevapladığı soruya dair eklemek istediği başka bir şey olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcının konudan uzaklaştığının fark edildiği durumlarda sondaj sorularla katılımcı asıl konuya çekilmiştir. Bazı sorularda da katılımcıya soru yöneltilmeden önce açıklamalar yapılmıştır. Örneğin; "Yetişkinlik dönemindeki bireyler, kendi kararlarını alarak gereksinimlerini giderebilen, sorumluluk alarak bağımsız kararlar verebilen, ekonomik ve sosyal anlamda kendine yetebilen bir birey haline gelerek toplumsal yaşama uyum sağlayabilmektedirler" şeklinde açıklamalar yapılmıştır.

3.3.1.2 Araştırma etiği

İnsan katılımcılarla yürütülen araştırmalarda dikkat edilmesi gereken bazı etik kurallar bulunmaktadır (Bogdan, Biklen, 2007). Bu ana etik ilkeler şunlardır:

- Herhangi bir araştırmaya dahil edilecek bireylerin araştırma başlamadan önce araştırma hakkında ayrıntılı bilgilendirmeye dayalı olarak araştırmaya kendi rızasıyla ve gönüllü olarak katılmasını sağlamak (bilinçli onay),
- Katılımcılar ve ortamlara ilişkin bütün verilerin koruma altına alınması, gizlilik, özel hayata saygı ve zarar vermemek,
- Katılımcıların herhangi bir şekilde aldatılmaması/ yanıltılmaması,
- Verilerin özenle toplanılarak, sistematik bir şekilde analiz edilmesi ve sonuçların yazılmasında, paylaşılmasında verilere sadık kalmak (Yıldırım & Şimşek, 2016, s.107-109).

Araştırmacı gerçekleştirdiği çalışmalarda katılımcılarla ilgili yukarıda belirtilen etik kurallara uymuştur. Araştırmacı, araştırmaya katılımda gönüllülük ilkesini esas alarak, görüşme öncesinde tüm katılımcıları araştırmanın amacı ve nasıl ilerleyeceği konusunda bilgilendirmiştir. Araştırmacı, katılımcılarla etik ilkelerine yer veren bir Gönüllü Katılım Onam Formu Ek-4 hazırlayarak görüşme öncesinden bunu sesli olarak okumuştur. Sonrasında katılımcıdan imzalamasını istemiş ve kendisi de formu imzalamıştır. Elde edilecek bilgileri tamamen araştırma amacı ile kullanılacağını, verilerin gizli tutulacağını ve toplu olarak işlenerek yayın amaçlı kullanılacağı belirtilmiştir. Görüşme öncesinde katılımcıların izinleri alınarak ses kayıt cihazı ile görüşmeler kaydedilmiştir. Katılımcılara istedikleri zaman ses

kaydını durdurabilecekleri, ses dökümleri tamamlandıktan sonra ses katılarının silinebileceği açıklanmıştır. Araştırmacı, görüşmeye başlarken katılımcılara yanıtlamak istemedikleri bir soru olması halinde o soruyu geçebileceklerini, istekleri doğrultusunda görüşmeye ara verilebileceğini veya görüşmenin sonlandırılabileceğini belirtmiştir. Katılımcıların kişisel bilgilerinin gizliliğini sağlamak amacıyla katılımcılara birer kod isim verilerek araştırmada bu kod isimler kullanılmıştır. Ardından her katılımcıya kişisel bilgi formu doldurulması istenmiştir. Okuma yazma bilmeyen katılımcılara görüşmeci kişisel bilgi formundaki soruları sorarak kendisi yazmıştır. Araştırmacı, verilere sadık kalma etik ilkesiyle verileri titizlikle toplamaya, verilerin analizini sistematik olarak gerçekleştirmeye, bulguların tanımlanması ve yorumlanması süreçlerinde verilere sadık kalmaya büyük bir özen ve titizlik göstermiştir.

3.3.1.3 Görüşme sorularının oluşturulması

Görüşme tekniğinde katılımcıların, araştırmanın konusu ve amacına yönelik bilgi ve görüşlerini ortaya çıkarmayı hedefleyen soruların hazırlanması gerekmektedir (Gay ve diğ., 2011, s. 387). Bu nedenle araştırmacı öncelikle kapsamlı bir literatür taraması yaparak yurtiçi ve yurtdışında konuyla ilgili yapılan çalışmaları detaylı bir şekilde incelemiştir. Araştırma amacı ve soruları belirlendikten sonra, görüşme soruları ilgili literatürde yer alan yetişkin zihin yetersizliği olan çocuğa sahip aileleri konu alan araştırmalar (Hayden, Goldman, 1996; Sandler, Mistretta, 1998; Lustig, Akey, 1999; Lustig, Thomas, 1996; Lustig, 1996; Hayden, Heller, 1997; Seltzer, Krauss, 2001; Essex ve Hong, 2005; Green, 2007; Power, 2008; Hill, Rose, 2009; Heller, Schindler, 2009; Balcher, Kraemer, Howell, 2010; Chou, Fu,Lin, Lee, 2010; Krenawi, Graham, Gharaibeh, 2011;Seltzer, Floyd, Song, Greeenberg, Hong, 2011; Taylor, Hodapp, 2012; Findlay, Williams, Baum,Scior, 2013; Robinson,2013; Findlay, Williams, Baum, Scior, 2014; Karadağ, 2014; Crandall- Mills, 2014;Williamson , Perkins, 2014; Curryer, Stancliffe, Dew, 2015; Robinson, Weiss, Lunsky, Kuntz 2016; Görmez, 2017) incelenerek oluşturulmuştur.

İncelenen araştırmalar sonucu oluşturulan sorular tez danışmanı ile detaylı gözden geçirilmiştir. Sorular hazırlanırken; kolay anlaşılabilir olmasına, odaklı ve açık uçlu sorular olmasına, yönlendirici olmamasına, çok boyutlu soru sormaktan kaçınılmasına, alternatif sorular ve sondaj sorularının olmasına, soru içerisinde birden fazla soru ve karşıt soru olmamasına dikkat edilerek (Yıldırım ve Şimşek, 2008; Büyüköztürk vd., 2015)

oluşturulmuştur. On yedi adet görüşme sorusu oluşturulmuştur. Oluşan görüşme formu özel eğitim alanında doçentlik derecesine sahip ve öğretim üyesi olan üç uzmana, biriyle yüz yüze görüşme yapılarak, ikisine de elektronik posta yoluyla uygunluğunu değerlendirmeleri amacıyla ulaştırılmıştır. Alan uzmanlarının değerlendirmesini kolaylaştırmak amacıyla görüşme soruları tabloya yerleştirilerek iletilmiştir. Tabloda uygun, uygun değil ve düzeltme/ öneri başlıkları oluşturularak açıklayıcı yönergesi ile görüşme formu olarak alan uzmanlarına sunulmuştur. Uzmanlar soruların konuyu kapsayıp kapsamadığını, anlaşılır ve açık olup olmadığını inceleyip değerlendirerek araştırmacıya görüşlerini göndermiştir. Üç uzmanın yaptığı geri dönütler tablolaştırılarak her soruya ilişkin verilen görüşler araştırmacı ve tez danışmanı tarafından değerlendirilmiştir. Uzmanlardan gelen geri dönütler doğrultusunda yeni sondaj sorularının eklenmesi, bazı soru cümlelerinin değiştirilmesi, bazı soruların birleştirilmesi, bazı soru sıralamalarının değiştirilmesi şeklinde değişiklikler yapılarak sorular yeniden düzenlenmiştir. Örneğin uzmanlara gönderilen formda yer alan 6. Soru "Oğlunuzun/kızınızın bağımsız yaşayabileceğini düşünüyor musunuz? Bağımsız yaşamasını sağlayacak şeyler sizce nelerdir?" şeklindeyken bir uzmandan gelen "Evet/ hayır demesine gerek yok, Oğlunuzun/kızınızın bağımsız yaşamasını sağlayacak şeyler sizce nelerdir? şeklinde olabilir." (3 no'lu uzman görüş formu) önerisi doğrultusunda soru tez danışmanıyla tekrar değerlendirilerek "Ne olsa oğlunuzun/kızınızın sizden bağımsız, kendi başına yaşam sürebileceğini düşünürsünüz?" olarak değiştirilmiştir.

3.3.1.4 Pilot görüşmelerinin yapılması

Hazırlanan soruların yeterli ve yetersiz yönlerini ve katılımcı tarafından ne düzeyde anlaşıldığını belirlemek, soruların akışının uygunluğuyla birlikte kullanışlı bir görüşme formu hazırlandığından emin olmak amacıyla pilot görüşme yapılmıştır. Yapılan pilot görüşme aynı zamanda hazırlanan soruların araştırma sorularına ilişkin verileri sağlayıp sağlamadığını anlamaya da yardımcı olmaktadır.

Pilot görüşme için iki ebeveyn ile görüşülmüştür. Pilot görüşmeye katılan ebeveynlerin özellikleri ve yapılan görüşme ile ilgili bilgiler Tablo 3.3'deki gibidir.

Tablo 3.3 Pilot Görüşme Katılımcıları

Kod İsim	Yaş	Öğrenim Durumu	Meslek	Sosyo Ekonomik Durum	Görüşme Yapılan Yer	Görüşme Yapılan Tarih	Görüşme Süresi
Leyla	60	Okula Gitmedi	Ev Hanımı	Orta	Dolayoba Spor Salonu – Boş Oda	14.02.2020	24’18’’
Sevgi	55	Lise	Ev Hanımı	Orta	Dolayoba Spor Salonu – Boş Oda	14.02.2020	20’28’’

Tablo 3.3’de görüldüğü gibi Leyla Hanım 60 yaşında, okuma yazması olmayan, gelir düzeyi orta düzeyde olan bir ev hanımıdır. Sevgi Hanım ise 55 yaşında, lise mezunu, gelir düzeyi orta düzeyde olan ev hanımıdır. Leyla Hanım 26 yaşında, Sevgi Hanım 24 yaşında zihin yetersizliği olan erkek çocuğa sahiptirler.

Leyla Hanım ve Sevgi Hanım çocukları spor dersindeyken görüşmeyi yapmanın daha uygun olacağını söyleyerek 14.02.2020 tarihine randevu planlanmış, Pendik Dolayoba Spor Salonu’nda görüşmeler yapılmıştır. Leyla Hanım ile yapılan görüşme 24 dakika 18 saniye sürmüştür. Sevgi hanımla yapılan görüşme 20 dakika 28 saniye sürmüştür.

Pilot görüşme öncesinde araştırmacı, görüşmelerin yapılacağı ortamın sessizliği, katılımcının ve araştırmacının oturması ve eşyalarını koyabileceği düzenin sağlanabilmesi konusunda spor salonu yönetimi ile görüşmüştür. Ayrıca görüşmenin akışının bozulmaması için formlar, ses kayıt için kullanılacak olan cihaz, kalem, yedek kalem, defter, kağıt önceden düzenlenmiştir.

Pilot uygulamada görüşme soruları belirlenen sıra ile sorularak, katılımcının izni alınıp Apple marka, Iphone 6S model, 64 GB hafızaya sahip telefonun sesli notlar uygulamasına kaydedilmiştir. Ses kayıtları üzerinde hiçbir değişiklik yapılmadan Microsoft Word programında 12 punto ve 1,5 satır aralığında yazılarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Leyla hanımın görüşmesinden 16 sayfa, Sevgi hanımın görüşmesinden ise 14 sayfa olmak üzere toplamda 30 sayfalık döküm elde edilmiştir. Ses kaydı ve dökümler, araştırmacı ve tez danışmanı tarafından incelenmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda bazı sorular tam anlaşılamadığı için açıklama eklenilmiş, bazı soruların sıralamasında değişiklik yapılmasına karar verilmiştir. Pilot görüşme verileri analiz sürecine dahil edilmemiştir.

3.3.2 Formlar

Araştırmada kullanılacak olan Görüşme Formu, çalışmaya katılan ebeveynlerin ve yetişkin çocuklarının demografik bilgileri ve gelişim özelliklerine hakkında bilgi elde edebilmek amacıyla Anne Baba Bilgi Formu ve Çocuk Bilgi Formu hazırlanmıştır.

3.3.2.1 Görüşme formu

Araştırma problemi ile ilgili tüm boyutların ve soruların kapsamını güvence altına almak için geliştirilmiş bir yöntem olan görüşme formu, görüşme sırasında irdelenecek bir sorular ve konular listesini kapsamaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 132). Araştırmada araştırmacı tarafından geliştirilen bir görüşme formu ile veriler toplanmıştır (Ek-2).

İlk yetişkinlik dönemindeki zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin çocuklarının ilk yetişkinlik dönemiyle ilgili görüş ve deneyimlerini betimlemek amacıyla oluşturulan görüşme soruları, pilot görüşme sonrası yapılan değişikliklerle son haline getirilmiştir. Görüşme soruları; zihin yetersizliği olan bireylerin ilk yetişkinlik dönemine, ailelerin çocuklarının bu dönemine uyum ve deneyimlerine, ailelerin bu süreçteki gereksinimlerine ve yaşadıkları zorluklara yönelik görüşleri içeren dört kategoriden ve on beş sorudan oluşmaktadır. Sorular kategori başlıkları altında sorulmuştur. Bir soruda katılımcılardan daha açıklayıcı yanıtlar almak amacıyla soru başına açıklayıcı olacak tanıma yer verilmiştir. Görüşme soruları Ek-3 Görüşme Formunda belirtilmiştir.

Görüşmeci, görüşmenin başında katılımcıyı ısındırmak ve kendini rahat hissetmesini sağlamak amacıyla görüşme formunu giriş ve sorular olmak üzere iki bölüme ayırmıştır. Giriş bölümünde görüşmeci katılımcılara Marmara Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü'nde yüksek lisans öğrencisi olduğunu aynı zamanda Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir okulda özel eğitim öğretmenliği yaptığını söyleyerek kendini tanıtmış ve ilk yetişkinlik dönemindeki zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin bu döneme dair uyum sürecindeki deneyimleri, gereksinimleri ve yaşadıkları zorlukların neler olduğunu öğrenmek ile ilgili bir çalışma yaptığını açıklayarak çalışmanın amacından bahsetmiştir. Görüşme sürecine ilişkin olarak katılımcıyla güvenilir bir ilişki kurulması ve gizliliğin temin edilmesi (Büyüköztürk vd., 2008) ilkesine göre katılımcıların isimlerinin kullanılmayacağı; görüşmede yapılan ses kayıtlarının sadece

araştırmacı tarafından kullanılacağı ve araştırmacıda kalacağı bilgisi verilmiş ve ses kaydı için izin istenmiştir.

3.3.2.2 Anne baba bilgi formu

Anne baba bilgi formu aracılığı ile katılımcı annenin/babanın; ad, soyad, yaş, öğrenim durumu, meslek, anne- baba birliktelik durumu ve sosyo ekonomik durumlarına ilişkin temel bilgilere ilişkin verilerin toplanması amaçlanmıştır. Hazırlanan bilgi formu Anne Baba Bilgi Formu Ek-1'de yer almaktadır.

3.3.2.3 Çocuk bilgi formu

Çocuk bilgi formu aracılığı ile zihin yetersizliği olan yetişkin çocuğun; yaşı, cinsiyeti, kardeş sayısı, okul hayatının bitmesinin ardından geçen süre, okulun bitmesinin ardından geçen süreçte yapılanlar, psikolojik destek alıp almadığı, çalışma deneyimi ile ilgili bilgiler, zihin yetersizliğine ek zorlayıcı bir durumun olup olmadığına ilişkin verilerim toplanılması amaçlanmıştır. Hazırlanan Çocuk Bilgi Formu Ek-2'de yer almaktadır.

3.3.3 Araştırmacının günlüğü

Araştırmacı, ailelerle yaptığı görüşmelerin öncesi ve sonrasında, uzmanlarla (geçerlik ve güvenirlik çalışmaların katılan uzmanlar, tez danışmanı) yaptığı toplantıların sonrasında ve araştırma süreci ile ilgili günlük tutmuştur. Günlükte gerçekleştirilen görüşmelere ilişkin detaylar ve araştırmacının bu görüşmeler sonrasındaki çalışma ve düşüncelerine ilişkin görüşleri yer almıştır. Araştırma süresince toplam 22 günlük sayfası yazılmıştır. Ek-6'da "Örnek Günlük Sayfası" yer almaktadır.

3.3.4 Verilerin toplama süreci

Görüşmelerden dokuz tanesi çocuklarının eğitim aldıkları rehabilitasyon merkezlerinin görüşme odalarında yüz yüze olarak, üç tanesi ise Whatsapp görüntülü konuşma yoluyla yapılmıştır. Görüşme öncesi hazırlıklar, görüşme yapılan gün ve saat bilgileri ile görüşme hakkında araştırmacının görüşleri ve verilerin analizi günlük şeklinde tutularak bilgisayar ortamında kaydedilmiştir.

Araştırmacı, görüşmelere başlamadan önce ortamda ortamın sessizliğinin sağlanması için pencere ve kapının kapatılması, araştırmacı ve katılımcının oturacağı koltukların karşılıklı olacak şekilde oluşturulması şeklinde fiziksel düzenlemeler yapmıştır. Görüşmeler öncesinde araştırmacı her katılımcı için birer tane kişisel bilgi formu, görüşme formu, sözleşme, ses kayıt cihazı, tükenmez kalem ve A4 kâğıt bulundurmuştur. Görüşmeler Apple marka, Iphone 13 model, 256 GB hafızaya sahip telefonun ses kayıt uygulaması ile yapılmış, her görüşme öncesinde ses kayıt uygulamasının çalışması kontrol edilmiştir. Görüşmelerin tamamında görüşülen yerde sadece araştırmacı ve katılımcı bulunmuş, görüşmeler bireysel olarak yapılmıştır. Görüşmeye başlamadan önce katılımcıları tanımak ve dostane bir ilişki kurabilmek için kısa sohbetler yapılmıştır. Görüşme öncesinde katılımcılara araştırmanın amacı, görüşme sürecinin detayları aktarılmıştır. Daha sonra katılımcılardan Anne Baba Bilgi Formu ve Çocuk Bilgi Formunu doldurmaları istenmiştir. Formlar doldurulduktan sonra, önceden hazırlanmış olan sözleşme Ek-4 sesli şekilde okunarak araştırmaya gönüllü katılımına ve görüşmenin ses kaydına alınması konusundaki onayına ilişkin formun imzalanması rica edilmiştir. Katılımcı onayı üzerine ses kayıt cihazları açıldıktan sonra, katılımcıya görüşmenin ses kaydına alınmasını onaylayıp onaylamadığı tekrar sorularak yazılı onayın üzerine sesli onayı da alınmıştır Görüntülü görüşme yapılan katılımcılara bu formlar e-posta yoluyla ulaştırılmıştır.

Görüşmenin sırası, görüşme tarihi, görüşmeni süresi, görüşme şekli ve veri toplama şekli Tablo 3.4’de belirtilmiştir.

Tablo 3.4 Görüşme Takvimi

Görüşme Sırası	Katılımcılar	Görüşme Tarihi	Görüşme Şekli	Görüşme Ortamı	Veri Toplama Şekli	Görüşme Süresi
1	Ayşe	15.10.2021	Yüz yüze	Rehabilitasyon Merkezi / Boş Oda	Ses Kaydı	37 dk 51 sn
2	Kübra	7.10.2022	Yüz yüze	Rehabilitasyon Merkezi / Boş Oda	Ses Kaydı	33 dk 3 sn
3	Zeynep	14.10.2022	Yüz yüze	Rehabilitasyon Merkezi / Boş Oda	Ses Kaydı	1 s 2 dk 14 sn
4	Mira	14.10.2022	Yüz yüze	Rehabilitasyon Merkezi / Boş Oda	Ses Kaydı	25 dk 45 sn
5	Zehra	19.10.2022	Yüz yüze	Rehabilitasyon Merkezi / Boş Oda	Ses Kaydı	1 s 1 dk 49 sn
6	Elif	26.10.2022	Yüz yüze	Rehabilitasyon Merkezi / Boş Oda	Ses Kaydı	32 dk 17 sn
7	Esra	1.11.2022	Yüz yüze	Rehabilitasyon Merkezi/Görüşme Odası	Ses Kaydı	34 dk 56 sn
8	Sinem	1.11.2022	Yüz yüze	Rehabilitasyon Merkezi/Görüşme Odası	Ses Kaydı	32 dk 28 sn
9	Bahar	7.11.2022	Yüz yüze	Rehabilitasyon Merkezi/Görüşme Odası	Ses Kaydı	34 dk 11 sn
10	Aynur	7.11.2022	Görüntülü Görüşme	Ev / Boş Oda	Ses Kaydı	38 dk 45 sn
11	Gizem	8.11.2022	Görüntülü Görüşme	Ev / Boş Oda	Ses Kaydı	44 dk 41 sn
12	Merve	9.11.2022	Görüntülü Görüşme	Ev / Boş Oda	Ses Kaydı	25 dk 13 sn

Tablo 3.4'de görüldüğü gibi görüşmeler 15.10.2021 ile 09.11.2022 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Görüşmelerin en kısası 255 dakika 13 saniye sürerken en uzunu 1 saat 2 dakika 14 saniye sürmüştür. Toplam görüşme süresi 463 dakika 13 saniyedir. Görüşmeler İstanbul'da Maltepe ilçesinde yapılmıştır. Görüşmelerin tamamı araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir.

3.4 Verilerin Analizi

Nitel araştırmalarda veri analizi; verilerin hazırlanıp organize edilmesini, kodlanmasını ve kodların bir araya getirilerek temalara indirgenmesini, daha sonra verilerin şekiller, tablolar veya bir tartışma şeklinde sunulmasını içermektedir (Creswell, 2018 ss.51-52). Bu araştırmada elde edilen veriler içerik analizi yöntemi çerçevesinde incelenmiştir.

Bu bölümde analiz öncesi hazırlıklar ve analiz süreci ile ilgili bilgiler verilmiştir.

3.4.1 Analiz öncesi hazırlıklar

Bu aşamada ses kayıtlarının yedeklenmesi, verilerin dökümü, kontrolü ve dökümlerin doğruluğunun kontrolü çalışmaları yapılmıştır. Analiz öncesi hazırlık aşamasında verilerin

dökümünün alınarak görüşme kayıt formuna yerleştirilmesi, verilerin ayrıntılı analiz formuna işlenmesi ve analiz öncesinde gerçekleştirilen inanırlık çalışmaları yapılmıştır.

3.4.1.1 Verilerin dökümü

Görüşmelerin dokuz tanesi yüz yüze yapılarak araştırmacının kişisel telefonu olan Apple marka, Iphone 13 model, 256 GB hafızaya sahip cep telefonunda bulunan sesli notlar uygulaması ile kayıt altına alınmıştır. Üç tanesi ise yine Apple marka, Iphone 13 model, 256 GB hafızaya sahip cep telefonu ile Whatsapp görüntülü görüşme şeklinde yapılmış, bu üç görüşmenin ses kaydı görüşme esnasında Lenovo marka dizüstü bilgisayarın ses kaydedicisi tarafından kaydedilmiştir. Kayıtlar her görüşmeden sonra bilgisayar ortamında yedeklenmiştir. Görüşmeler bittikten sonra ses kayıtları dinlenilerek Microsoft Word dosyasında yazılı hale getirilmiştir. Yazılı hale gelen kayıtlar tekrar dinlenilerek herhangi bir kayıp olması engellenmiştir. Kayıtların dökümünde, ses kayıtlarında duyulan her ses ve konuşma duyulduğu gibi (ör; eee, hı hı, yani, diyim, vb.) üzerinde hiçbir düzeltme yapılmadan görüşen-görüşülen sırası ile yazıya aktarılmıştır. Yazılı hale gelen Microsoft Word dosyaları bilgisayara aktarılarak yedeklenmiş, sonrasında bu Word dosyaları Görüşme Kayıt Formu Ek-5 tablolarına eklenerek görüşmelere satır numaraları verilmiştir. Dökümler üzerinde çalışırken görüşen ve görüşülen kişinin konuşmalarının karıştırılmaması için görüşen kişinin söyledikleri italik ve kalın olarak yazılmıştır. Hangi satırda hangi konudan söz edildiği Görüşme Kayıt Formunun Ek-5 sol sütununda betimsel indeks bölümüne yazılmıştır. Görüşme sırasında görüşmecinin düşünceleri ya da kişisel notları ise görüşme kayıt formunun yansıtma indeksi bölümüne yazılmıştır. Görüşme dökümü dosyaları da yedeklenmiştir. 12 katılımcıyla gerçekleştirilen ve toplam süresi 463 dakika 13 saniye olan görüşmelerin ses kayıtlarının dökümü sonrası 271 sayfalık veri elde edilmiştir.

3.4.1.2 Verilerin ayrıntılı analiz formuna işlenmesi

Döküm işlemi bittiğinde verilerin analiz sürecinde daha verimli bir şekilde incelenebilmesi için araştırmacı ayrıntılı analizi kayıt formu oluşturmuştur. Katılımcıların her bir soruya verdikleri yanıtlar soru bazında ayrıntılı analiz formuna kaydedilmiştir. Katılımcıların verdikleri yanıtlar veri kayıt formunda ilgili sütunlara yazılarak hangi katılımcıya ait olduğunu belli etmek için ilgili sütuna görüşme sırasına göre katılımcı numarası işlemiştir. Aynı işlem tüm sorular

için yapılmıştır. Tüm sorular için verilen yanıtlar işleme süreci tamamlandığında araştırmacı verilere daha fazla aşina olabilmek adına tüm verileri bir kez daha okumuştur.

3.4.1.3 Analiz öncesinde gerçekleştirilen inanırlık çalışmaları

Araştırmacı, verilerin dökümünün alınması aşamasında büyük titizlikle çalışarak, tekrar tekrar incelemiştir. Verilerin dökümü yapıldıktan sonra yapılan inanırlık çalışması için görüşmelerin %30'luk kısmı görüşmelerin sırasına göre baş, orta ve son kısımlardan olmak üzere rastgele seçilmiştir. Seçilen görüşmelerin ses kayıtları ve dökümler alanda daha önce nitel bir araştırma yapmış, yüksek lisansını tamamlamış bir uzmana verilmiştir. Uzman ses kayıtlarını dinleyerek görüşme dökümleriyle olan tutarlılığının kontrolünü sağlamıştır. Doğrulama çalışması esnasında yanlış yazılmış kelimeler tespit edilmiştir. Araştırmacı tarafından yanlış kelimelerin olduğu bölümler ses kaydından tekrar dinlenerek gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Böylece verilerin dökümlerinin doğruluğu sağlanmıştır.

3.4.2 Verilerin analiz süreci

İçerik analizi, çeşitli dokümanların içeriğinin sistematik, objektif ve mümkünse nicel olarak incelenmesidir (Robert ve Bouillaget, 1995, akt. Bilgin, 2006 s. 11). İçerik analizinin temel amacı, toplanan verilerin açıklanmasına yardımcı olacak kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizi ile katılımcıların görüşlerinin içerikleri sistematik olarak incelenir (Karataş, 2015 ss. 72-73). İçerik analizinin aşamaları şu şekilde sıralanabilir:

- Araştırma hedeflerinin belirlenmesi
- Örneklemin oluşturulması
- Kod ve kategorilerin saptanması
- Kod ve kategorilerin frekanslarının nicel olarak belirlenmesi, gerekli ise kategoriler arası ilişkilerin çözümlenmesi, değerlendirme, çıkarsama ve yorumlama yapılması (Bilgin, 2006 s. 11)

Nitel verilerin analizi sürecinde bilgisayar yazılımı kullanımı güncel uygulamalar arasında gösterilebilir. Nitel veri analizinde yazılım kullanımı araştırmacıya veri kaynaklarını gruplandırmaya ve nitelendirmeye olanak tanımasıyla verileri yönetmeye, tüm veriler içerisinde istenen terim ya da kavramların aratılabilmesi özelliği ile veri sorgulamasına, durum, düşünce

ve yapıların verilerden yola çıkılarak grafiksel modellemeler yapılmasına ve verilerin içeriğini özet ya da kapsamlı olarak raporlaştırma özelliği sayesinde veriden raporlar elde etme imkânı vermektedir (Bazeley, 2007, s. 3; Lewins ve Silver, 2007, s. 10). Araştırmada ayrıntılı analiz formuna işlenen görüşme verileri Maxqda 2022 programına aktarılmıştır. Arayüzü Türkçe olan, görsel analiz araçlarının yoğun bir şekilde kullanıldığı, temel istatistiksel analizlere ek olarak karma araştırma yöntemlerinde de kullanılabilen Maxqda programı, elde yapılan analizlere göre verilerin daha sistematik bir şekilde çözümlenmesini sağlamaktadır (Kuckartz ve Rädiker, 2019 ss. 8-9). Maxqda, nitel ve karma araştırma yöntemleri için profesyonel veri analizi programıdır. Maxqda programı görüşmeler, raporlar, tablolar, çevrimiçi anketler, odak gruplar, videolar, ses dosyaları, görseller, dijital ortam verileri ve pdf'ler gibi çeşitli verileri analiz etmemize yardımcı olmaktadır. Maxqda programı ile veriler gruplar halinde düzenlenebilmekte, verilerdeki önemli kısımları, renk, sembol veya ifadeler kullanılarak kodlama imkânı sunmaktadır. Kodlanmış bölümler ve belgeler üzerinde bilgiye ulaşmak için geri çağırılan bölümler kısmı kullanılmaktadır. İfadelerin kodlanması ile elde edilen kod yapısı ile görsel olarak birçok farklı seçenek sunmaktadır.

Maxqda 2022 programına aktarılan verilerin analizinde tümevarımcı bir yaklaşım benimsenmiştir. Veriler tekrar tekrar okunmuş ve ilk kodlar oluşturulmuştur. Birbiri ile ilişkili kodlar temalar altında toplanarak isimlendirilmiştir. Oluşturulan bu kodlar ve temalar araştırmacı ve danışmanı tarafından tekrar okunarak görüşme soruları da dikkate alınarak gözden geçirilmiştir. Anlamsal ve kuramsal olarak birbirine yakın olan kodlar birleştirilmiş, bazı kod ve temaların ifadeleri için literatüre tekrar bakılarak okuyucuların anlayabileceği şekilde daha açık ifadelerle sunularak düzenlenmiştir. Araştırmada elde edilen veriler düzenlenen kodlar, tema ve alt temalar ile değerlendiriciler arası güvenirlik sürecine hazır hale getirilmiştir.

3.4.2.1 Değerlendiriciler arası güvenirliğin belirlenmesi

Kodlayıcılar arası güvenirliği sağlamak amacıyla veriler özel eğitim alanında nitel araştırma yöntemleriyle çalışma yapmış, doktora eğitimine devam eden bir uzmana yansız atamayla seçilen üç görüşmenin dökümleri ve kodlama anahtarı verilmiştir. Uzman ve araştırmacı birbirlerinden bağımsız olarak kodlama anahtarında belirlenen kodlara göre görüşme dökümlerindeki ilgili yerlerin altını çizip bir kod numarası vererek kodlamayı gerçekleştirmişlerdir. Her görüşme formu için altı çizilen ve kod numaraları ile işaretlenen

satırlar araştırmacı ve uzman tarafından ayrı ayrı değerlendiriciler arası güvenirlik belirleme formuna işlenmiştir. Forma satır numaraları yazılırken uzman ve araştırmacı tarafından verilen kod numaraları da karşılaştırılarak, aynı yerlerin altı çizilmiş ve aynı kod numarası verilmiş ise "Görüş Birliği" olarak kabul edilmiştir. Farklı bir kod numarası verilmiş ve farklı yerlerin altı çizilmiş ise "Görüş ayrılığı" olarak kabul edilmiştir. Değerlendiriciler arası güvenirlik değerlendirmesi yapılan üç görüşme dökümünde her bir soru için görüş birliği ve görüş ayrılığı sayılmış ve aşağıdaki formül kullanılarak hesaplama yapılmıştır. Değerlendiriciler arası güvenirlik yüzdelerini hesaplamak için "Görüş birliği/(görüş ayrılığı + görüş birliği) X 100" formülü uygulanmıştır (Cooper, Heron ve Heward, 1987).

Tablo 3.5'de değerlendiriciler arası güvenirliğe ilişkin detaylı bilgiler yer almaktadır.

Tablo 3.5 Değerlendiriciler Arası Güvenirlik Yüzdeleri Tablosu

Sorular	**Güvenirlik Yüzdeleri %**
Soru 1	100%
Soru 2	100%
Soru 3	85,40%
Soru 4	100%
Soru 5	93,30%
Soru 6	100%
Soru 7	93,30%
Soru 8	92,50%
Soru 9	100%
Soru 10	83,30%
Soru 11	96,60%
Soru 12	100%
Soru 13	100,00%
Soru 14	93%
Soru 15	92,50%
Güvenirlik Ortalaması	95,35%

Tablo 3.5 incelendiğinde en yüksek güvenirlik yüzdesi %100, en düşük güvenirlik yüzdesinin ise %83,30 olarak hesaplandığı görülmektedir. Bu araştırmanın güvenirlik ortalaması %95,35 olarak belirlenmiştir.

BÖLÜM 4: BULGULAR

Bu bölümde, görüşmeye katılımcıların görüşme sorularına verdikleri cevaplardan elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Görüşmeler sırasında katılımcılar, bir soruyu cevaplarken birden fazla konuyu dile getirmişlerdir. Bu nedenle sorulan bazı soruların cevaplarının frekansları katılımcıların toplam sayısından fazladır.

Ailelerin dile getirdiği görüşlerinden yapılan alıntılar, ses kayıtlarından yazıya dökümü yapılan bire bir alıntılardır. Tırnak içinde, italik olarak belirtilen alıntıların görüşme dökümlerinin hangi satırında yer aldığı parantez içinde belirtilmiştir. Alıntılar görüşmenin yalnızca konu ile ilgili bölümlerinden alıntılanmıştır. Görüşme sırasında ilgili sorudan farklı konular da bahsedilmiş ise alıntıda bu bölümler üç nokta ile gösterilerek belirtilmiştir.

Araştırma kapsamında görüşülen 12 ilk yetişkinlik döneminde zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlere sorulan 15 soru çerçevesinde elde edilen verilerden yola çıkılarak dört ana tema elde edilmiş ve bu temalar için uygun alt-temalar oluşturulmuştur.

Veri analizi sonrasında ortaya çıkan ana ve alt temalar Tablo 4.1'de gösterilmiştir.

Tablo 4.1 Tema ve Alt Temalar Tablosu

İlk Yetişkinlik Dönemi
Ebeveynlerin Yetişkinlik Tanımı
➢ Sorumluluk sahibi olma ➢ İhtiyaçlarını karşılama ➢ Belli bir yaşa gelme
İlk Yetişkinlik Dönemindeki Ortaya Çıkan Değişiklikler
➢ Fiziksel gelişimlerinde oluşan değişiklikler ➢ Duygusal gelişimlerinde oluşan değişiklikler ➢ Sosyal/ toplumsal hayatlarında oluşan değişiklikler ➢ Davranışsal gelişimlerinde oluşan değişiklikler ➢ Serbest zamanı değerlendirmede oluşan değişiklikler
İlk Yetişkinlik Dönemine İlişkin Görüşler
➢ Sosyalleşme/ sosyal aktivitelerde bulunma isteğinin artması ➢ Büyüdüğünün bilincine varması ➢ Ebeveyn desteğiyle eylemde bulunma ➢ Takıntılarını ve öfkelerinin artması
İlk Yetişkinlik Dönemine Uyum ve Deneyimler
Çocuğun Bağımsız Yaşam Becerileri
➢ Ulaşım becerileri ➢ Özbakım becerileri ➢ Yardım destek isteme ➢ Para kullanma becerileri
Çocuğun İlk Yetişkinlik Dönemine Uyum Sağlama
➢ Uyum sağlama ➢ Çocuğu yetişkin olarak görmeme ➢ Uyum sağlamak zorunda olmak
Yetişkin Çocuğun Aile Yaşamına Etkisi
➢ Herhangi bir etkisinin olmaması ➢ Aile ve iş hayatının kolaylaşması ➢ Maddi sorun yaşama ➢ Çocukla birlikte sosyalleşme ➢ Çocuğun ebeveyn ile paylaşımlarının değişmesi ➢ Çocuğa bağımlı yaşama
İlk Yetişkinlik Dönemindeki Gereksinimler
Yetişkin Çocuğun Gereksinimleri
➢ Özbakım becerileri ile ilgili gereksinimler ➢ Günlük yaşam becerileri ile ilgili gereksinimler ➢ Akademik becerilerle ilgili gereksinimler ➢ Sosyal becerilerle ilgili gereksinimler ➢ Sağlık ve hijyenini korumakla ilgili gereksinimler ➢ Cinsel gelişimi ile ilgili gereksinimler
Yetişkin Çocuğun Gereksinimlerini Karşılama Durumu
➢ Çocukla iletişim kurarak birlikte gereksinimlerini karşılama ➢ Öğretmenler ile işbirliği sağlama ➢ Çocuğun kendi gereksinimlerini karşılaması ➢ İş imkanı sağlama
Gereksinimlerini karşılamaya yönelik alınan hizmetler
➢ Destek almama ➢ Rehabilitasyon merkezlerinden destek alma ➢ Evde bakım aylığı alma ➢ Bağlı olunan dernekten destek alma
Ailelerin Gereksinim Duyduğu Hizmet ve Destekler
➢ Topluma kazandırma programları ➢ Ebeveynlere eğitim ve psikolojik ➢ Devletin çocukları gözetmesi ve maddi destek sağlaması ➢ Toplumun bilinçlendirilmesi ➢ Eğitim planı uygulanması ➢ Evde eğitsel destek alma
İlk Yetişkinlik Döneminde Yaşanılan Zorluklar ve Alınan Hizmet
Çocuğun gereksinimlerini karşılarken yaşanılan zorluklar
➢ Çocuğun davranış problemleri kaynaklı zorluklar ➢ Sorun yaşamama ➢ Çocuğu yalnız bırakamama ➢ Çocuğun özbakım becerilerini sağlayamaması
Yaşanılan zorluklarla baş etme stratejileri
➢ Çocukla kurulan iletişim ➢ Çocuğa olan sevgiden güç alma ➢ İnanç sisteminden güç alma ➢ Yakın çevre desteği ➢ Rehabilitasyon merkezinden destek alma
Zorlanılan durumlarda ailenin aldığı hizmet/destek
➢ Rehabilitasyon merkezindeki öğretmen ve psikologlardan destek alma ➢ Destek almama ➢ Yakın çevre desteği ➢ Bağlı olunan dernekten destek alma

Çalışma Tablo 4.1'de görüldüğü üzere dört ana tema ve her bir temanın alt temalarından oluşmaktadır. Araştırma bulgularına göre oluşturulan ana temalar; ilk yetişkinlik dönemi, ilk yetişkinlik dönemine uyum ve deneyimler, ilk yetişkinlik dönemindeki gereksinimler ve ilk yetişkinlik döneminde yaşanılan zorluklar ve alınan hizmetlerdir.

4.1 İlk Yetişkinlik Dönemine İlişkin Görüşler

İlk yetişkinlik dönemi teması üç kategori altında incelenmiştir. Bu kategoriler; ebeveynlerin yetişkinlik tanımı, çocuklarının ilk yetişkinlik dönemindeki ortaya çıkan değişiklikler ve çocukların ilk yetişkinlik dönemine ilişkin görüşlerdir.

4.1.1 Ebeveynlerin yetişkinlik tanımı

Katılımcılara "Size göre yetişkinlik kime denir?" sorusu yöneltilmiştir. İlk yetişkinlik dönemi temasının ilk kategorisi olan ebeveynlerin yetişkinlik tanımı katılımcıların ifadeleri doğrultusunda; sorumluluk sahibi olma, gereksinimlerini karşılama ve belli bir yaşa gelme olmak üzere ifade edilmiştir.

Tablo 4.2'de katılımcıların yetişkinlik tanımına ilişkin görüşlerinin frekans dağılımı yer almaktadır.

Tablo 4.2 Ebeveynlerin Yetişkinlik Tanımına İlişkin Görüşler

	f
Sorumluluk Sahibi Olma	8
İhtiyaçlarını Karşılama	5
Belli Bir Yaşa Gelme	2

4.1.1.1 Sorumluluk sahibi olma

Araştırmacı tarafından katılımcılara yöneltilen "Size göre yetişkin kime denir?" sorusuna göre yoğun olarak ifade edilen yanıt sorumluluk sahibi olmadır. Katılımcıların 6'sı yetişkinliği bireyin sorumluluklarını alabilmesi, kendine yetebilmesi olarak tanımlamıştır.

Ayşe kodlu katılımcı yetişkinlik ile sorumluluk sahibi olma arasındaki ilişkiyi şu şekilde ifade etmiştir; *"...normal bireylerde yetişkinler artık her türlü kendi sorumluluğunu alabilen, muhakemesi olan hayatını idame ettirebilecek kişilere denir...* (Grş.1, st.29-31.). Yetişkinlik tanımında kendi kendini yönetebilmeyi vurgusunu Esra Hanım *"...kendi kendisini yönetebilen, kendi kararlarını alabilen, kendisine yeten bir birey..."* (Grş.7 st.36-38) Merve hanım ise "*kendine yetebilen, kendi ayakları üstünde durabilen, bütün yükümlülüğünü aldığı, her şeyin üstesinden gelebilen insana denir..*" (Grş.12, st.29-31) şeklinde belirtmişlerdir.

4.1.1.2 Gereksinimlerini karşılama

Katılımcıların 6'sı yetişkin tanımına dair ifade edilen diğer yanıt gereksinimlerini karşılama olarak belirtilmiştir.

Yetişkinliği bireyin kendi gereksinimlerini karşılayabilmesi olarak tanımlayan Zeynep Hanım *"...Kendi başına kendi ihtiyaçlarını karşılayabilene ben yetişkin olarak bakıyorum, o gözle bakıyorum..."* (Grş.3, st.28-29), Bahar Hanım *"...kendi ihtiyaçlarını gören genç insan yani..."* (Grş.9, st.30) ve Gizem Hanım "*...kendi ihtiyaçlarını gideren, kendi ayakları üzerinde duran bireye yetişkin denir..."* (Grş.11, st.29-31) diyerek açıklamışlardır.

4.1.1.3 Belli bir yaşa gelme

Yetişkin tanımına dair görüşlerini bildiren katılımcılardan ikisi belli bir yaşa gelme olarak yetişkin tanımını yapmışlardır. Katılımcılardan Elif Hanım *"...Yetişkin belli bir yaşa geldikten sonra yetişkin olabilir, yetişkin öyle olur yani. Benim oğlum 26 yaşında ama yetişkin yaşında değil. O kapasitede değil..."* (Grş.6, st.28-30) şeklinde, Gizem Hanım tarafından ise *"18 yaşında mesela çalışıp da ayaklarının üstünde duran kişiye yetişkin denir..."* olarak yetişkinlik tanımı ifade edilmiştir (Grş.11, st.30-31).

4.1.2 İlk yetişkinlik döneminde ortaya çıkan değişiklikler

Katılımcılara " Oğlunuzun/ kızınızın yetişkinlik dönemine girdiğini nasıl anladınız?" sorusu yöneltilmiştir. İlk yetişkinlik dönemi temasının ikinci kategorisi olan çocuklarının ilk yetişkinlik dönemindeki değişikliklerde katılımcıların ifadeleri doğrultusunda; duygusal gelişimine ilişkin değişiklikler, sosyal gelişimine ilişkin değişiklikler, davranışlarına ilişkin

değişiklikler, fiziksel gelişimine ve serbest zamanı değerlendirmeye ilişkin fdeğişiklikler olmak üzere dört kategori ile ifade edilmiştir.

4.1.2.1 Duygusal gelişiminde oluşan değişiklikler

Bu alt temada katılımcılara "çocuğunuzun ilk yetişkinlik döneminde duygusal gelişiminde neler değişti?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılar tarafından verdikleri yanıtlar tarafından yoğun olarak ifade edilen yanıtlar duygusal gelişimine ilişkin değişiklikler kategorisiyle ilgili olmuştur. Katılımcılar çocuklarının yetişkinlik dönemine girdiklerini karşı cinse karşı başlayan hislerinden, cinsiyet farkındalığı yaşadıklarından, hırçınlaşıp içe kapandıklarını ve daha fazla duygusallaştıklarından anladıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu soruya ilişkin verdikleri yanıtlar frekans dağılımlarıyla birlikte Tablo 4.3'de gösterilmiştir.

Tablo 4.3 Çocuklarının Duygusal Gelişimlerindeki Değişiklikler

	f
Hırçınlaşma ve içe kapanma	13
Duygusallık	9
Cinsiyetinin farkına varma	5

Hırçınlaşma ve içe kapanma

Katılımcıların 7'si çocuklarının bu dönemde daha hırçın davrandıklarından ve içe kapanma davranışı gösterdiklerinden bahsetmişlerdir. Çocuklarının yetişkinlik döneminde daha hırçın olmaya başlamasını Kübra Hanım *"Yani daha hırçın olduğu daha böyle kıskanç oldu. Sen beni diğer kızlarını çok seviyorsun. Beni sevmiyorsun, böyle çatışma halinde olduk hep beraber. Kızlarla ne kadar anlatsam onu anlamadı. Hala anlamıyor, onları daha çok seviyorsun..."* (Grş.2, st.81-84) diyerek açıklamıştır.

Zehra Hanım ise bu konuyu şu örnekle ifade etmiştir:

> *"Bazen bazı olaylar karşısında normal bazı olaylar karşısında hırçın olabiliyor bazı zamanlarda. Sen şu kıyafetle işte yağmur yağıyor üstüne giy dediğim zaman ben bugün ona kazağını zorla giydirdim saçı ıslaktı dışarı çıkmak istiyordu mesela birkaç kere dedim, kızım kurutma makinesiyle saçı kurut dedim. Hayır benim saçım kuru*

> *zaten dedi oysa hep ıslaktı. Bazen bunları yaptırmak istediğim zaman hırçın olabiliyor yani reddediyor bazen, çoğu şeyleri reddeder yani."* (Grş.4, st.371-378).

Aynur hanım çocuğunun hırçın davranışlarıyla ilgili *"...istediği şeyi yapmadığım zaman bayağı bir agresif olabiliyor yani başka da normalde, çok fazla şeyi yoktur ama zaman zaman bir şeylere kızıyor, sinirleniyor, o günü bize sert geçirttiği oluyor bize yani, oldu."* (Grş.10, st.76-82).

Katılımcılardan Sinem Hanım kızının bir boşlukta olduğunu ve bunların hırçınlaşma ve ağlama nöbetlerine sebep olduğunu şu şekilde belirtmiştir;

> *"...şöyle söyleyeyim odasında çok vakit geçiren bir kızım vardı. Şimdi daha çok gözlemlediğim kadarıyla oturup ne yapabileceğini çözemeyen bir kızım var.. Hani çözemiyor hani kendini yönlendiremiyor diyeyim... En basitinden eskiden hani bir boyamaydı bir şey yapıyordu artık onlar onun için sıkılmış ama başka bir şeyler yapmak istiyor ama yapamıyor daha çok içine kapanma, içine kapanma da söylemeyim de şöyle kendini dinleme gibi böyle işte boşlukta. Zaten bu sebeplerden dolayı da işte zaman zaman hırçınlaşması işte ağlama nöbeti falan geçiyor..."* (Grş.8, st.128-137)

Duygusallık

Katılımcıların 9'u çocuklarının bu dönemde daha duygusal olduklarını ifade etmişlerdir. Çocuklarının yetişkinlik döneminde insanlara, olaylara karşı daha fazla duygusallaştığını Mira Hanım *"...çok duygusal bir çocuk, çok böyle hassas bir çocuk herkese karşı öyle yalnız bana karşı değil yani herkese karşı çok duygusal çok sevecen çok böyle hemen ısınır hemen kendini sevdirir. O zaman anladım ki yaşı geçtikte daha da farklı oldu, onu anladım..."* (Grş.4, st.57-61) cümleleriyle ifade etmiştir.

Aynur Hanım da çocuğunun duygusal yönleriyle ilgili *"...duygusal yönden biraz daha fazlalaştı duygusal yönü diyeyim. Yani ne diyeyim bazı şeyleri kendisine yapmasını söylediğimiz zaman yapamıyorsa ona üzülebiliyor ağlayabiliyor."* (Grş.10, st.76-82) cümlelerini kurmuştur. Zeynep Hanım çocuğunun duygusal durumlarıyla ilgili ek olarak *"...babası vefat ettikten sonra arada böyle oturup duygusal olayları daha, zaten duygusal bir çocuktu yani şimdi de yine de*

öyle. Yine de böyle, bazen bazı şeyler aklına geldiği zaman bakıyorsunuz oturup ağladığını veya gözünün yaşını sildiğini görüyorsun bazen…" (Grş.3, st.81-87) sözlerini dile getirmiştir.

Cinsiyetinin farkına varma

Katılımcıların 5'i çocuklarının bu dönemde cinsiyetlerinin daha çok farkına vararak karşı cinse olan ilgi ve farkındalıklarının başlamasından bahsetmişlerdir. Katılımcılardan Elif Hanım çocuğunun cinsiyetine dair *"...yani ben büyüdüm, erkek gibiyim, evin erkeğiyim, evde erkek benim gibi söylemesi kendini hissettiriyor yani…"* (Grş.6, st.83-84) söylemlerinden yetişkinliğe geçtiğini fark ettiğini belirtirmiştir.

Çocuklarının duygusal açıdan karşı cinse olan hisleri ve yaşadıkları durumları Ayşe Hanım şu cümlelerle ifade etmiştir;

> *"Yetişkinlik dönemine geldiğini maalesef bu telefonlardaki sohbet kanalları görüntülü onlara merak saldı, nereden öğrendi ne şekilde bilmiyorum. Baktık sohbet kanallarına girip işte oradakilerle sohbet etmekten falan hoşlanmaya başladı. Tabii ki endişe duyduk eşimle. Tanımadığı insanlar, çünkü bu çocuklar çok masum, kötülüğü bilmiyor. Herkes onlara göre iyi insan modeli fakat bir süre sonra o şeyi geçti, hevesi geçti. Şu ara yok onlar ama hala bir boşluk da var. Yani duygusal boşluk var arkadaşsızlıktan dolayı hissettiğimiz kendi akranlarından. Hatta mahallede yaşından küçük çocuklarla arkadaşlık yapmak istiyor fakat diğer çocuklar maalesef çok acımasız. Bu tür çocuklara farklı yaklaşıyorlar aralarına almak istemiyorlar. Onun farkındalığını hissettim."* (Grş.1, st.81-97)

Zeynep Hanım çocuğunun karşı cinse olan ilgisine dair değişiklikileri şu şekilde ifade etmiştir:

> *"...bakıyorsunuz gelişim etrafındaki yakışıklı olanı güzel olanları fark ediyor ve dile getiriyor. Mesela şöyle bir anım vardı: ben Bostancı'dan geliyoruz, minibüsün en arkasına geçti, ben önde oturuyorum o en arkada, kızım yanında yer olduğu halde bile kızım yanıma gelir misin? Hayır gelmeyeceğim. Halbuki yanında yakışıklı genç çocuk genç vardı, ondan sonra dedi ki anne niye beni çağırıyorsun? Yanımdaki ne*

kadar genç yakışıklıydı biliyor musun? Aa dedim demek ki kızım büyüdü ki bazı hisleri gündeme geliyor, kendi gelişiminde fark ediyor…" (Grş.3, st.90-99).

4.1.2.2 Sosyal gelişiminde oluşan değişiklikler

Bu alt temada katılımcılara "çocuğunuzun ilk yetişkinlik döneminde sosyal gelişiminde neler değişti?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılar tarafından verdikleri yanıtlar tarafından yoğun olarak ifade edilen diğer yanıtlar sosyal gelişimin oluşan değişikliklere ilişkin değişiklik kategorisiyle ilgili olmuştur. Katılımcılar çocuklarının ilk yetişkinlik dönemine girdiklerinde daha çok sosyalleşmek istediklerini ve durgunlaştıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu soruya ilişkin verdikleri yanıtlar frekans dağılımlarıyla birlikte Tablo 4'de gösterilmiştir.

Tablo 4.4 Çocuklarının Sosyal Gelişimlerindeki Değişiklikler

	f
Sosyalleşme	8
Durgunlaşma	6

Sosyalleşme

Katılımcılardan 6'sı çocuklarının bu dönemde daha fazla sosyal olduklarından ve sosyal ortamlarda bulunmak istediklerini belirtmişlerdir. Mira Hanım çocuğunun daha fazla sosyal ortamlarda bulunmak istediğini şu cümlelerle ifade etmiştir;

"Sosyal gelişim açısından, şimdi önceden hani bir toplantıya, toplu bir yere ne bileyim bir alışveriş merkezine bir böyle hani dışarı çıktığımız zaman daha bir çekingendi. Ama gitgide daha çok alıştı. Şimdi gittiğimiz yerlerde hemen kendi mesela diyelim ki bir yemeğe gidiyoruz ben sipariş vereceğim diyor, ben ödeyeceğim diyor. Onları görünce tabi ki çok seviniyorum. Böyle anne hadi gezmeye gidelim diyor, gittiğimiz zaman orada olanlarla tanışmak istiyor, onlarla konuşmak istiyor böyle hani onların arasına girmek istiyor daha doğrusu yani." (Grş.4, st.63-71)

Elif Hanım şu sözlerle çocuğunun sosyal yaşamdaki aktifliğini şu şekilde belirtmiştir:

"…ya büyüdüğünü derken mesela gidip bir yere gelir, mesela ben şuraya falanca yere gel oğlum dediğimde zaman orayı tanıp oraya gelir, mesela markete gidip şunu

al dediğimde onu alır, onları tanıyabildiğini ben hissettim. Market alışverişini çok sever onları alır bir şeye yollayım hepsini bilir onları tanır alır yani onları ben hep anladım yani büyüdüğünü…" (Grş.6, st.68-75).

Esra hanım bu konuyla ilgili *"... biz oğlumla her yere tiyatrodur, sinemadır, yemektir gideriz..." (Grş.7, st.84-91)* şeklinde cevap vermiştir.

Durgunlaşma

Ayşe Hanım çocuğunun durgunlaşmasına ilişkin *"Daha bir çocukluktan çıkıp daha bir durgunlaştı daha böyle nasıl diyeyim"* (Grş.1, st.72-73) şeklinde ifade etmiştir. Esra Hanım ise bu konuya ilişkin *"...bir de çok ergenlik dönemi atlattıktan sonra çok bir ağırlaştığı yani ağırlaştı derken daha durmuş oturmuş ağır abiler olur ya direk o moda büründü."* (Grş.7, st.76-77) cümlelerini kurmuştur.

Merve Hanım, çocuğunun artık daha anlamlı iletişim kurduğundan şu şekilde bahsetmiştir:

"...saçma sapan konuşmalar yerine evlendiğinde ne yapacağını, yapabileceğini, işte bir şeyleri öğrenebileceğini bu tür şeylerden bahsetmeye başladı. Neyi ne zaman olacağını sormak, benden fikir almak, bunları alırken sen bizim yanımızda gel işte bize daha iyi fikir verirsin. Bu tür sohbetleri etmesi kızımın birazcık daha olgunlaştığını kendini toparladığını gösteriyor bana şuanda…" (Grş.12, st.69-76)

Sinem Hanım çocuğunun durgunlaşmasıyla ilgili şu cümleleri dile getirmiştir:

"...şimdi eskiden daha çok bebeksi çocuksu katılımları olurdu şimdi biraz daha kızımda durgunlaşma sakin daha bir hani eskisi gibi böyle katılımı yok, sakinliğini daha çok ön planda görüyorum. Şu an eskiye rağmen biraz daha çok katılımcı değil diyeyim. Daha önceden işe coşkusu vardı, bir heyecanı vardı. Şimdi o heyecanlar birazcık daha azaldı o şekilde. Yani toplumdaki gördüğüm, yakaladığım şeyler." (Grş.8, st.114-121)

4.1.2.3 Davranışsal gelişimlerinde oluşan değişiklikler

Bu alt temada katılımcılara "çocuğunuzun ilk yetişkinlik döneminde davranışlarında neler değişti?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılar çocuklarının ilk yetişkinlik dönemine girdiklerinde çocuklarının hareketlerinin olgunlaştığını ve zaman zaman şiddet davranışı gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu soruya ilişkin verdikleri yanıtlar frekans dağılımlarıyla birlikte Tablo 4.5'da gösterilmiştir.

Tablo 4.5: Çocuklarının Davranışlarındaki Değişiklikler

	f
Hareketlerinin olgunlaşması	9
Şiddet davranışı gösterme	2

Hareketlerinin olgunlaşması

Katılımcıların 7'si çocuklarının bu dönemde daha olgun bir şekilde hareket ettiklerini belirtmişlerdir. Sinem Hanım kızının davranışlarında daha sakin olduğunu *"Davranışında da şimdi biraz daha minimum yani hareketleri de yine yavaşladı. Daha sakin yapıya sahip gördüğüm gibi."* (Grş.8,st.123-125) şeklinde ifade ederken Esra hanım *"Valla çok zor bir ergenlik geçirdik yani… neler neler yaşattı bana ondan sonra duruldu yetişkinliğe girdikten sonra yani büyüdüğünün farkına vardı. Yani artık küçük olmadığının farkına vardı..."* (Grş.7,st.68-72) diyerek dile getirmiştir.

Merve Hanım kızının olgunlaşmasına ilişkin şu cümleleri kurmuştur:

> *"Belli başlı hiçbir şey olmadan gülebilen, saçma sapan konuşabilen birisiydi biraz daha şuan normal mantıklı konuşmaya başladı. Dürtüsel olarak gülebilen, senin gülmeyeceğin bir şeye gülmeye çalışan, ilgi çekmeye çalışıyordu belki de. Etrafında da arkadaşı olmadığı için hiç ben buradayım demeye çalışan bir kızdı, onlar azaldı."* (Grş.12,st.61-64).

Şiddet davranışı gösterme

Katılımcıların 2'si çocuklarının bu dönemde şiddet içeren davranışları sergilediklerini ifade etmişlerdir. Ayşe Hanım oğlunun bu dönemde bazı şiddet davranışları göstermesini şu ifadelerle aktarmıştır:

> *"İstediği şeylerde bazı takıntıları var o takıntılar olduğunda diretiyor. Direttiğinde eğer hayır cevabıyla olumsuz cevapla karşılaşırsa önce etrafa zarar vermeye başlıyor. İşte atıyorum sehpaya vuruyor, kapıya vuruyor, çerçeveyi indiriyor daha ileri giderse son 6 aydır yaşadığım bana şiddet olarak vurmaya falan başladı. Fiziki gücü de tabi arttığı için tam bir erkek daha gücü. Öfkelendiğinde bu kuvveti gücü daha da artıyor. Bana gücü yettiğinin farkına vardı ve zor mücadele etmeye başladım. En büyük sıkıntı bu şu ara. Daha önce baş edebiliyordum fiziken ama son zamanlarda edemiyorum. Onun için artık şu son bir aydır öfkeleneceğini hissettiğim an suyuna gidip başka şekilde ya kafasını dağıtıyorum ya da evden çıkıp o havayı dağıtmaya çalışıyorum bana zarar vermesin diye."* (Grş.1, st.100-111).

Zehra Hanım ise şu cümleleri dile getirmiştir:

> *"…o zaman bana vurmuştu beni baya bir yalpalamıştı yani öyle hoşuna gitmediği tamamen kendi ifade edemediği zaman saldırma şeyi olabiliyor ki bu da bana yapıyor, başkasına değil. Belki başkası olsa ona da yapabiliyor. Siniri bazı evdeki şeylerden çıkarabiliyor mesela kendi eşyalarına zarar verebiliyor… böyle bazı şeyleri kırıp kendine ait ya da sana kızdı sana ait sevdiğin bir şeyleri kırabilir sen mesela bunu çok seviyorsun sana kızdı buna zarar verir, senin canını yaktığını biliyor çünkü."* (Grş.4, st.544-568).

4.1.2.4 Fiziksel gelişiminde oluşan değişiklikler

Bu alt temada katılımcılara "çocuğunuzun ilk yetişkinlik döneminde fiziksel gelişiminde neler değişti?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılar çocuklarının ilk yetişkinlik dönemine girdiklerinde çocuklarının bedenlerinde cinsiyete özgü değişiklikler olduğunu, vücutlarının geliştiğini ve görünüşlerine özenmeye başladıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu soruya ilişkin verdikleri yanıtlar frekans dağılımlarıyla birlikte Tablo 4.6'da gösterilmiştir.

Tablo 4.6: Çocuklarının Fiziksel Gelişimindeki Değişiklikler

	f
Cinsiyete özgü fiziksel değişimler	7
Vücut gelişimi	1
Görünüşüne özenme	2

Cinsiyete özgü fiziksel değişimler

Katılımcıların 4'ü çocuklarının bu dönemde göğüs büyümesi, regl olma, cinsel organlarda değişim ve kıllanma, ses kalınlığı oluşması gibi cinsiyetlerine özgü değişikliklerin olduğunu ifade etmişlerdir. Bu konuyla ilgili Ayşe Hanım *"Fiziksel gelişimi diğer yetişkinler gibi normal zamanda belirtiler gösterdi. İşte ses kalınlığı, belli bölgelerde yeni gelişmeler.."* (Grş.1, st.70-73); Zehra Hanım *"... mesela çok affedersiniz. Hani vücudunda kıllanma olacağını da göğüslerinin gelişeceğini hızlı büyüme sürecine gireceğini çevremizde mesela onun büyükleri vardı mesela kuzenleri vardı, onları örnek gösterdim…"*; Zeynep hanım (Grş.5, st.70-75) *"biz bayanlar ister istemez göğüs olayı.*" (Grş.3, st.67-69) şeklinde belirtmişlerdir.

Vücut gelişimi

Katılımcılardan 1'i çocuklarının bu dönemde vücutlarının geliştiğinden bahsetmişlerdir. Esra Hanım ise *"Fiziksel olarak da gelişti daha bir kilolandı daha bir boylandı…"* (Grş.7, st.75-77) şeklinde ifade etmişlerdir.

Görünüşe özenme

Katılımcılardan 2'si çocuklarının bu dönemde görünüşlerine daha çok önem vermeye başladıklarını ifade etmişlerdir. Zehra hanım bu konuyla ilgili yaşadıklarını " …*hafif hafif kendine bakmaları, kendine göre kıyafetleri uydurması, makyaj malzemesi istemesi, parfüm istemesi bazı şeyleri işte çevresinde gördü, bazı şeyleri de mesela algılamaya daha iyi algılamaya başladı, bu tür şeyleri yaşadık."* (Grş.5, st.56-63) diyerek; Sinem hanım ise *"...en basitinden Makyaj yapma gibi, giyinme gibi süslenme gibi. Onlarda biraz farkındalık gösterdim."* (Grş.8, st.92-99) diyerek ifade etmiştir.

4.1.2.5 Serbest zamanı değerlendirmede oluşan değişiklikler

Katılımcılara "Çocuğunuzun ilk yetişkinlik döneminde serbest zamanı değerlendirme becerilerinde neler değişti?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların çocuklarının ilk yetişkinlik dönemine girdiklerinde serbest zamanlarında bilgisayar/telefon/tablet/televizyonlar vakit geçirdiklerini, aile bireyleriyle sohbet ettiklerini, müzik dinlediklerini, dans ettiklerini, boyama/resim yaptıklarını, yüzdüklerini, kitap okuduklarını, sinema/tiyatroya gittiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu soruya ilişkin verdikleri yanıtlar frekans dağılımlarıyla birlikte Tablo 4.7'de gösterilmiştir.

Tablo 4.7: Serbest Zamanı Değerlendirmede Oluşan Değişiklikler

	f
Bilgisayar/telefon/tablet/televizyonla vakit geçirme	9
Aile bireyleriyle sohbet etme	3
Müzik dinleme	3
Dans etme	3
Boyama/resim yapma	3
Yüzme	2
Kitap okuma	1
Sinema/ tiyatroya gitme	1

Bilgisayar/telefon/tablet/televizyon vakit geçirme

Katılımcıların 8'i çocuklarının serbest zamanında bilgisayarda oyun oynama, telefonda ve tabletten video/ film izleme, televizyon izleme gibi teknolojik aletleri kullanarak değerlendirdiğini belirtmiştir. Kübra hanım *"...bilgisayar kullanmada süper, yani hiçbir şeyimiz yok gayet normal. serbest zamanında kendine etkinlik buluyor."* (Grş.2, st.120-125); Gizem hanım *"...odasına gittiğinde yatar yatağına, alır tabletini bazen tabletiyle takılır..."* (Grş.11, st.114-115); Merve hanım "*…telefonunu alır orada filmler falan seyreder, şimdi sadece film seyretmek yerine telefondan arkadaşlarıyla görüşmek de oldu."* (Grş.12, st.86-89) Aynur hanım *"...hep odasındadır öyle fazla bir şeylerle uğraşmaz…televizyon, telefonu var diyebilirim."* (Grş.10, st.110-111); Zeynep hanım "*Televizyon seyrediyor, tabletinden film seyrediyor..."* (Grş.3, st.62-63) diyerek ifade etmiştir.

Aile bireyleriyle sohbet etme

Katılımcıların 3'ü çocuklarının boş zamanlarında aile bireyleriyle sohbet ettiklerinden bahsetmiştir. Zehra hanım *"Ben onunla mesela bazen dizi izlerim bazen paylaşımlar yapar, bazen de onu aldım. Mesela herhangi bir durumlarda oturup konuşuruz istişare yapıyoruz.";* Esra hanım da *"Sohbet ediyoruz birlikte. Ben ne varsa anlatıyorum söylüyorum kendi sıkıntılarımı bile ona söylüyorum anlatıyorum, yani."* (Grş.7, st.41-42) diyerek ifade etmiştir.

Müzik dinleme

Katılımcıların 3'ü çocuklarının serbest zamanında müzik dinlediklerini belirtmiştir. Kübra hanım *"... müzik dinlemeyi sever..."* (Grş.2, st.122); Bahar hanım *"hiçbir şey yapmıyor sadece müzik dinliyor."* (Grş.9, st.71); Zehra hanım *"...yani böyle müzik dinliyor dans ediyor, video izliyor kendine göre abonelikleri var..."* (Grş.5, st.148-149) diyerek ifade etmiştir.

Dans etme

Katılımcılardan Zeynep hanım *"Şu anda evde şu anda yetişkin bir kız açar müziği göbek atar, müzik dinleyerek dans ederek oyun oynayarak kendini öyle geçiştiriyor şu dönemlerde yetişkin olarak..."* (Grş.3, st.120-131); Zehra hanım *"valla dans etmesini çok seviyor mesela kendi odasına giriyor..."* (Grş.5, st.144) cümleleriyle çocuklarının serbest zamanlarında dans ettiklerini ifade etmiştir.

Boyama/ Resim yapma

Katılımcıların 3'ü çocuklarının resim ve boyama yaparak boş zamanlarını değerlendirdiklerini belirtmişlerdir. Esra hanım konuyla ilgili *"Resim mesela şu an çok seviyor resim yapmayı. İşin enteresan tarafı benim oğlum fırçayla falan yapmıyor resmi elleriyle ve öğretmenin öğrettiği tekniklerle süngerlerle filan yapıyor resimleri. gerçekten de ortaya çok güzel şeyler çıkıyor..."* (Grş.7, st.98-100); Sinem hanım *"...hani bir boyamaydı, resimdi bir şey yapıyor artık onlardan da sıkılmış..."* (Grş.8, st.133); Gizem hanım *"...boyama yapar, çalışma masası var orda kalkar boyama yapar veya resimlere bakar, öyle işte...."* (Grş.11, st.115-116) olarak ifade etmiştir.

Yüzme

Katılımcılardan Esra hanım *"...yüzme yüzmeyi çok seviyor yani bol bol deniz yüzüyor, deniz, havuz..."* (Grş.7, st.105- 106) ve Bahar hanım *" havuz için sahile götürüyorum, arkadaşları var orda…"* (Grş.9, st.78) cümleleriyle çocuğunun serbest zamanında yüzmeye gittiğini dile getirmiştir.

Kitap okuma

Kübra hanım çocuğunun serbest zamanında kitap okuduğunu *"... kitap okuyor…"* (Grş.2, st.122) ifade etmiştir.

Sinema/ tiyatroya gitme

Esra hanım *"...ondan sonra başka sinema, tiyatro çok seviyor, çok seviyor…"* (Grş.7, st.106- 107) diyerek çocuğunun boş zamanında sinema ve tiyatroya gittiğinden bahsetmiştir.

4.1.3 İlk yetişkinlik dönemine ilişkin görüşler

Katılımcılara "oğlunuzun/ kızınızın ilk yetişkinlik dönemine uyumu ile ilgili ne düşünüyorsunuz?" sorusu sorulmuştur. İlk yetişkinlik dönemi temasının üçüncü kategorisi olan çocuklarının ilk yetişkinlik dönemine ilişkin görüşler alt teması, katılımcıların ifadeleri doğrultusunda; sosyalleşme/ sosyal aktivitelerde bulunma isteğinin artması, bilinçlenme, ebeveyn desteği ile eylemde bulunma ve takıntı ve öfkelerinin artması olmak üzere dört kod ile ifade edilmiştir.

Tablo 4.8'de katılımcıların çocuklarının ilk yetişkinlik dönemine ilişkin görüşlerinin frekans dağılımı yer almaktadır.

Tablo 4.8 Çocuklarının İlk Yetişkinlik Dönemine İlişkin Görüşler

	f
Sosyalleşme/ sosyal aktivitelerde bulunma isteğinin artması	15
Bilinçlenme	6
Ebeveyn desteği ile eylemde bulunma	4
Takıntı ve öfkelerinin artması	3

4.1.3.1 Sosyalleşme/ sosyal aktivitelerde bulunma isteğinin artması

Katılımcıların 9'u çocuklarının bu dönemde daha sosyal olduğundan, sosyal ortamlarda bulunmak istediğinden ve birlikte daha çok sosyal faaliyetlerde bulunarak uyum sağladıklarını belirtmişlerdir.

Ayşe hanım çocuğunun sosyalliğiyle ilgili *"yetişkin olduğu için doğal olarak akranlarıyla olmak istiyor, erkek abiler daha büyük onlarla sohbet etmek istiyor. Sohbeti seven bir insan..iletişimde zaten iletişimi iyi, mahallede yaşlı birilerini görsün, hemen poşetlerini alıyor, çok böyle sevecen, mahallede onu sahiplenmiş durumda kendini ifade edebiliyor…işte bisiklete biner, alışverişe beraber gideriz…"(*Grş.1, st.57-67) cümlelerini söylemiştir. Aynur hanım da *"sabah kalktıktan sonra işte beni kaldırır hemen kalkmamı ister yürüyüşe gidelim diye uğraşır, yürüyüşe gider geliriz ... hani çalışmak istiyor, dışarı gitmek istiyor, daha sosyal olmak istiyor…"* (Grş.10, st.57-60) cümleleriyle ifade etmiştir.

4.1.3.2 Büyüdüğünün bilincine varması

Katılımcıların 5'i tarafından ifade edilen diğer yanıtlar çocuklarının büyüdüğünün bilincine varması ile ilgilidir. Kübra Hanım çocuğunun bilinçlenmesine dair görüşlerini şu cümlelerle belirtmiştir;

> *"...Şimdi artık onun bilincinde, yani büyüdüğünün bilincinde, kendi gücünün bilincinde bazen. hani anne diyor sen diyor, seni çok üzdüğümün farkındayım diyor. bana hakkını helal edecek misin? diyor bunları söylüyor artık. yani ben diyor küçükken seni çok üzmüş olabilirim kardeşlerimi diyor çok diyor. hani küçük kardeşim çok hırpalamış olabilirim diyor ama diyor şimdi diyor artık diye düşünüyorum kendi kendime benim bir şeyler yapmam lazım diyor. Bir şeyler başarmam lazım. bir hedef koymam lazım değil mi kendime diyor, evet diyorum evet.. Evet 25 yaşındasın ama şey olarak daha düşük tabi zeka olarak dada düşük ama bunların yavaş yavaş artık bilincine vardı, farkına vardı daha da iyi olacak diye düşünüyorum. bu dönemle birlikte daha uyumlu kesinlikle. bizi üzdüğü için de falan*

özellikle beni bir şey falan istediği zaman bile istediği rica ederek ister asla kırıcı konuşmaz, kurumdakiler de biliyorlar çok naziktir kibardır." (Grş.2, st.128-150)

Zeynep Hanım yetişkinlik döneminde çocuğunun büyüdüğünün bilincine varması durumuyla ilgili görüşlerini şu sözlerle dile getirmiştir:

"Yani ergenlik dönemindeki olayla şuandaki yetişkinlik dönemi daha farklı. Ben uyumunu gayet güzel görüyorum yetişkinliğini, dışarıya uyumunu çünkü neden, nerede nasıl davranacağını nerede ne yapılıp ne yapılmayacağını bilen bir çocuk olarak görüyorum... Farklı bir şeyler olsa bile onu dile getirebilir, bana anlatabilir. Bugün böyle böyle bir şey oldu diye dile getirebilir, dışarıdaki o olayı anlatabilir ve nerde ne yapılacağını da bilir..." (Grş.3, st.149-156).

Sinem Hanım'ın konuyla ilgili çocuğuna dair görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

"...yetişkinlik döneminde dediğim gibi sakin bir kızım var tabii ki de dediğim gibi ben toplumda falan çok zorluk yaşamadım hiçbir zaman. Şu an 19 yaşında bizimle beraber uyum sağlayan, hani topluma uyum sağlayan dışarıda yetişkin davranışları da olan birçok şey zorlayan bir kızımız yok açıkçası, ev içinde de öyle..." (Grş.8, st.144-148).

4.1.3.3 Ebeveyn desteği ile eylemde bulunma

Katılımcıların 4'ü tarafından ifade edilen yanıtlar ebeveyn yönlendirmesinin sürmesi ile ilgili olmuştur. Sinem hanım çocuğunun aile desteğine olan ihtiyacını *"...basit olarak söyleyeyim onun dışında çok fazla kendi başına oynayan bir çocuk değil. Dışarıda oynayan bir çocuk değil bizim gözetimimiz altında. Mesela dışarıda daha çok en fazla bisiklet kullanabiliyor yine annenin babanın desteğiyle bunu yapabildiği bir şeydir..."* (Grş.8, st.58-62) diyerek açıklamıştır. Aynur Hanım ise şu sözlerle çocuklarına olan desteği anlatmıştır:

"Tuvalete girdiğinde yardımcı olmak zorundayız çünkü ellerini yıkıyor ama yeterli yıkamıyor. Mesela ona yardımcı oluyoruz. Banyosuna yardımcı olmak zorundayız. Çünkü tam olarak kendini yıkıyor ama öylesine yıkıyor işte güzel yıkaması için yardımcı olmak zorundayız." (Grş.10, st.233-236).

Bahar Hanım çocuğunun hala yönlendirmesinin gerektiğini şu cümlelerle anlatmıştır:

"Sabahları çok zorlanıyor yataktan kalkmıyor dişlerini fırçalamıyor, hep söylemekle. Haydi oğlum, haydi oğlum, bugün de saat 1 olmuş hala yatıyor. Kahvaltını hazırlayacaksın, ayağına çorap giymez, eşortmanla dolaşır, hiç acele etmez yani bu konuda bayağı bir yorar beni, okula giderken de öyleydi haydi oğlum haydi oğlum çok zorlaştırıyor…" (Grş.9, st.32-40).

4.1.3.4 Takıntı ve öfkelerinin artması

Katılımcıların 3'ü çocuklarının bu dönemde takıntı ve öfke sorunlarının artmasıyla birlikte uyum sağlamakta olumsuz görüş bildirmişlerdir. Bahar hanım *"uyum sağlayamadı yok, aynı zorla gidiyor yani. Sadece siniri var, takıntıları çok. Elektrik süpürgesini on kere açıyor, azcık bir kırıntı olsun hemen süpürge takıyor, oğlum yapma sen başka işlerini hallet benim süpürgemi bırak. Ora süpürülecek burası süpürülecek on kere takar evde olduğu zaman süpürgeyi çok takar. Banyoda paspasları istemiyor, banyoda lif sürmek istemez diyorum lif sürmezsek nasıl yıkanacağız yok, lif sürme ıslanacak diyor. Öyle şeylerde takıntılı, çok takıntılı. "*(Grş.9, st.83-89) diyerek çocuğunun takıntılarının artmasını ifade etmiştir. Ayşe hanım çocuğunun öfke sorununu *"Öfke nöbetleri artıyor, o da kendini tam ifade edemiyor…o yüzden zor günler geçiriyoruz, psikiyatriden destek alıyoruz, ilaç tedavisi."* (Grş.1, st.45-50) cümlelerle belirtmiştir.

4.2 İlk Yetişkinlik Dönemine Uyum ve Deneyimler

İlk yetişkinlik dönemine uyum ve deneyimler teması üç kategori altında incelenmiştir. Bu kategoriler yetişkin çocuğun bağımsız yaşam becerileri, çocuğun ilk yetişkinlik dönemine uyum sağlama ve yetişkin çocuğun aile yaşamına etkisidir.

4.2.1 Yetişkin çocuğun bağımsız yaşam becerileri

Katılımcılara "oğlunuzun/kızınızın bağımsız olarak yapabildikleri nelerdir?" ve "ne olsa oğlunuzun/ kızınızın sizden bağımsız yaşam süreceğini düşünürsünüz" soruları sorulmuştur. İlk yetişkinlik dönemine uyum ve deneyimler temasının ilk kategorisi olan yetişkin çocuğun bağımsız yaşam becerileri katılımcıların ifadeleri doğrultusunda; ulaşım konusunda sorun

yaşama, özbakımını yapma, yardım/destek isteme, ödeme yapma konusunda sorun yaşama olmak üzere dört kod ile ifade edilmiştir.

Tablo 4.9'da katılımcıların çocuklarının bağımsız yaşam becerilerine ilişkin görüşlerinin frekans dağılımı yer almaktadır.

Tablo 4.9 Yetişkin Çocuğun Bağımsız Yaşam Becerilerine İlişkin Görüşler

	f
Ulaşım becerileri	11
Özbakım becerileri	10
Yardım/destek isteme	6
Para kullanma becerileri	5

4.2.1.1 Ulaşım becerileri

Katılımcıların 11'i çocuklarının ulaşım ile ilgili yakın ve uzak mesafe için minibüs, otobüs, metrobüs gibi toplu taşıma araçlarını bağımsız kullanamadıklarını ifade etmişlerdir. Mira Hanım konuyla ilgili *"Bağımsız olarak kendi başına hemen hemen her şeyi yapar. Dediğim gibi sadece ulaşım araçlarına binip de gittiği yeri bulur ama hangi arabayla gideceğini pek bilmez"* (Grş.4, st.196-199); Ayşe hanım "*yakın mesafeye gidip gelerek onu yapabilir. Onun haricinde kendi kendine toplu taşıma bir yere gidip gelemiyor"* (Grş.1, st.185-187); Elif Hanım *"markete gider, yolculuk yapar, gider onlarda güveniyor kendine. Güvendiği için de geçen köye gitti yarı yola varmadan üzülmüş geri dönmek istemiş ama otobüse binmiş nasıl geri döneceğini bilememiş"* (Grş.6, st.194-197) cümleleriyle anlatmıştır.

4.2.1.2 Özbakım becerileri

Katılımcıların 7'si çocuklarının özbakımlarını bağımsız olarak yapabildiklerini ifade etmiştir. Merve Hanım *"...özbakım becerilerini de yapabiliyor,.. Banyosunu düzgün bir şekilde kendisi yapabilir, temizliklerine dikkat eder öyle."* (Grş.12, st.152-154) şeklinde ifadelerde bulunmuştur. Elif Hanım ise *"Tırnağını falan kendisi keser. Ama banyosu olsun diş fırçalama olsun hep benim dememle. Fiziksel olarak kendi yapar… dersem yapıyor…"* (Grş.6, st.187-189) ; Merve Hanım da *"...Beğenmiş olduğu bir elbiseyi gidip alabilecek seviyede… kuaförüne gider,*

kendisi zorlanıyorsa gider kuaföründe yapar bir şekilde…" (Grş.12, st.151-153) cümleleriyle anlatmıştır.

Zehra Hanım çocuğunun özbakım becerileriyle ilgili yapabildiklerini şu sözlerle örneklendirmiştir:

> *"Şimdi banyosunu yapıyor yani tam hakkıyla yapıyor mu yapmıyor ama en azından yapıyor. Yani en azından bunu bilincinde. Artık temiz olması gerektiğini biliyor mesela. Ondan sonra hastalandığı (regl döneminden bahsediyor) zaman kendi şeyini yapabiliyor, temizliğini Eskiden ben yapıyordum mesela öğretiyordum mesela ben olmadığım zaman nasıl davranması gerektiğini söylüyordum… evet tam hakkıyla yapmıyor ama yapıyor…"* (Grş.4, st.259-272).

4.2.1.3 Yardım/destek isteme

Katılımcıların 3'ü çocuklarının kendilerinden bağımsız bir şey yapamadıklarını, kendilerinin destekleri olmadan yaşam süremeyeceklerini ifade etmişlerdir. Bahar hanım konuyla ilgili *" kendi başına genelde çok bir şey yapamaz. pantolonunu giyer kemerini bana taktırır, ayakkabısını silmez, gömleğini giyebiliyor ama ilikleyemiyor öbür penyeleri giyiyor. Yapabiliyor ama bana yaptırmak istiyor hep. İşten geldiği zaman dün babasıyla yolladım dışardan gelen çamaşırı dolaba koyar, oğlum onlar dışardan geldi dolaba konmaz derim, iç çamaşırına kadar çıkarttırırım kirli sepete koydururum."*(Grş.9, st.146-151) diyerek yaşadıklarını belirtmiştir.

Bahar hanım da *"onları hiç yapamıyor, bıçak tutamıyor. Sadece gönlü olursa tabağı alıyor şeyin üstüne koyuyor mutfak tezgahının. Mutfaktan alıp meyve yemez, toplar koyar aslında. Akşam masadan alıp mutfağa koymuş bana bulaşıkları yıkamayacak mısın anne diyor. Peynir tabağını kapatıp da aklına getirip de dolaba koymuyor…"* şeklinde ifade etmiştir. (Grş.9, st. 157-164).

4.2.1.4 Para kullanma becerileri

Katılımcılardan 4'ü çocuklarının alışveriş yapabildiklerini ama ödeme kısmında hesaplama becerilerini bağımsız olarak yapamadıklarını belirtmişlerdir. Mira Hanım bu konuyla ilgili *"Bir*

de parayı da biliyor ama verdiği bir paranın ne kadar üstünü alacağını bilmiyor. Sadece bu ikisinde sıkıntı yaşıyorum. Başka bir sıkıntımız yok kendi işini kendi yapıyor çok şükür." (Grş.4, st.196-201) şeklinde cümleler kullanmıştır. Kübra hanım da "…*Para verirse öyle korkusu var. Para verirse üstüne alabilir miyim? bana üstünü verirler mi veya az mı veririm? Benden tekrar para isterler mi? o korkusu var o konuda tereddütü var."* (Grş.2, st. (209-214) diyerek ifade etmiştir.

Gizem Hanım ise şu cümlelerle ifade etmiştir:

> *"Hocam mesela caddenin üzerinde oturuyorum oğlum ekmeğimiz olmasa oğlumu gönderiyorum takip ediyorum camdan, oğlum git ekmeğimizi al gel diyorum parayı veriyorum camdan bakıyorum oğlum gidip alıp geliyor… oğlum çöpleri götürebilir misin veriyorum mesela camdan takip ediyorum götürüyor. Şok market var oraya bir şey alacağım zaman kağıda yazıyorum oradakilere de diyorum oğlumu tanıyorlar ben gönderdiğim zaman ilgilenirsiniz diye. Onlar da istediğimi veriyorlar oğlum alıp geliyor."* (Grş.11, st.176-186).

Aynur hanım da *"...Paraları tamamen tanıyıp rahat alışveriş yapabilsin isterdim."* (Grş.10, st.186-188)

4.2.2 İlk yetişkinlik dönemine uyum sağlama

Katılımcılara "Siz çocuğunuzun ilk yetişkinlik dönemine uyumunuzla ilgili neler söylersiniz?" sorusu yöneltilmiştir. İlk yetişkinlik dönemine uyum ve deneyimler temasının ikinci kategorisi olan çocuğun ilk yetişkinlik dönemine uyum sağlama katılımcıların ifadeleri doğrultusunda; uyum sağlama, çocuğu yetişkin olarak görmeme ve uyum sağlamak zorunda kalmak olmak üzere üç kod ile ifade edilmiştir.

Tablo 4.10'da katılımcıların ilk yetişkinlik dönemine uyum sağlamaya ilişkin görüşlerinin frekans dağılımı yer almaktadır.

Tablo 4.10 Çocuğun İlk Yetişkinlik Dönemine Uyum Sağlamaya İlişkin Görüşler

	f
Uyum sağlama	6
Çocuğu yetişkin olarak görmeme	5
Uyum sağlamak zorunda kalmak	3

4.2.2.1 Uyum sağlama

Katılımcıların 6'sı çocuklarının ilk yetişkinlik dönemine uyum sağladıklarını belirtmişlerdir. Esra Hanım çocuğuyla uyumlu olduklarını *"Uyumlu bir anne olduğumu düşünüyorum. Ne isterse ben ona uyum ayak uyduruyorum. Yani gecenin bir yarısı kalkıp karşılıklı çiftetelli de oynuyoruz. Havalı şarkılarda söylüyoruz öyle yani uyumlu bir ana oğul olduğumuzu düşünüyorum."* (Grş.7, st.157-160) şeklinde ifade etmiştir. Ayşe hanım konuyla ilgili *" Biz de onunla birlikte bu dönemi yaşıyoruz, onun davranışlarına, isteklerine, uyum sağlamaya çalışıyoruz sonuçta o da bir birey."* (Grş.1, st.190-193); Gizem hanım da "*Hiç zorlanmadım diyorum ya çok mutluyum artık bilmiyorum tecrübeli olduğum için mi. Her anıyla çok mutluyum diyorum ya hiçbir şeyi beni yormuyor, hiçbir şeyi de sıkmıyor..."* (Grş.11, st.162-167)

4.2.2.2 Çocuğu yetişkin olarak görmeme

Katılımcıların 3'ü çocuğunu yetişkin olarak görmediğini ifade etmiştir. Elif Hanım bu konuyla ilgili *"Çocuğum tamam birey haline geldi ama yine de birey halinde o kadar olmadığını hissediyorum. Kendi o birey halini hissediyor ama ben onda onu tam göremiyorum yani."* (Grş.6, st.163-165) ifadelerini kullanırken Esra Hanım *"Bizim çocuklarımız aslında yani tamam büyüdü diyoruz ama büyümeyen çocuklarımız yani şimdi...Ama dediğim gibi yani çocuk benim gözümde hala çocuk."* (Grş.7, st.149-154) ifadelerini paylaşmıştır.

4.2.2.3 Uyum sağlamak zorunda olmak

Katılımcıların 3'ü çocuklarının ilk yetişkinlik dönemine uyum sağlamak zorunda olduklarını belirtmişlerdir. Çocuğunun ilk yetişkinlik dönemine uyum sağlamasıyla ilgili Kübra Hanım şu sözleri paylaşmıştır:

> *"Uyum sağlamak mecburiyetindesiniz. Yani öyle bir çocuğa sahipsiniz yani onun nasıl bir ben hani çok sorarım hani doktorlar olsun hani çok psikologlara gittik, çok doktorlara gittik bu zamana kadar çok. Hani televizyonlarda olsun ne bileyim şeylerde okullardaki konferanslar nasıl yardımcı olabilirim beni bu süreci hani o sıkılmadan ben bunalmadan nasıl atlatabiliriz diye…"* (Grş.2, st.198-205)

Elif Hanım *"Ben vallahi o an nasıl şeyse ona göre uyum sağlıyorum o sinirli davranışlarında ikna etme davranışlarında,, illa bir yolunu bulup ya sinirlenecek susacak ya biraz ikna etme yollarıyla geçecek yani uyum sağlıyoruz, yapacak bir şey yok."* (Grş.6, st.167-170) diyerek paylaşımda bulunmuştur.

Zeynep Hanım çocuğunun yetişkinlik dönemine uyumuyla ilgili şöyle örneklendirme yapmıştır:

> *"Bazen sinirli oluyorum bazen olmuyorum yani bazen hoşgörülü oluyorum. Yaptığı hareketlere bazen hoşgörülü olmayabiliyorum. En basit şöyle bir olay geçireyim 20 yaşında erkek kardeşi var kızımın, kızım abla. Kardeşini mesela istemiyor, evde istemiyor. Evet kardeşi de ablanın durumunu biliyor ama o da ablayı kıskanıyor. Normal kardeşler nasıllar. Evet şimdi kendimi nereye koyacağımı da bulamıyorum. Bazen ben de bir çıkmaza giriyorum girebiliyorum acaba diyorum yaptığım doğru mu? Kendi kendimi sorguluyorum bazen psikologlardan destek alıyorum, gittiğim rehabilitasyon merkezinden diyorum ki böyle böyle olaylar yaşıyorum, ne yapabilirim içinden çıkamıyorum. İşte ben diyorum böyle böyle durumlar yapıyorum…Bazen fikir alışverişi yaptığımdan daha rahat oluyorum."* (Grş.3, st.223-235).

4.2.3 Yetişkin çocuğun aile yaşamına etkisi

Katılımcılara "Oğlunuzun/kızınızın yetişkin bir birey olması hayatınızda neleri değiştirdi?" sorusu sorulmuştur. İlk yetişkinlik dönemine uyum ve deneyimler temasının üçüncü kategorisi olan yetişkin çocuğun aile yaşamına etkisi katılımcıların yanıtları doğrultusunda; herhangi bir etkisinin olmaması, aile ve iş hayatının kolaylaşması, maddi sorun yaşama, çocukla birlikte sosyalleşme, çocuğun ebeveyn ile paylaşımlarının değişmesi ve çocuğa bağımlı yaşama olmak üzere altı kod ile ifade edilmiştir.

Tablo 4.11'de katılımcıların yetişkinlik çocuğun aile yaşamına etkisine ilişkin görüşlerinin frekans dağılımı yer almaktadır.

Tablo 4.11 Yetişkin Çocuğun Aile Yaşamına Etkisine İlişkin Görüşler

	f
Herhangi bir etkisinin olmaması	14
Aile ve iş hayatının kolaylaşması	11
Maddi sorun yaşama	8
Çocukla birlikte sosyalleşme	7
Çocuğun ebeveyn ile paylaşımlarının değişmesi	6
Çocuğa bağımlı yaşama	4

4.2.3.1 Herhangi bir etkisi olmaması

Katılımcıların 8'i çocuklarının yetişkin bir birey olmasının hayatlarında herhangi bir etkisinin olmadığını belirtmişlerdir. Kübra hanım *"bir etkisi olmadı yok hayır."* (Grş.2, st.163); Mira hanım *"Hiçbir şey olmadı, bir şey yaşamadık gayet normal. Öbür çocuğum nasılsa bu da öyle hiçbir sıkıntı yaşamadım. Küçükken yaşamıştım o sıkıntıyı toplumda falan ama şimdi yaşamıyorum."* (Grş.4, st.163-165); Sinem hanım ".*Hani bizi çok etkilemedi dediğim gibi benim kızımın biraz uyumlu olması, onunla beraber bir şeyler yapabilmemiz dışarıda olsun ev içinde olsun ev dışında olsun uyumlu olduğu için böyle bir sıkıntılarımız olmadı*." (Grş.8, st.163-166) diyerek ifade ederken Merve Hanım'ın konuyla ilgili görüşleri şu şekildedir:

> *"Bir şey değişmedi, çünkü ben çok fazla dışarı çıkan bir insan değilim, biraz kabuğuna çekilmiş bir insanım. Şiddetli depresyon geçiren ve evden çıkmak istemeyen*

bir insanım. Onun için kızımın genç kız olması, büyümesi, olgunlaşması sadece beni mutlu eden bir şey olarak hayatımda var. Yoksa öbür türlü yok…" (Grş.12, st.120-125).

4.2.3.2 Aile ve iş hayatının kolaylaşması

Katılımcılara "Çocuğunuzun yetişkin bir birey olması aile hayatınızda neleri etkiledi?, iş hayatınızda neleri etkiledi?" soruları sorulmuştur. Katılımcıların 6'sı çocuklarının yetişkin bir birey olmasının aile ve iş hayatlarını kolaylaştırdığını ifade etmişlerdir. Kübra Hanım bu dönemde çocuğuyla ilgili daha rahat olduklarını ifade ederken şu cümleleri kullanmıştır:

"Önceden tabi bir yere gidemiyorum. Şimdi artık hani öyle bir şey yok, rahatım yani bir yere gönderdiğim zaman gözüm arkada değil kendi işini kendisi becerebilir, markete olsun ne bileyim bir şeye gönder kesinlikle aklım kalmıyor ne babasının ne benim. Yani yapıp gelebileceğinden kesinlikle eminiz artık daha rahat, daha rahat düşünmüyoruz Artık yapabileceğini her şeyi bildiğimiz için o kadar endişeli değiliz, endişeliyiz ama o kadar da değiliz artık." (Grş.2, st.166-174).

Zeynep Hanım bu konuya ilişkin yaşadıklarını şu örneklerle anlatmıştır:

"…Benim hayatımda bir öncekinden bir tık daha yukarıdayım, daha rahatım, daha rahatım çünkü kızımın nerede ne yapacağını bilebiliyorum. O yönden rahatım, en basiti şöyle diyeyim bir evde bırakıp kızım kapıyı kimseye açmıyorsun bizim anahtarımız var, biz içeri girebilirim deyip onu rahatlıkla gözüm arkada kalmıyor Yani bırakabiliyorum. Hani gidip bir aygaz olayını ellemez veya he açıktığı zaman ne yapabilir? Karnını da doyurabilir alır dolaptan kahvaltılığı ekmeğin içine sandviçini yapar, oturur yiyebilir, karnını doyurabilir o yönde. Yani yetişkin olarak öyle görüyorum ve o yönde de rahatım." (Grş.3, st164-172).

Elif Hanım ise konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

"…artık git deyince gider tarif ettiğim yere gelir onlar daha çok sevindiriyor beni, markete yolladığım zaman bir yere yolladığım zaman onları yapıp gelebiliyor. O daha çok sevindiriyor

insanı, büyüdüğünü hissediyorsun. Biraz daha insan rahat oluyor küçükken hiç bırakamıyorsun şimdi gidip gelebiliyor." (Grş.6, st.117-121).

Sinem Hanım çocuğunun yetişkinlik döneminde daha fazla bağımsız hareket ettiğini şu sözlerle aktarmıştır:

> *"…öz bakım becerilerini falan birazcık daha onların farkında olması, odasında kendi başına uyuması, kendi yiyeceğine gidip alıp tek başına yemesi, bunun gibi şeyleri en azından başarabilmesi bize çok büyük bir katkı sağlıyor. Bunun bu şekilde yapması etmesi bile bizi sevindiriyor açıkçası."* (Grş.8, st.153-157).

4.2.3.3 Maddi sorun yaşama

Katılımcılara "Çocuğunuzun yetişkin bir birey olmasının maddi durumunuza etkisiyle ilgili neler söylersiniz?" sorusu sorulmuştur. Katılımcıların 6'sı çocuklarının eğitim, kişisel istek ve sosyal ortamlarda yaptıkları harcamaları karşılamaya yönelik maddi sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Aynur Hanım çocuğunun eğitimi için yapmak istediği şeylerin maddi etkilerinden dolayı gerçekleştiremediğini *"…Yani isterdim ki daha çok güzel eğitimler aldırabileyim…Yani şu anda mesela yaşam koçu tutmaya kalksak dünyanın parası onun için yapamıyoruz"* (Grş.10, st.155-158) sözleriyle dile getirmiştir. Elif hanım *"Maddi duruma yani onun harcamaları her gördüğünün alınmasını ister, bilgisayar olsun tablet olsun. Elektronik şeyleri çok önemli ya onun için. Her şey ondan çok önemli ,sıkıntı oluyor ne kadar olsa da. İkna edemediğim zamanlar oluyor, illa bir şeyi alacağım diye tutturuyor. Fiyat konusunu tam bilmediği için, öyle şeyler oluyor."* (Grş. 6,st.144-148); Bahar hanım da "*çok dışarda yemeyi seviyor, içerde yemeği az yer ama dışarda yer. Alışverişi de, pazara gideriz mesela bir şeyler alırım ona da almazsam olmuyor istediği. Temiz giyinmeyi seviyor. Mesela pijama aldım ablasına o da istiyor, senin var desem de olmuyor. Ama kendi parasını vermez, birisi para verdiği zaman cebinde tutar onu bana vermez. Alışverişi seviyor, var mı yok mu diye düşündüğü yok illa ki olacak. Bu da zor oluyor."* (Grş.9,st.114-120) şeklinde cümlelerle çocuklarının isteklerini karşılama konusunda zorlandıklarını belirtmişlerdir.

Mira Hanım çocuğunun yetişkinlik döneminin yaşamlarına maddi etkisini şu cümlelerle anlatmıştır:

"Evet etkiledi. Çünkü önceden ben ne alsam onu giyiyordu onu yiyordu, şimdi dışarı çıkınca hemen kendi istediği markalı kıyafetler istiyor. Öyle her kıyafeti giymiyor. Tabi giymez öyle bir şey aldım mı hele pazardan bir şey al hayatta giymez. İstediği mağaza olacak, Polo'su olacak, Zara'sı olacak, Mavisi olacak yani öyle yerlerden. Zaten böyle bir bakar dükkana ona göre içeri girer. Ben başka yere haydi gir desem girmiyor yani. O yönlerden biraz sıkıntı yaşıyorum yani." (Grş.4, st.169-176).

4.2.3.4 Çocukla birlikte sosyalleşme

Katılımcılara "Sosyal yaşam ilişkilerinize etkisiyle ilgili neler söylersiniz?" sorusu sorulmuştur. Katılımcıların 5'i çocuklarının yetişkinlik döneminde de sosyal hayatlarının sınırlı olduğunu ve sosyalleşseler de çocuklarıyla birlikte sosyalleşmek zorunda olduklarını belirtmişlerdir. Ayşe Hanım yetişkin zihin yetersizliği olan çocuğa sahip olmanın sosyal yaşamına ilişkin olumsuz etkilerine ilişkin şu sözleri dile getirmiştir:

"Yani yetişkinlik dönemi demeyelim de zaten özel çocuklarla çok sosyal yaşam olmuyor özellikle ayrı anne babayla çok zor. Ben akşamları hep evdeyim çünkü oğlum sıkıldığı için uzun süre aynı yerde oturamıyor. Benim gittiğim ortamlar ona bazen uygun olmuyor. Ben rahat edemiyorum o mutlu olmuyor. O yüzden genelde akşamları evde geçiriyoruz…onun harici çok öyle sosyal yaşam olmuyor maalesef." (Grş.1, st.162-167).

Zeynep hanım konuyla ilişkin şu cümleleri kurmuştur:

"Sosyal hayatımız yok öyle diyim. Çünkü bizler bir yere gittiğimiz zaman kendi çocuklarımızla gitmemiz gerekiyor. Yani ben kendi adıma konuşayım, çocuğumu evde bırakıp da oturmaya gitmiyorum. Çevrem vardı ama çevreme gitmediğim için tabi sosyal yaşantım bitmiş oldu ancak gidersem böyle kızımla beraber farklı etkinlikler olursa onlara katılmaya çalışıyorum. Yetişkin olduğunda yine aynı şekilde yetişkin olduğunda da yine gittiğim zaman kızımla beraber kendi bir birey yetişti ama kendi sosyal yaşantım böyle ama genelde biz aileler hep böyleyiz."

Esra hanım da şu cümlelerle birlikte sosyalleştiklerinden bahsetmiştir:

"*Gayet güzel etkiledi çünkü artık yani akşamları şey yapardım daha önceden. Oğlum küçükken işte gitmeyelim biz akşam geç dönücez ama şimdi öyle değil. Kocaman bir adam var. Şimdi istediğimiz yere gidiyoruz, saat ikide üçte eve dönüyoruz yani şey yapmıyorum çünkü benim yanımda o benim kavalyem şeklinde sürekli gidiyoruz geliyoruz yani her yere."* (Grş.7, st.142-146).

4.2.3.5 Çocuğun ve ebeveynin paylaşımlarının değişmesi

Katılımcıların 5'i çocuklarının yetişkin bir birey olmasıyla birlikte paylaşımlarının değiştiğini belirtmişlerdir. Ayşe hanım bu değişikliği *"...anne oğul arasında daha farklı paylaşımlar babadan daha farklı şeyler bekliyor benden paylaştığı ben tabii yine hani evdeki görevlerimi yapıyorum diyorum ondan. Ama babayla erkek erkeğe muhabbeti daha sevdiği için onunla daha farklı diyalog yaşıyorlar."*(Grş.1, st.136-140); Kübra hanım " *Bu sene mesela odası ile ilgili bazı şeyleri değiştirmek istiyor. Ondan sonra hayata dair mesela şeyleri gelip anlatıyorum ben büyünce işte bunu yapacağım, bunu yapacağım. Yani bu sene biz bunu fark ettik. Ben çok mutlu oldum."* (Grş.5, st.138-141); Elif hanım da *"babasının üzerine çok düşerdi arabayla onu gider gezerdi ederdi, sonra sonra başkalarıyla iş abileriyle oralarda sonra ablasıyla paylaşıyor şöyle böyle diye konuşuyor." (Grş.6, st.110-112)* şeklinde ifade etmiştir.

4.2.3.6 Çocuğa bağımlı yaşama

Katılımcılardan Bahar ve Aynur hanım bu dönemde çocuklarına bağımlı bir şekilde yaşamanın hayatlarını etkilediğini ifade etmiştir. Bahar hanım *"...onun gitmediği yere gidemiyorum, her şeyde beni bağladı. Onun dediğine gidiyorum aynen, o ne derse o olur. Üzülmesin, ağlamasın, sinirlenmesin o yüzden."* (Grş.9, st.125-127); Aynur hanım da *"etkiliyor tabi ki ben tek başıma hareket edemiyorum. Ben şu anda çıkayım da mesela bir etkinliğe katılayım kendi başıma yapamıyorum çünkü bırakamıyorum onu tek başına."* sözleriyle yaşadıklarını aktarmışlardır.

4.3 İlk Yetişkinlik Dönemindeki Gereksinimler

İlk yetişkinlik dönemindeki gereksinimler teması dört kategori altında incelenmiştir. Bu kategoriler yetişkin çocuğun gereksinimleri, yetişkin çocuğun gereksinimlerini karşılama

durumu, gereksinimlerini karşılamaya yönelik alınan hizmetler ve ailelerin gereksinim duyduğu hizmetler ve beklentilerdir.

4.3.1 Yetişkin çocuğun gereksinimleri

Katılımcılara "Size göre yetişkin oğlunuzun/ kızınızın gereksinimleri neler olabilir?" sorusu sorulmuştur. İlk yetişkinlik dönemindeki gereksinimler temasının ilk kategorisi olan yetişkin çocuğun gereksinimleri katılımcıların ifadeleri doğrultusunda; öz bakım becerileri ile ilgili gereksinimler, günlük yaşam becerileri ile ilgili gereksinimler, akademik beceri ile ilgili gereksinimler, sosyal yaşam ile ilgili gereksinimler, sağlık ve hijyenini korumakla ilgili gereksinimler ve cinsel gelişim ile ilgili gereksinimler olmak üzere altı kod ile ifade edilmiştir.

4.3.1.1 Özbakım becerileriyle ilgili gereksinimler

Bu alt temada katılımcılara "Özbakım becerileriyle ilgili gereksinimleri hakkında neler söylersiniz?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların yarısı çocuklarının özbakımlarını kendisinin sağlayabildiğini, yarısı ise özbakımını yapması konusunda ebeveyn desteğine gereksinim duyduğunu belirtmiştir. Katılımcıların bu soruya ilişkin verdikleri yanıtlar frekans dağılımlarıyla birlikte Tablo 4.12'de gösterilmiştir.

Tablo 4.12: Özbakım Becerilerine İlişkin Gereksinimler

	f
Özbakımını sağlayabilme	14
Özbakım yapması konusunda destek verme	6

Özbakımını sağlayabilme

Katılımcıların 9'u çocuklarının özbakım becerilerini bağımsız olarak yapabildiğini bildirmiştir. Mira Hanım çocuğunun öz bakım becerileriyle ilgili gereksinimlerini *"Vallahi her şeyde olabilir. Tıraş olmasıdır, kendi banyosudur, kendi özel temizlikleridir yani onları her şey. Ben yapamadığım için bazen tabi kendim yaptım yani önceden yapıyordum."* (Grş.4, st.81-84) dile getirmiştir. Aynur Hanım ise bu konuda *"...Tuvaletten çıktığı zaman mesela elini Şöyle bir kere yıkar yani bunlar. Ama biz iki üç kere yıkatma şeyine giriyoruz iyice temizlensin diye. Normalde temizlemeye çalışır ama üstün körü yapar."* (Grş.10, st.233-236) ifadelerini

kullanmıştır. Kübra hanım *"Biraz geç kalkıyor geç yattığı için kahvaltısını yapar hiç, yani özbakım olsun yani ne bileyim hani yemesi içmesi olsun hiçbir problem yok. yani normal bir insandan şeyi yok ayırt etmesi yok. Her şeyini özbakımla ilgili, günlük yapacağı şeylerle ilgili her şeyi kendisi yapabiliyor."* (Grş.2, st.241-242) Zeynep hanım da *" ...banyosunu herhangi bir şeylerini kendi yapıyor giyimini özbakım olaraktan yani kendi ihtiyaçlarını görüyor."* (Grş.3, st.320-321) cümleleriyle ifade etmiştir.

Özbakım yapması konusunda destek verme

Katılımcıların 6'sı çocuklarının özbakım becerileri yapması konusunda destek verdiklerini, bu konuda gereksinimlerinin olduğunu belirtmiştir. Gizem hanım konuyla ilgili *"Genelde kendi işlerini yapar ama kendi tıraşını yapamaz da ,ben destek oluyorum. Diğerlerinde de mesela tırnağını keser ama ben yine bir bakıyorum."* (Grş.11, st. 217-219) ifadelerinde bulunmuştur.

Elif hanım çocuğuna yaptığı sözel desteği şu cümlelerle ifade etmiştir:

"*Oğlum kalk banyonu yap, traşını ol, kişisel bakım olsun, oğlum haydi yap, böyle işte tırnaklarını kesmeyi hatırlatırım kalktığı zaman elini yüzünü yıka, dışardan geldiği zaman oğlum ellerini yıka ayaklarını yıka. Sürekli bunları söylerim, hatırlatırım."* (Grş.6, st.217-220);

Bahar hanım özbakım becerilerini gerçekleştirirken gereksinim duyduklarını şu şekilde belirtmiştir:

"Bazen yapıyor bazen yapamıyor, tuvaleti geldiği zaman hemen gitmiyor bazen bekliyor hemen gitmiyor yani. oğlum altına yapacaksın diyorum geçmişte çok altına yaptı. Onun tuvaleti geldiği zaman ben anlıyorum geldiğini oğlum hemen dolaşma dolanıyor böyle, geleceği zaman hemen gitmiyor, ben şey yaptığım zaman oğlum bak tuvaletin geldi hemen küloduna değmeden git yap, ben onu gözetliyorum. Söyleyince genelde yapıyor. elini falan yıkarken tam yapmıyor haydi oğlum bak interneti aç ordan ben sana söyleyeyim bak eller nasıl yıkanıyor…" (Grş.9, st.181-188).

4.3.1.2 Günlük yaşam becerileri ile ilgili gereksinimler

Bu alt temada katılımcılara "Günlük yaşam becerileriyle ilgili gereksinimleri hakkında neler söylersiniz?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılar bir kısmı çocuklarının ev işlerine yardım

ettiğini, mutfak ile ilgili becerilerde desteğe gereksinim duyduklarını ve bir kısmı da günlük yaşam becerilerini gerçekleştirmekte gereksinim duyduklarını belirtmiştir. Katılımcıların bu soruya ilişkin verdikleri yanıtlar frekans dağılımlarıyla birlikte Tablo 4.13'de gösterilmiştir.

Tablo 4.13: Günlük Yaşam Becerileriyle İlgili Gereksinimler

	f
Ev işlerine yardım etme	10
Mutfak ile ilgili becerilerde desteğe gereksinim duyma	4
Ev işlerinde desteğe gereksinim duyma	4

Ev işlerine yardım etme

Katılımcıların 8'i çocuklarının bulaşık makinesi doldurma, bulaşık yıkama, odasını toplama, yemek masası hazırlama, yemek masası toplama, kahvaltı hazırlama, makarna hazırlama, yatağını düzeltme, toz alma, evi süpürme gibi ev işlerini bağımsız gerçekleştirebildiklerini, ebeveynlerine yardım ettiklerini ifade etmişlerdir. Elif hanım *"Mesela ben öyle bir oğlum hadi beraber süpürge çalalım dersem çekerken yardımcı olur onları yapar benimle. Mesela biz soba kuruyoruz kurarken o şeylerde yardım eder bana."* (Grş.6, st. 179-181); Zeynep hanım *" ev içinde bir makine yapabilir…yatağını yorganını toplayabiliyor. Yani evin dağınık olmaması özel gösteriyor. Hani bir yerde bir şey farklı olduysa onun kendi yerinde olacağının farkında yani."* (Grş.3, st.258-261); Merve hanım *"Bağımsız olarak makarna yapabilir, onun dışında işte makineyi bulaşık makinesini çıkartıp onları yerleştirebilir. Mutfağı toplayabilir, odasını toplayabilir evin içerisinde."* (Grş.12, st.147-149) şeklinde ifade etmişlerdir.

Mira hanım çocuğunun ev işlerine yardımıyla ilgili şunları belirtmiştir:

"…öğrendiklerini eve geliyor anne ben bunu öğrendim, bunu ben yapacağım sen yapma. Mesela sofrayı ben hazırlayacağım, masayı ben hazırlayacağım bunu sen yapma diyor onlarda benim hoşuma gidiyor. Ben bakıyorum mesela bugün sabah diyelim örnek vereyim, kalktım ben mutfakta kahvaltı hazırlarken bir gittim yatak odasında kendi yatağını da benim yatağımı da düzeltmiş, çok hoşuma gitti yani." (Grş.4, st.91-97).

Zehra hanım konuyla ilgili şu cümleleri ifade etmiştir:

"*Mesela ben temizlik yaptığım zaman misafire çok önem verir. Misafir geldiğini duyduğu zaman hadi kalk diyor. Evi temizleyelim misafir geliyor diyor ondan sonra şey yapıyor, toz alıyor almasını öğrettim onu alıyor… İşte anne eve makine çekeyim çek diyorum mesela evet eşyaların altına almıyor ama ortada görülebilir yerleri alıyor."* (Grş. 5, st.280-287).

Ev işlerinde desteğe gereksinim duyma

Katılımcıların 4'ü çocuklarının günlük yaşam becerilerini bağımsız gerçekleştirmekle ilgili gereksinimleri olduklarını belirtmişlerdir. Aynur hanım "*yani normalde yatağını falan toplamaya çalışır ama tam toplayamaz. Yani öylesine bir toplama olur* " (Grş.10, st. 210-211).

Zehra hanım çocuğunun gereksinimiyle ilgili şu ifadelerde bulunmuştur:

> *"Mesela ben evde olmadığım zaman o akşama kadar bile aç kalır. Yani gidip kendi bir yemek hazırlamaz getirip önüne koymaz ve yemez. Ben ona diyorum ya mesela şu ocağı da açık bıraktığı için ben de olmadığından bir şey söyleyemiyorum. Bazen hazırlayıp koyuyorum, gittiğinde bunu yiyebilirsin. Bununla karnı doyurabilirsin ben gelene kadar."* (Grş.5, st. 376-381).

Merve Hanım konuyla ilgili şu cümleleri kurmuştur:

> *"Bunun gibi becerilerde kızımın şu anki ihtiyacı bir evi geçindirebilmek. Yani çünkü ev işi yapmayı bilmez, temizlik yapmayı bilir evet ama yani yarım yamalak işte yapmaz değil yapar ama etrafını bir şekilde toplayabileceğin halde kalır. O şekildedir yani."* (Grş.12, st.174-177).

4.3.1.3 Akademik beceriler ile ilgili gereksinimler

Bu alt temada katılımcılara "Akademik becerilerle ilgili gereksinimleri hakkında neler söylersiniz?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılar çocuklarının akademik becerilerle ilgili okuma yazma becerilerinde zorlanma ve hesaplama yapma konusunda zorlanma konularında gereksinimlerinin olduklarını, bir kısmı da okuma yazma becerilerinde sorun yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların bu soruya ilişkin verdikleri yanıtlar frekans dağılımlarıyla birlikte Tablo 4.14'de gösterilmiştir.

Tablo 4.14: Akademik Beceriler İle İlgili Gereksinimler

	f
Okuma yazma becerilerinde zorlanma	6
Hesaplama yapma konusunda zorlanma	6
Okuma yazma becerilerinde sorun yaşamama	2

Okuma yazma becerilerinde zorlanma

Katılımcıların 6'sı çocuklarının okuma yazma becerilerinde zorlandıklarını, okuma yazma becerisini henüz edinemediğini, bu alanda gereksinimlerinin olduğunu belirtmişlerdir. Gizem Hanım konuyla ilgili *"Hocam ihtiyacı var gitti gideli aynı şeyler alamadı ki, çok uğraştım çabaladım ama alamıyor. Okuma yazma öğrenemedi, alamadı."* (Grş.11, st.228-229) şeklinde, Bahar Hanım da *"...Öğretmeni ne yapılacaksa yazar biz çalışalım diye, evde defteri var öyle kağıt vermişler onları okuyoruz tamam kaldırıyor yerine koyuyor. Aslında yapıyor da sorumluluklarını işine gelmiyor, yapmak istemiyor. Okuma yazma daha bilmiyor..."* (Grş.9, st.200-206) şeklinde ifade etmiştir.

Elif Hanım bu konuya ilişkin görüşlerini şu cümlelerle dile getirmiştir:

"Onlara hiç yanaşmaz, bir yazma o kadar geldi gitti bak üstüne düşse yapar bak telefonda her şeyi yapıyor teknolojik şeylerde ben ona sorarım mesela Whatsapptaki bir şey yapacağımda ona sorarım. Onları becerir ama okuma yazmada bir şey yok sadece adını soyadını yazar, o becerileri hiç önemsemez, üzerine düşmez zorlasam da yaptıramıyorum zaten. Matematikle ilgili para konusunu bilmez, hiç onları bilmez sayıları bir ona kadar belki biliyor bilmez." (Grş.6, st.228-233).

Ayşe hanım çocuğunun okuma yazma konusundaki yavaşlığını şu şekilde ifade etmiştir:

"*"...Akademik çalışmalarda hep çok yavaş okuma yazma çok yavaş...şu an bizim için önemli olan okumayı yazmayı yapıyor. Çok yavaş da olsa seri bizler gibi okuyamıyor fakat sevmiyor da ya da bıktı.. Dışarıda gittiğimiz de kitap fuarlarından kitap almak istiyor ama alsa*

da resimlerine bakıyor ya da resimsiz kitaplar hiç onu cezbetmiyor alıyor bir kenara atıyor." (Grş.1, st.251-258).

Hesaplama yapma konusunda zorlanma

Katılımcıların 6'sı çocuklarının matematik alanında hesaplama yapma becerilerinde zorlandıklarını, matematik becerilerini edinemediklerinden belirtmişlerdir. Zehra hanım konuyla ilgili *"Akademik çalışmalarla ilgili bizim matematiğe ihtiyacımız var."* (Grş.5, st. 398); Elif hanım *"Matematikle ilgili para konusunu bilmez, hiç onları bilmez sayıları bir ona kadar belki biliyor bilmez."* (Grş.6, st.235-236); Aynur hanım *"Matematik becerileri de yok yani öyle."* (Grş.10, st. 219-220) şeklinde ifade etmiştir.

Ayşe Hanım çocuğunun para ile ilgili hesaplama becerilere ilişkin gereksinimlerini şu ifadelerle paylaşmıştır:

> *"Matematik konusunda şu ara bizim en büyük ihtiyacımız olan dışarıda alışveriş yaptığında hesabını kitabını yapabilirsin. İşte para üstü alabilirsin. Ne kadar para vardı şu an en büyük sıkıntımız o. Çünkü istekleri artmaya başladı. Para hesabını tam bilmediği için bizim gücümüzü aşan isteklerde olmaya başladı. İşte o zaman yine öfke nöbetleri devreye giriyor. Ne kadar anlatsak da işte istediğin çok pahalı, paramız maaşımız ona yetmez, desek de zorlanıyoruz onu anlatmakta… Bizim ihtiyacımız olan en önemli nokta şu an bu."* (Grş.1, st.251-270)

Okuma yazma becerilerinde sorun yaşamama

Katılımcılardan Kübra hanım ve Zeynep hanım çocuklarının okuma yazma becerilerinde bir gereksinimlerinin olmadıklarından bahsetmişlerdir. Kübra hanım *"okuma yazması her şeyi var, günlük bir gazeteyi okuyor, bulmacasını çözüyor yani o konularla ilgili bir sıkıntımız yok, hepsini yapabiliyor* " (Grş.2, st.245-247); Zeynep hanım "*Türkçede okuduğunu anlayabilir. Okuduğumuzda birbirimize soru cevap şeklinde bazen o da hani ne olmuş Anlat bakalım kızım belirli bir şey de olsa anlatabiliyor. Yani şöyle oldu böyle oldu gibilerinden"* (Grş.3, st. 346-349) şeklinde ifade etmişlerdir.

4.3.1.4 Sosyal yaşam becerileri ile ilgili gereksinimler

Bu alt temada katılımcılara "Sosyal yaşam becerileriyle ilgili gereksinimleri hakkında neler söylersiniz?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılar çocuklarının sosyal becerileriyle ilgili insanlarla iletişim kurmaktan kaçınma, sosyal ortamlarda daha çok bulunmak isteme ve arkadaş eksikliği hissetme konularında gereksinimlerinin olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların bu soruya ilişkin verdikleri yanıtlar frekans dağılımlarıyla birlikte Tablo 4.15'de gösterilmiştir.

Tablo 4.15: Sosyal Yaşam Becerileri İle İlgili Gereksinimler

	f
İletişim kurmaktan kaçınma	6
Sosyal ortamlarda bulunma isteği	4
Arkadaş eksikliği	3

İletişim kurmaktan kaçınma

Katılımcıların 4'ü çocuklarının insanlarla iletişim kurmaktan hoşlanmadıklarını, grup çalışmaların katılmak istemediğini, kalabalık içerisinde kendilerini rahatsız hissettiklerini bu becerilere yönelik gereksinimlerinin olduğunu ifade etmişlerdir.

Kübra Hanım çocuğunun sosyal ortamlarda insanlarla iletişim kurmak istemediğini ve kendisine dokunmalarından hoşlanmadığı için hep geride durduğunu belirtirken şu ifadeleri kullanmıştır:

> *"Sosyalleşmede he işte onda problemimiz var insanlarla iletişim kurmaktan hoşlanmıyor. İnsanlarla konuşmayı yani birisi bir şey sorduğu zaman ailesinin dışında kimseye cevap vermiyor. Buradaki öğretmenleri dışında kimseye cevap vermez. Markete bir yere gittiğinde sadece onlara cevap verir işini halleder ama oturayım da birisiyle bir sohbet edeyim bir yerde bir çay kahve içeyim böyle bir şeyimiz yok henüz daha o şeye gelemedi. Seviyor insanların yanında olmasını seviyor ama onların ona soru sormasını sevmiyor. Hoş yani bana dokunurlar hastalığımız, bizim bu bana dokunurlar mı beni severler mi temas sevmiyor o yüzden insanlardan uzak duruyor sevmiyor o şeyimiz bu…bu spor kompleksinde gittiği yerde orada işte hocaları falan bazen tenis oynuyor, satranç oynuyorlar işte yürüyüş bandında*

yürüyorlar, sosyal etkinlik falan hep geriden geliyor diyorlar…neden öyle yapıyorsun? o çocuklar ya bana dokunursa ya bana gelirse ya bana bir şey sorarlarsa diye hep katmaya çalışıyoruz diyorlar ama bir türlü o olmuyor maalesef." (Grş.2, st.249-267)

Zehra Hanım çocuğunun çok kalabalık ortamlardaki rahatsızlığını dile getirirken şu cümleleri kullanmıştır:

"Yani böyle fazla kalabalık içinde yeterince bence kendini rahat hissetmiyor. Mesela büyük ortamda düğünler değil mesela diyelim işte bir doğum günü parti kendi aslında çok seviyor, çok mutlu oluyor ama insanlarla iletişimi geçtiği zaman kendini rahat hissetmiyor, böyle. Çok fazla kalabalık, çok fazla soru sorulduğu zaman kendi ifade etme şeyi var ifade edemiyor." (Grş.5, st.176-181).

Elif Hanım ise konuyla ilgili şu cümleleri dile getirmiştir:

"Gruplara katılır ama onun kafasına göre bakarsın biri bir şey dese yanlış anlar belki ona göre tepki verebilir. Dışarı gidiyor geliyor ama arkadaşları onu tanıyorlar ne kadar olsa gittiği yerlerde. Tanımadığı da biri yanlış bir şey söylese sinirlenir, onun şeyine gider, öfkelenir, öyle huyları var." (Grş.6, st.249-253)

Sosyal ortamlarda bulunma isteği

Katılımcılardan 4'ü çocuklarının çalışma hayatı, arkadaşlarıyla birlikte olma, gezme, alışveriş yapma gibi sosyal hayatta aktif olma isteklerinin ve gereksinimlerinin olduğunu belirtmişlerdir. Zehra hanım konuyla ilgili gereksinimini *"Sosyal aslında yaşamayı seviyor mesela. gezmek olsun, alışveriş olsun, ondan sonra çevresindeki insanlarla şey olsun. bir arada olsun istiyor yani. Ama tabii ki kendi başına yapamıyor. Bunların hiçbirisini yani bizimle birlikte alışveriş yapıyoruz, birlikte bir şeyler alıyoruz veriyoruz arabaya biniyoruz."* (Grş.5,st 405-408) şeklinde ifade etmiştir.

Mira hanım çocuğunun gereksinimleriyle ilgili şu cümleleri kurmuştur:

"*Ya sosyal hayatta çalışmak istiyor, çok çalışmak istiyor. Kendi başına bir yere gidip de gezip gelmek istiyor. Arkadaş grubu, öyle şeylere çok hevesleniyor. Ben kendim gideceğim*

diyor, arabaya binip kendim gideceğim diyor, onları çok istiyor. Hele çalışmak çok istiyor. Onları yapabilirsek çok iyi olacak ama işte onlar şuanda biraz zor yani bilmiyorum bakacağız." (Grş.4,st 111-116).

Bahar hanım da çocuğunun sosyal faaliyetlere olan ilgisini ve gereksinimini şu cümlelerle aktarmıştır:

"Feneryoluna gittim bir ay boyunca beraber, orda boncuk yaptılar dediler ki hangi bölüme katılacaksanız form doldurun. Çocuk ekimde gelecek müzik mi müziğe katıyorsun, yemek programlarına mı . ben müziğe, biraz da müziği sevdiği için piyano falan var onları çok seviyor dersten önce onları seviyor, onlara kattım, spor var orda. sporları çok seviyor topu çok seviyor, sporlara katılsın onları yazdım seviyor . Öyle çok oturmaz, çok sabit oturmaz, voleybolu çok seviyor, grupla oynayabiliyor ama bitti şuan yok gitse çok seviyo. " (Grş.9,st 228-234)

Arkadaş eksikliği

Katılımcıların 3'ü çocuklarının arkadaş eksikliği hissettiğini ifade etmişlerdir. Mira hanım konuyla ilgili "…*arkadaş grubu, öyle şeylere çok hevesleniyor*…" (Grş.4, st.113). Ayşe Hanım çocuğunun en çok arkadaş eksikliği hissettiğini şu cümlelerle aktarmıştır:

> *"...şu an en çok ihtiyacı olan ona bir arkadaş onun eksikliğini yaşıyor. Yok etrafta da yok yani. Öyle bir ara yaşam koçu olarak üniversite öğrencisi çok aradım oğlumdan işte birkaç yaş büyük olsun erkek, hani ona abilik yapsın ama akademik anlamda değil, tamamen sosyal yaşam anlamında işte onla gitsin sinemaya gitsin kafeterya ya işte toplu taşıma kullansın falan… İstediğimiz şartlarda kimseyi bulamadık. Sadece şu an gittiği spor okulundaki erkek öğretmenleri biraz yardımcı oluyor. Haftanın bazı günleri dışarı çıkarıyorlar falan…"* (Grş.1, st.229-243).

Merve Hanım çocuğunun arkadaşının olmadığını *"...Sosyal birisi olmadığı için çok fazla size örnekler sunamıyorum, çünkü sosyal değil. Kalkıp da nerde ne konuşacağını, nerde güleceğini nerde susacağını bilmediği için çok fazla etrafındaki insanlar onunla birlikte olmak istemiyor. Arkadaşları çok fazla yoktur..."* (Grş.12, st.103-107) ifadeleriyle anlatmıştır.

4.3.1.5 Sağlık ve hijyenini korumakla ilgili gereksinimler

Bu alt temada katılımcılara "Sağlık ve hijyenini korumakla ilgili becerilerdeki gereksinimleri hakkında neler söylersiniz?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılar çocuklarının sosyal becerileriyle ilgili insanlarla iletişim kurmaktan kaçınma, sosyal ortamlarda daha çok bulunmak isteme ve arkadaş eksikliği hissetme konularında gereksinimlerinin olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların bu soruya ilişkin verdikleri yanıtlar frekans dağılımlarıyla birlikte Tablo 4.16'da gösterilmiştir.

Tablo 4.16: Sağlık ve Hijyenini Korumakla İlgili Gereksinimler

	f
Titiz olma	7
Hijyen ve sağlığına dikkat etmeme	3

Titiz olma

Katılımcılardan 7'si çocuklarının temizlik konusunda titiz olduklarından bahsetmişlerdir. Kübra hanım konuyla ilgili *"Çok titizdir inanılmaz titizdir. Bizim kullandığımız havlu kullanmaz bizim içtiğimiz bardağı içmez, kendi tuvalet banyosu ayrıdır asla bizimkine girmez, yani o kadar titiz bir çocuktur. Aşırı derecede hastalık derecesinde yani."* (Grş.2, st.272-275) ifade etmiştir.

Zeynep hanım çocuğunun temizliğine çok dikkat etmesiyle ilgili şu cümleleri kurmuştur:

"...mesela kendi öz bakımından saçının yağlı olduğunun farkında banyo yapılmasının ihtiyacı olduğunu farkında, dile getirir beni hemen anne yıkanayım bugün bunun yanında kendi şeyini (pedini) değiştirebilir, onu sürekli tutmaz, baktı ki kirli oldu ki çok afedersin külodu kirlendi onu hemen gidip değiştirebilir."(Grş.3, st. 368-373).

Mira hanım konuyla ilgili yaşadıklarını şöyle ifade etmiştir:

"Elimi yıkayacağım anne diyor, hemen okuldan gelince elimi yıkayacağım anne diyor hasta olmamak için diyor… temiz giyinmeyi çok seviyor, bu temiz mi diye sorar. Bir giydi mi onu hemen çıkarır, bu kirlendi bunu giymem diyor. Hasta olurum bunu giymem diyor. Çorabı olsun, iç çamaşırı olsun üstüne giydiklerini günlük giyer." (Grş.4 , st. 119-127).

Hijyen ve sağlığına dikkat etmeme

Katılımcılardan 3'ü çocuğunun hijyen ve sağlığını korumada kendilerinin desteğinin sürdüğünü belirtmişlerdir. Aynur hanım *"Tuvaletten çıktığı zaman mesela elini şöyle bir kere yıkar yani bunlar. Ama biz iki üç kere yıkatma şeyine giriyoruz iyice temizlensin diye. Normalde temizlemeye çalışır ama üstün körü yapar."* (Grş.10, st. 233-236). Elif Hanım çocuğunun sağlığıyla ilgi bir probleminde doktora gitmeyi talep ettiğini ama günü gelince götüremediğini *"Sağlık konusunda şeydir, bir yeri acısın hemen söyler anne doktora gidelim randevu alмak ister, randevu almayı ister. Bu sefer de randevu günü gelince gitmek istemez…Ben söylerim haydi oğlum tarih geldi gün geldi gidelim. Sabahları bu seferde götüremiyorum gitmez."* (Grş.6, st.256-263) cümleleriyle aktarmıştır.

Sinem Hanım çocuğunun sağlığını koruma, hijyenini sağlama konusundaki gereksinimlerini şu şekilde dile getirmiştir:

"Kızım bunlarda da biraz maalesef pasif kalıyor. Hani nasıl bir küçük çocuğa, şu an beş yaşında bir çocuğum var ona nasıl ilgileniyorsun kızımla da aynı o şekilde ihtiyaçlarını görüyoruz yine, onun da çok farkında değil. Hani sözlü olarak söylüyor ama hijyenin ne kadar onun için faydalı, sağlıklı olduğunu çok açıkçası. Sözlü olarak biliyor diyelim, yani bu şekilde." (Grş.8, st.283-287).

4.3.1.6 Cinsel gelişimi ile ilgili gereksinimler

Bu alt temada katılımcılara "Cinsel gelişimi ile ilgili becerilerdeki gereksinimleri hakkında neler söylersiniz?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılar bir kısmı çocuklarının cinsel becerilerle ilgili gereksinimlerini giderebildiğini, bir kısmının karşı cinse ilgi duymaya başladığını ve cinsel gereksinimleri konusunda bilinçli olmadıklarından bahsetmişlerdir. Katılımcıların bu soruya ilişkin verdikleri yanıtlar frekans dağılımlarıyla birlikte Tablo 4.17'de gösterilmiştir.

Tablo 4.17: Cinsel Gelişimi İle İlgili Gereksinimler

	f
Cinsel gereksinimini giderebilme	5
Karşı cinse ilgi duyma	4
Bilinçli olmama	2

Cinsel gereksinimini giderebilme

Katılımcıların 4'ü çocuklarının cinsel gereksinimlerini gidermeyle ilgili gereksinimlerinin olmadığını belirtmiştir. Bir katılımcı da çocuğunun ihtiyacını giderdikten sonraki temizliği yapmada gereksiniminin olduğunu belirmiştir. Kübra hanım konuyla ilgili *" Valla onu babasıyla konuşuyorlar. Yani gayet halledebiliyor yani bir ihtiyacı yok, giderebiliyor."* (Grş.2, st.279-280) şeklinde ifade etmiştir.

Zeynep hanım çocuğunun gereksinimini giderdiğini şu şekilde ifade etmiştir:

"*İlk başta işte dediğim gibi çok küçüklükten yetişerek yetiştirilerek veliyi veliden sonra çocuğumuzu yetiştirdiği zaman belirli şeyleri zaten o kendi bulabiliyor yani ve yapabiliyor. yani anlatmıştım o konuda. Ben çok fazla detaylarına girmiyorum, ama onun da ihtiyacının olduğunun farkında olduğum zaman o ihtiyaç duyduğu zaman kapısını kapatabilir odasının kapısını kapatabilir ve kapısını ellemem, onu kendi şeyine bırakıyorum, o ne zaman diyalog için zaten isterse çıkabiliyor."* (Grş.3, st.376-382).

Karşı cinse ilgi duyma

Katılımcıların 3'ü çocuklarının karşı cinse olan ilgisini başladığını ve yakın ilişki kurmak, evlenme istediklerini söylediklerini ifade etmişlerdir. Zehra hanım konuyla ilgili *"Vallahi inanın ki bu konuda ben de şeye sahip değilim ama karşı cinse ilgi duyması, onunla konuşması, gezmesi olabilmesi, bazı paylaşımlar yapması işte …öyle gideyim buluşayım konuşuyor bunları şey yapayım. Öyle bir ortamı yok ama ilgi duyduğunu hissediyorum yani."* (Grş.5, st.477-481). şeklinde ifade etmiştir. Bahar hanım da çocuğunun evlenme isteğini *" Biraz güzel bir bayan olursa onunla çok sohbet eder. Güzelleri de biliyor, evleneceğim diyor. Hocası vardı bir ara onu sevdi, güzel kızları gördüğü zaman hoşuna gidiyor. Yemeğe içmeye sohbete kahve içmeye çağırır, buyrun kahve içelim der yani*." (Grş.9, st.55-58) cümleleriyle belirtmiştir.

Mira hanım oğlunun karşı cinse olan ilgisini şu cümlelerle aktarmıştır:

"Vallahi nasıl anladım ben onu, baktım böyle güzel kızları görünce baktım hissetmesi bakışları çok değişti. Bilgisayarı açıyor bilgisayarda böyle şey yapıyor. Bir iki sefer kendini

hani böyle resimlere bakarak anladım yani tamam bu genç oldu ergenlikten çıktı diye hani böyle bunları hissettim. Tabi ki hoşuma gidiyor, ben hatta bunu psikoloğa sormuştum, çok güzel bir şey demişti sakın engel olmayın demişti bana. Onları da görünce tabi ki dedim ki yani duygulandım, sevindim. Tabi ki onları hissetmek de güzel bir şey yani. Şimdi güzel birini görünce diyor ki anne çok güzel ben 30 yaşıma gelince evleneceğim. Bunlar beni hep çok duygulandırdı, çok ağladığım günler bile olmuştu." (Grş.4, st.130-140).

Bilinçli olmama

Katılımcılardan Sinem hanım çocuğunun cinsel gereksinimlerinin farkında olmadığını "*Kızımın cinsel ilişkileriyle ilgili hani böyle bir sevgiydi şey bunları çok gösterebilen bir çocuk değil. Yine bir çocuksu bir yapısı olduğundan dolayı çok farklı şeyler göstermiyor diyeyim ben açıkçası biz onu çok göremedik*." (Grş.8, st.293-296) cümleleriyle ifade etmiştir.

Ayşe Hanım çocuğunun cinsel ihtiyacını giderdikten sonraki temizliği konusunda bilinçli olmadığını ve buna dair gereksinimine ilişkin ifadeleri şöyledir:

> *"Odasına girip odasına kilitleyip mastürbasyonu yapıyor fakat hala o konuda nasıl temizlik yapması gerektiğini bilmiyor. Tabi bu konuda ben anne olarak ona yardımcı olamıyorum. Babayla daha çok iletişimleri var ama baba da çok şuan yeterli değil. Erkek psikolog bu açıdan çok gerekliydi ama şu an işte ancak spor okulundaki hocaları yardımcı oluyor. O da daha yeni yeni işte konuşup bu konuda da ona birtakım bilgilerde onlar daha iyi etken olur, yardımcı olur vermeleri gerekiyor. Çünkü o konu önemli doğal olarak içgüdüsel, ihtiyaç. Yaşı gereği bunları yaşayacak ama nasıl ne yapması gerektiğini tam bilincinde değil, kendi çapında ihtiyacını gideriyor. Ama işte sonrası."* (Grş.1, st.281-290).

4.3.2 Yetişkin çocuğun gereksinimlerini karşılama durumu

Katılımcılara "Yetişkin oğlunuzun/kızınızın ihtiyaçlarını karşılamak için neler yapıyorsunuz?" sorusu yöneltilmiştir. İlk yetişkinlik dönemindeki gereksinimler temasının ikinci kategorisi olan yetişkin çocuğun gereksinimlerini karşılama durumu katılımcıların ifadeleri doğrultusunda; çocukla iletişim kürara birlikte gereksinimlerini karşılama, öğretmenler

ile işbirliği sağlama, çocuğun kendi gereksinimlerini karşılaması, iş imkanı sağlama olmak üzere dört kod ile ifade edilmiştir.

Tablo 4.18'de katılımcıların yetişkin çocuğun gereksinimlerini karşılama durumlarına ilişkin görüşlerinin frekans dağılımı yer almaktadır.

Tablo 4.18 Yetişkin Çocuğun Gereksinimlerini Karşılama Durumlarına İlişkin Görüşler

	f
Çocukla iletişim kurarak birlikte gereksinimlerini karşılama	4
Öğretmenler ile işbirliği sağlama	2
Çocuğun kendi gereksinimlerini karşılaması	1
İş imkanı sağlama	1

4.3.2.1 Çocukla iletişim kurarak birlikte gereksinim karşılama

Katılımcıların 4'ü çocuklarının herhangi bir gereksinimi karşısında çocuğuyla iletişim kurarak birlikte gereksinimlerini karşıladıklarını belirtmişlerdir. Zeynep Hanım kızının her gereksinimini birlikte giderdiklerini şu cümlelerle paylaşmıştır:

> *"Genelde alışverişe gittiğim zaman kızımla beraber gitmeyi tercih ediyorum. Kızımın beğendiğini veya istediğini almaya çalışıyorum. Normal bir insan nasıl olur? Kızıma ben o gözle baktığım için herhangi bir şey olayını es geçemiyorum. Onun fikrini alıyorum ve yerine getirmeye çalışıyorum. Her konudaki ihtiyacını tabii ki beraber."* (Grş.3, st.385-393)

Zehra Hanım konuyla ilgili *"...hayatımızı ona göre şekil alıyoruz, ihtiyaçlarını elimizden geldikçe karşılamaya çalışıyoruz ama her şeyi vermemek kaydıyla tabi ki onların biraz bilincinde olması gerektiğini düşünüyorum. ...Evet biz ona göre şekil alıyoruz."* (Grş.4, st. 480-483) ifadelerini dile getirmiştir.

Esra Hanım çocuğunun gereksinimlerine ilişkin onunla kurduğu iletişimi şu şekilde aktarmıştır:

> *"..nasıl büyük bir derdimizi anlatıyorsak aynı o şekilde çocukla konuşup izah edip anlatmak gerekiyor. Ben ne varsa oğluma anlatıyorum söylüyorum kendi sıkıntılarımı*

bile ona söylüyorum anlatıyorum yani. O da artık büyüdüğünün farkına varsın." (Grş.7, st.335-339)

Merve Hanım çocuğunun gereksinimlerini onunla konuşarak öğrenmeye çalıştığını ve birlikte karşıladıklarını şu cümlelerle aktarmıştır:

"Onunla sohbet ediyorum ihtiyaçlarının ne olduğunu öğrenmeye çalışıyorum. Birlikte ne yapabileceğimizi sohbet ediyoruz, konuşuyoruz. Ondan sonra ne yapacağını, neler yapabileceğini ne yaparsa hayatına daha iyi olabileceği konusunu konuşuyoruz onunla birlikte sonra ihtiyaçlarını karşılayabiliyoruz." (Grş.12, st.202-206).

4.3.2.2 Öğretmenlerle iş birliği yapma

Katılımcılardan 2'si çocuklarının gereksinimleriyle ilgili öğretmenleriyle görüşerek birlikte işbirliği yaptıklarını belirtmişlerdir. Ayşe hanım çocuğunun konuyla ilgili *"....akademik çalışma haricinde diğer muhakeme çalışmaları sosyal iletişim konularına da giriyorlar. O konuda da çok destek alıyoruz rehabilitasyon merkezindeki hocalarımızdan."* (Grş.1, st.75-78) şeklinde ifade etmiştir.

Zehra Hanım konu ile ilgili görüşlerini şu sözlerle paylaşmıştır:

"Daha önce de anlattığım gibi biz öğretmenleriyle birlikte çalışıyoruz yani onların yaptığı yazılılardan tut, konularından tut, hangi konuyu işleyecekler, hangi yazılıya girecekler? Hangi öğretmenler bugün kaçıncı derse girecek? Ben bunlardan haberdar oluyorum çünkü kontrol ediyorum." (Grş.4 st.469-473)

4.3.2.3 Çocuğun kendi gereksinimlerini karşılaması

Katılımcılardan Mira hanım çocuğunun kendi gereksinimlerini karşılamasıyla ilgili *"Vallahi ben yapmıyorum desem yalan olur. Çünkü kendisi kendi ihtiyaçlarını karşılıyor. Dediğim gibi her şeyini kendi yapıyor bana bir şey kalmıyor. Giyimidir, seçimidir, ne giyecek, ne seçecek, ne yapacak, ne yiyecek bunların hepsini kendisi yapıyor. Bana bir ihtiyacı yok yani bu yönde."* (Grş.4, st.143-147) cümlelerini ifade etmiştir.

4.3.2.4 İş imkanı sağlama

Katılımcılardan Kübra Hanım'ın tanıdıkları aracılığıyla çocuğuna iş imkanı sağladıklarını şu ifadelerle aktarmıştır:

> *"İşle alakalı ihtiyacına yani iş bulmada bizi tanıdıklar falan sağ olsunlar. Hani biz bildikleri için daha böyle, hani hafif olacak, daha onu yormayacak şeyler buluyorlar ama çocuğum istemiyor kabul etmiyor yani gitse de bir gün iki gün 10 gün bu kadar. Bizim en fazla gittiğimiz iş. Bir ay. Bu da lisedeyken staj yapmak zorundaydık. Onun için bir ay, bir buçuk ay falan gittik. Oradaki ustaları çok memnun kaldılar. Çok terbiyeli çocuk devam etsin okuldan sonra falan ama maalesef o sıkıntısı insanların iç içe olması onu geriyor."* (Grş.2, st.294-299).

4.3.3 Gereksinimlerini karşılamaya yönelik alınan hizmetler

Katılımcılara "Siz ve yetişkin oğlunuz/kızınız bu dönemde herhangi bir vakıf, kurum, kuruluş ya da kişiden (aile, akraba, komşu, meslektaş) destek alıyor musunuz?" sorusu yöneltilmiştir. İlk yetişkinlik dönemindeki gereksinimler temasının üçüncü kategorisi olan gereksinimlerini karşılamaya yönelik alınan hizmetler katılımcıların ifadeleri doğrultusunda; destek almama, rehabilitasyon merkezlerinden destek alma, destek alma ve bağlı olunan dernekten destek alma olmak üzere dört kod ile ifade edilmiştir.

Tablo 4.19'da katılımcıların yetişkin çocuğun gereksinimlerini karşılamaya yönelik alınan hizmetlere ilişkin görüşlerinin frekans dağılımı yer almaktadır.

Tablo 4.19 Yetişkin Çocuğun Gereksinimlerini Karşılamaya Yönelik Alınan Hizmetlere İlişkin Görüşler

	f
Destek almama	5
Rehabilitasyon merkezlerinden destek alma	3
Evde bakım aylığı alma	1
Bağlı olunan dernekten destek alma	1

4.3.3.1 Destek almama

Katılımcılardan 5'i herhangi bir kurum, kuruluş, vakıf ya da kişiden destek almadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar tarafından yoğun olarak ifade edilen kod destek almama kodudur. Herhangi bir kurum/ kuruluş ya da kişiden destek almadıklarını Elif Hanım *"Almadık biz öyle konularda destek. Kendi şeylerimizle buraya geldik."* (Grş.6, st.213-214) şeklinde, Esra hanım "hayır." (Grş.7, st. 200) şeklinde, Aynur Hanım *"Yok almadık."* (Grş.10, st.198) şeklinde, Gizem Hanım ise *"Yok hocam almıyoruz."* (Grş.11.st.212), Merve hanım "yok almıyoruz" (Grş.12, st.163) şeklindeki ifadelerle belirtmiştir.

4.3.3.2 Rehabilitasyon merkezlerinden destek alma

Katılımcıların 3'ü rehabilitasyon merkezlerinde aldıkları eğitim desteğinden bahsetmişlerdir. Ayşe Hanım çocuğunun gereksinimlerini karşılamaya yönelik rehabilitasyon ve spor okulundan aldıkları desteği *"...rehabilitasyon merkezlerinde akademik destek hala alıyoruz, onun haricinde başka bir yerden destek almıyoruz. Rehabilitasyon ve spor okulu o kadar."* (Grş.1, st.222-224) cümleleriyle dile getirirken Kübra hanım *"almıyoruz hayır sadece rehabilitasyona geliyoruz burda eğitim alıyoruz onun dışında almıyoruz hayır."* (Grş.2, st. 237-238) şeklinde, Zeynep Hanım da *"Dediğim gibi rehabilitasyon merkezinden destek alıyoruz oradaki. Yani ben genelde rehabilitasyon merkezinden alıyorum öyle diyelim."* (Grş.3, st.299-300) diyerek ifade etmiştir.

4.3.3.3 Evde bakım aylığı alma

Katılımcılardan Bahar Hanım devletten aldığı maddi desteği *"Yok hiçbir yerden almıyoruz, bir tek bakım parası alıyorum."* (Grş.9, st.173) ifadesiyle belirtmiştir.

4.3.3.4 Bağlı olunan dernekten destek alma

Katılımcılardan Zeynep hanım bağlı oldukları dernekten aldıkları desteği *"...bunun yanında derneğimiz var Türkiye Down Sendromu Derneği var."* (Grş.3, st.299-301) ifadeleriyle anlatmıştır.

4.3.4 Ailelerin gereksinim duyduğu hizmetler ve beklentiler

Katılımcılara "Yetişkin zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin ne tür hizmetlere gereksinimleri olduğunuz düşünmektesiniz? Kim/ kimler /hangi kurumlar size destek olabilir? Ne tür bir hizmet sizin hayatınız kolaylaştırabilir?" soruları yöneltilmiştir. İlk yetişkinlik dönemindeki gereksinim temasının dördüncü alt teması olan ailelerin gereksinim duyduğu hizmetler ve beklentiler katılımcıların ifadeleri doğrultusunda; topluma kazandırma programları, ebeveyn eğitimi ve psikolojik destek, devletin çocukları gözetmesi ve maddi destek sağlaması, toplumun bilinçlendirilmesi, eğitim planı uygulanması ve evde eğitsel destek alma olmak üzere altı kod ile ifade edilmiştir.

Tablo 4.20'de ailelerin gereksinim duyduğu hizmet ve beklentilere ilişkin görüşlerinin frekans dağılımı yer almaktadır.

Tablo 4.20 Ailelerin Gereksinim Duyduğu Hizmet ve Beklentilere İlişkin Görüşler

	f
Topluma kazandırma programları	17
Ebeveynlere eğitim ve psikolojik destek sağlanması	9
Devletin çocukları gözetmesi ve maddi destek sağlaması	7
Toplumun bilinçlendirilmesi	5
Eğitim planı uygulanması	4
Evde eğitsel destek alma	1

4.3.4.1 Topluma kazandırma programları

Katılımcıların 10'u çocuklarının topluma kazandırılmasıyla ilgili hizmetlere gereksinim duyduklarını belirtmişlerdir. Zehra hanım *"...sonra mesela yetişkin olduğu belli bir seviyeye geldi. Yapabildiği iş alanı varsa o çocuğun becerisine bağlı. Mesela devlet istihdam sağlayabilir, iş verebilir onun kanısındayım."* (Grş.5, st.670-672); Esra hanım *"öğretmenleri araştırıyorlar hala oğluma böyle part time bir iş olsa çok iyi olur çünkü her ne kadar tamam evdeyiz birlikte gidiyoruz geliyoruz ama onun bir işi olduğu zaman daha özgüvenli oluyor yani söyleyebileceğim sadece odur."* (Grş.7; st.347-350); Aynur hanım *"Dediğim gibi daha çok şeyler yaptırmak isterdim ama maddi olanaklar her zaman el vermiyor, yani belediyeler falan*

da yeterli değil böyle engelli insanlara araştırıyorum işte neler var, neler yapılabilir gibi. Ama dediğim gibi ancak bu tür çocuklara böyle yazma çizme eğitimleri veriliyor. Başka bir şey verilmiyor." (Grş.10; st.245-251) şeklinde gereksinimlerini belirtmişlerdir.

Ayşe hanım çocuğunun konuyla ilgili şu cümleleri kurmuştur:

"...devletin bu konuda çok eksikleri var. Özellikle okuldan mezun olan çocuklara yönelik bir iş yarım gün olabilir, tam gün olabilir düzeylerine göre yapabilecekleri iş alanına göre bu tür yerler çoğalsa. Sayısı çok az. Bu tür yerlerin özellikle her gün mesela işe gider gibi gidip bu çocukları biraz daha bilinçlendirecek düzeyde eğitim kurumları olsa bizde çok rahatlarız. Çocuklarda kendini daha iyi geliştirir. Bu konuda çok eksikler var maalesef." (Grş.1, st.391-398).

Kübra hanım çocuklarının toplum içerisinde olması gerektiğiyle ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

"...Vallahi eğitimlerimizi alıyoruz oğlum gibi çocukların böyle daha iyi anlaşılabilir bir yerde yani ne bileyim insanlarla beraber çalışmasını, böyle anne babaya bir kolaylık sağlanmasını isterdim ne bileyim işte anlaşılmalarını isterdim çünkü bu çocukları çok fazla ailelerinde kendi evlatlarında çocuklarında olmayan insanlar çok fazla anlamıyorlar gerçekten böyle bir şeymiş gibi yani yabancıymış gibi uzaydan gelmiş gibi. Bir acayip şeyleri, tavırları, bakışları bizi çok rencide etti. Yıllar boyu. Hep okulda olsun dışarıda olsun gerçekten anlaşılmak insanlar tarafından bu tür çocukların topluma kazandırılmasını yani evlerde saklanılmamasını. yani ne bileyim işe yaradıklarını fark edilmesini isterdim." (Grş.2, st. 390-400).

Zeynep hanım çocukların topluma kazandırılmasıyla ilgili şu cümleleri kurmuştur:

"...bu dönemindeki ihtiyaçlarına yönelik.12 sınıfa normal kaynaştırma okulunda sınıfında 12 sınıfa kadar okutmuşum belgesini almış. Bu çocuk ne yapacak, evde mi oturacak, oturmayacak bu çocuk ne yapmalı? yapabiliyor mu? Bizler bile hemen birden yapmaya mı çalışıyoruz? Hayır zamanla içinde oldukça zaten kavrıyoruz Her şeyi alabilen çocuk için söylüyorum, Alabilen gençler için söylüyorum. Ne yapmamız lazım o zaman da onların önünü açmak lazım." (Grş.3, st.515-521).

4.3.4.2 Ebeveynlere eğitim ve psikolojik destek sağlanması

Katılımcıların 6'sı çocuklarının yetişkinlik dönemine dair velilerin bilgilendirilmesi, eğitim verilmesine gereksinim duyduklarını ve psikolojik olarak da desteğe gereksinim duyduklarını ifade etmişlerdir.

Ayşe hanım çocuğuna yardımcı olamadığı için zorlandığını ve psikolojik desteğe olan gereksinimini şu şekilde ifade etmiştir:

"Yani çok sıkılıyorum, zorlanıyorum yetemediğim için ona anlayamadığımda o konuda tam yardımcı olamıyorum. Bir psikologla onun seans alması aslında çok daha rahatlatıcı olur ama şuan boşluktayız öyle bir durum da yok o yüzden zorlanıyorum tabii. Yani çok sıkıldığım dönemler oluyor." (Grş.1, st.176-180).

Zeynep hanım velilerin eğitimine verdiği önemi ve buna dair gereksinimini şu şekilde belirtmiştir:

"Hep diyordum ya önce veliler eğitimi almalı sonra çocuklarımıza eğitimi vermeliyiz. Biz rehabilitasyon merkezlerinden bizler aslında eğitimi alıyoruz ben o gözle Bakıyorum. ben şöyle yaşadım ben gittiğimde iki yaşındaydı. Kızım eğitime gittiğinde demiştim ki kaç dakika 45 dakika, 45 dakikada yarım saatini kızımla geçirin,15 dakikasını benimle geçirin. Hocamıza bunu dile getirmiştim. Burada ne yaptınız, ben evde ne yapabilirim, ben eğitim taraftarıyım, eğitimin faydalarını gördüm, bizler de öyleyiz hala acaba ne katabiliriz kendimize, öyle değil miyiz? Yani biz kendimizi nasıl yenileyebiliriz, kendimize ne katabiliriz daha hala arayış içindeyiz yani bu böyleydi deyip de çocuğumuzu evde kendimizi de evde kapatmamalıyız. Ben o kanıdayım." (Grş.3 , st.495-505).

Zehra hanım gereksinim duydukları psikolojik destekle ilgili şu cümleleri kurmuştur:

"çoğu ailelerin psikolojik desteği bence ihtiyacı var ve çoğu ailede kendini saklıyor. Çoğu aile çocuğunun durumunu saklıyor. Bence gerek yok bunlara ama insanlar kabul etme aşamasında çok güçlük çekiyorlar. Bu tür şeyler bence devlet yani bunları daha büyük ve kapsamlı bir şekilde el atması gerekiyor." (Grş.5, st.673-677).

Sinem hanım da konuyla ilgili şu ifadelerde bulunmuştur:

"Şöyle söyleyeyim hocam bunların daha detaylı geniş çapta genişletilmesini çok isterdik. Hani biz anneler olsun çocuklarımıza özellik ebeveynler olarak yardım destek almamız gerektiğini düşünüyorum. Çünkü biz özel gereksinimli çocuklar annesi olarak biraz bunlarda yetersiz kalıyoruz. Biz de zaman zaman şu an yetişkinlik döneminde bir kızım var, yetemiyoruz. hani nerede ihtiyacını karşılayabileceğimiz, onun dilinden anlamak onun davranışlarına yetişebilmek. Bunun için biraz psikolojik desteğe ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum…her şeyden önce aileye psikolojik destek muhakkak verilmeli." (Grş.8,st.245-252).

4.3.4.3 Devletin çocukları gözetmesi ve maddi destek sağlaması

Katılımcıların 4'ü devletin çocukları için daha fazla imkan ve maddi destek sağlamasına gereksinim duyduklarını belirtmişlerdir. Gizem hanım maddi desteğe gereksinimiyle ilgili *"mesela maddi olarak insanların ihtiyacı oluyor. Devamlı gezmek, yemesi şey yapması*." (Grş. 11, st.294-295); Aynur hanım ise devletin çocukları için devletin daha fazla yardım yapması gerektiğini *"Keşke dediğim gibi devlet gerçek yardımlarda bulunsa da bu çocukları Avrupa'da olduğu gibi annelerin babaların üstünden alıp rahatlıkla hayatını geçirebileceği bir kıvama getirebilmesini isterdim yani."* (Grş.10, st.321-324) cümleleriyle ifade etmişlerdir.

Ayşe hanım çocukları ile ilgili barınma yerlerinin oluşturulması, ekonomik desteğin artırılmasıyla ilgili şu ifadelerde bulunmuştur:

"Ne kadar sesimizi çıkarsak da arzumuz eminim ki diğer benim gibi veliler de aynı şeyi düşünüyor bile gelecek endişesi Bu çocuklara çalışma ve barınma yeri kesin yapılması lazım. Türkiye'de çok zengin var yani belli bölgelerde. Hele ki büyük şehirlerde yine imkanlar var. Anadolu'da ben çok gelsin görev yaptım. Anadolu'daki çocuklar çok daha mağdurlar. Hem bilinçsizler hem sosyoekonomik durumları kötü. Yani Türkiye genelinde en azından her ilde en az bir ya da iki tane bu tür yerlerin olması lazım ama bunları nasıl izah edeceğiz yukarıdakilere bilemiyorum. en bir en büyük sıkıntı bu. Yani her şey parayla olmuyor. Aile zaten var var olan kendi çapında bir şeyler yapıyor ama her şeyi ailenin yapmasıyla da olmuyor. Yani devlet bünyesinde bu çocuklara kesin bir yerler olması lazım." (Grş.1, st.412-424).

4.3.4.4 Toplumun bilinçlendirilmesi

Katılımcıların 4'ü toplumun bilinçlendirilmesine gereksinim duyduğunu belirtmiştir. Zehra hanım toplum içerisinde maruz kaldıklarıyla ilgili şu cümleleri kurmuştur:

"...yani toplum içinde biz baya bir şey çekiyoruz yani dikkat çekiyoruz Bu benim umrumda mı? benim umurumda değil yani neden değil. Ben nasıl iyi olabilirim, çocuğum nasıl iyi olabilir? Ben sadece bunun derdindeyim kimse beni ilgilendirmiyor. Onların söyledikleri, yaptıkları ya da farklı bakışları. ben bunları geçeli uzun zaman oluyor." (Grş.5, st.255-260).

Kübra hanım çocuğunun toplumda hor görüldüğünü ve yaşadıklarını şu cümlelerle ifade etmiştir:

"İlkokul ortaokulu sonra meslek lisesi olarak biz Endüstri Meslek lisesini kazandık ortaokulda ama oradaki çocuklar bunu o kadar böyle nasıl diyeyim hor gördüler yani kendileri gibi görmedi, içine almadılar. Benim çocuğum çok hassas bir çocuk gerçekten çok hassas, çok böyle ince düşünen bir çocuk ve onların bu davranışları çok etkiledi. Çok etkiledi dedi ki anne ben gitmek istemiyorum. biz buradan gönderdik. O sınıflara girmemiş, derse girmemiş, bahçede gezmiş. ondan sonra çocukların, kızların, çocukların böyle onun öyle hor görmeleri şey yapamamış. yarım dönemden sonra dedi ki ben gitmek istemiyorum, yoksa ben de evi terk edeceğim dedi...yani ben bu tür çocukların gerçekten topluma kazanılmasını istiyorum, yani dışlanmasın istiyorum. Normal çocuklara nasıl davranılıyorsa okullarda olsun, hani dışarıda olsun sosyal her yerde normal bir insan gibi davranılmasını onları ötekileştirmemesini istiyorum." (Grş.2, st.40-56).

4.3.4.5 Eğitim planı uygulanması

Katılımcıların 3'ü çocuklarının bu döneminde bir eğitim planı oluşturulması ve uygulanmasına gereksinim duyduklarını belirtmişlerdir. Ayşe hanım konuyla ilgili *"...devletin ilgili kurumları eğitim konusunda destek olabilir daha fazla."* (Grş.1, st. 388); Kübra hanım *"Eğitime kesinlikle eğitim olsun. Özel birebir eğitim olsun bu öğrenci koçları olsun bunların çok çok faydası olduğunu düşünüyorum çünkü biz çok faydasını gördük gerçekten."* (Grş.2, st.381-384); Sinem hanım da *"Şöyle söyleyeyim son zamanlarda hani öfke nöbeti geçirmeye başladı. Ben kızımı daha bireysel eğitim alma taraftarıyım orada şeyi fark ettim. Hani çocuğun*

toplumda kendini ifade edemediğini, pasif olduğundan dolayı yani kendini yetersiz bulduğu için bu şekilde eğitimine ara verdik. " (Grş.8, st.44-48) şeklinde ifade etmişlerdir.

4.3.4.6 Evde eğitsel destek alma

Katılımcılardan Zehra hanım çocuklarına ev ortamında da eğitim sağlanması gerektiğini *"Çocukların eğitimi olsun bence şu rehabilitasyonlar bence az yeterli değil. Mesela ev konforunda da olabilir bunlar. Yani çocuk çıkıp tamam belki kuruma gelmesi bir disiplini sağlayabilir. Yani bence bunların gelemeyen insanlar için ev ortamında da bunların sağlanması*

4.4 İlk Yetişkinlik Döneminde Yaşanılan Zorluklar ve Alınan Hizmetler

İlk yetişkinlik döneminde yaşanılan zorluklar ve alınan hizmet teması üç kategori altında incelenmiştir. Bu kategoriler, çocuğun gereksinimlerini karşılarken yaşanılan zorluklar, yaşanılan sorunlar ile baş etme stratejileri ve zorlanılan durumlarda ailenin aldığı hizmet/destektir.

4.4.1 Çocuğun gereksinimlerini karşılarken yaşanılan zorluklar

Katılımcılara "Yetişkin oğlunuzun/kızınızın gereksinimlerini karşılarken yaşadığınız zorluklar/güçlükler ile ilgili neler söylersiniz?" sorusu yönlendirilmiştir. İlk yetişkinlik döneminde yaşanılan zorluklar ve alınan hizmet temasının ilk kategorisi olan çocuğun ihtiyacını karşılarken yaşanılan zorluklar katılımcıların ifadeleri doğrultusunda; çocuğun davranış problemleri kaynaklı sorunlar, sorun yaşamama, çocuğunu yalnız bırakamama, çocuğun özbakım becerilerini sağlayamaması olmak üzere beş kod ile ifade edilmiştir.

Tablo 4.21'de ailelerin çocuğun gereksinimlerini karşılarken yaşadıkları zorluklara ilişkin görüşlerinin frekans dağılımı yer almaktadır.

Tablo 4.21 Ailelerin Çocuğun Gereksinimlerini Karşılarken Yaşadıkları Zorluklara İlişkin Görüşler

	f
Çocuğun davranış problemleri kaynaklı sorunlar	11
Sorun yaşamama	7
Çocuğunu yalnız bırakamama	5

4.4.1.1 Çocuğun davranış problemleri kaynaklı zorluklar

Katılımcılardan 7'si bu dönemde çocuğunun davranış problemleri kaynaklı zorluklar yaşadığını belirtmişlerdir. Zeynep Hanım çocuğunun istekleri konusundaki ısrarcı davranışıyla ilgili *"Şimdi bazen çok istekli olduğu şeyler oluyor, o anda alma imkanım olmuyor. Mesela diyorum ki kızım bugün alamayacağız o biraz tutturuyor…"* (Grş.3, st.396-401) ifadelerini kullanmıştır.

Mira Hanım çocuğunun istekleri konusunda yaşadığı zorlukları şu cümlelerle paylaşmıştır:

> *"En çok kıyafette yaşıyorum. Her şeyi beğenmiyor. Ayakkabıda yani kıyafette yaşıyorum her şeyi beğenmiyor. Gittiğimiz yerlerde bir tatile bir yere gideceğimiz zaman ben burayı istemiyorum diyor onun kendi istediği yerler olacak kendi sevdiği yerler olacak onlardan biraz sıkıntı yaşadım yoksa yok yani. En çok kıyafetten yaşıyorum yani onun istediği şey olacak."* (Grş.4, st.150-155).

Zehra Hanım çocuğunun sinirlendiğinde zarar verici davranışlarda bulunabildiğine ilişkin şu örnekle anlatmıştır:

> *"Mesela kızım kızdığı, sinirlendiği zaman bana saldırdığı da olmuştu. Birkaç kere toplum içinde de yalnızken de, en son biz onunla hastaneye gidiyorduk ben ona sürekli maskeni tak derdim o kendi takmazdı biz dışarı çıktık yine maskesi yok maske. Sonra ben de hani şey yaptım. Hani masken ağzında masken yok o zaman bana vurmuştu beni baya bir yalpalamıştı yani öyle hoşuna gitmediği tamamen kendi ifade edemediği zaman saldırma şeyi olabiliyor ki bunu bana yapıyor, başkasına değil. Belki başkası olsa ona da yapabiliyor, siniri bazı evdeki şeylerden çıkarabiliyor mesela kendi eşyalarına zarar verebiliyor mesela kolyesi olsun bilekliği olsun. Onları şey yapar, koparır, kırar atar… senin canın yaktığını biliyor çünkü…İşte mesela evet anne yanlış yaptığımı biliyorum aslında ama ben kendimi tutamıyorum işte. Çok sinirlendiğim zaman yapabiliyorum…"* (Grş.4, st.541-568).

Merve Hanım çocuğunun yaşadığı zorlukları şu şekilde belirtmiştir:

> *"Zorluklar derken mesela öncesinde sen ne kadar konuşursan konuş sanki seni dinliyormuş gibi durup sonrasında yine aynı şeyleri aynı hataları yine yapması ama biz de sürekli yılmadan etmeden sürekli ona, o hata yaptıkça biz anlatıyoruz o hata yaptıkça biz anlatıyoruz. Bizim söylediklerimiz bir kulağından giriyor bir kulağından çıkıyor yine içinden gelerek hareket ediyor. Onun için onu yapmak istiyorsa o onu yapıyor yanlış ya da doğru, kendine göre hareket ediyor. Onun yanında olmaya çalışıyoruz, evet zorluyor mu zorluyor çok zorluyor. Ama yine bir şekilde 50'sinde hata yapıyorsa 5'inde yine aynı şeyleri yine aynı şeyleri söylüyoruz."* (Grş123, st.209-218)

4.4.1.2 Sorun yaşamama

Katılımcıların 4'ü çocuğunun bu döneminde herhangi bir zorluk yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Esra Hanım bu konuyla ilgili *"Bir güçlük yok desem inanır mısın? Yani onun ihtiyaçlarına karşı böyle bir zorluğum hiç olmadı… bir zorluk yaşamıyorum."* (Grş.7, st.261-275) cümlelerini paylaşmıştır. Gizem Hanım da görüşlerini *"…baktığım zaman oğlumun bir sıkıntısı olmadı, şu pandemide biraz beni yordu çok öyle zor bir çocuk değil yani. Bu dönemde uyumlu yani, mesela bir sakinleştireyim bir doktora götüreyim öyle bir sorunumuz olmadı hocam."* (Grş.11, st.120-123) sözleriyle dile getirmiştir.

Kübra Hanım çocuğuyla ilgili herhangi bir zorluk yaşamadığını şu cümlelerle ifade etmiştir:

> *"Zorluk yaşamıyorum. Ben yaşıyorum desem yalan söylerim. Bir şey söylediğimiz zaman ona itiraz etmez kabul eder. Oğlum bugün paramız yok mesela bir şey alacağız istedi. Paramız yok bugün tamam anne ne zaman alabiliriz diye sorar Baban maaşını aldığı zaman onun zamanını bekler, asla öyle al da al. Böyle bir ısrarı yoktur, fazla harcaması yoktur. Aldığı parayla idare etmeyi bilir o konularda bir sıkıntımız yok."* (Grş.2, st.305-311)

4.4.1.3 Çocuğu yalnız bırakamama

Katılımcılardan Zehra ve Bahar hanım çocuklarını yalnız bırakamadıklarından ve sürekli birlikte hareket etmek zorunda kaldıklarından dolayı günlük işlerini yapamama, arkadaşlarıyla görüşememe konularında zorlandıklarını belirtmişlerdir. Zehra hanım çocuğunu konuyla ilgili *"Bir yere gittiğim zaman mesela babaya bırakmak için abiye bırakmak için ben bunları işlerimi onlara göre ayarlıyorum."* (Grş. 5, st. 639-640) cümlelerini paylaşmıştır.

Bahar Hanım yaşadığı zorluklara ilişkin şu sözleri paylaşmıştır:

> *"Bırakacak kimsem yok her yere birlikte gidiyoruz. Ailem uzakta, ilgilenmiyorlar, bir yerlere bırakmıyorum, bir yere göndermiyor beni. Sevmediği insanlara sen de gitmeyeceksin gitme evde otur diyor. Sevmediği insanları istemiyor evde, beni de göndermiyor. Beraber olursak da gitmek istemiyor yani akrabalarıma, teyzemin kızı var ona göndermiyor, köylüm var göndermiyor, gitme diyor onların da gelmesini istemiyor evde…"* (Grş.9, st.102-111).

4.4.1.4 Çocuğun özbakım becerilerini sağlayamaması

Sinem Hanım bu konuyla ilgili *"Bu dönemde en çok zorlandığım tabi ki öz bakım becerilerindeki zorluklarımız var, sıkıntılarımız var."* (Grş.8, st.302-304) şeklinde ifade etmiştir.

4.4.2 Yaşanılan zorluklarla ile baş etme stratejileri

Katılımcılara " Yaşadığınız bu zorluklarla baş etme gücünü nereden alırsınız?" sorusu yöneltilmiştir. İlk yetişkinlik döneminde yaşanılan zorluklar ve alınan hizmet temasının ikinci kategorisi olan yaşanılan zorluklarla ile baş etme stratejileri katılımcıların ifadeleri doğrultusunda; çocukla iletişim, çocuğa olan sevgiden güç alma, inanç sisteminden güç alma, yakın çevre desteği ve rehabilitasyon merkezinden destek alma olmak üzere dört kod ile ifade edilmiştir

Tablo 4.22'de ailelerin yaşadıkları sorunlar ile baş etme stratejilerine ilişkin görüşlerinin frekans dağılımı yer almaktadır.

Tablo 4.22 Ailelerin Yaşadıkları Zorluklarla Baş Etme Stratejilerine İlişkin Görüşler

	f
Çocukla olan iletişim	11
İnanç sisteminden güç alma	8
Yakın çevre desteği	3
Çocuğa olan sevgiden güç alma	2
Rehabilitasyon merkezinden destek alma	2

4.4.2.1 Çocukla kurulan etkileşim

Katılımcıların 9'u çocuklarının bu döneminde yaşadığı zorluklarda onunla iletişim kurarak, konuşarak, ikna etmeye çalışarak ve onlara olan sevgileri sayesinde baş ettiklerini belirtmişlerdir. Kübra Hanım bir sorun yaşadıklarında çocuğuyla konuşarak halledebildiğini *"Konuşuyoruz, anlatıyoruz güzellikle o bir kerede falan çok fazla anlayamaz anne şöyle mi söylemiştin evet oğlum bak böyle demek istedim bana sorar bir de babasına sorar baba şöyle miydi evet oğlum böyle…"* (Grş.2, st.319-326) cümleleriyle belirtmiştir. Bahar Hanım da *"Onun gönlünce gidiyorum hep onun şeyiyle gidiyorum. Konuşarak, anlatarak gidiyorum."* (Grş.9, st.281-292); Esra hanım da konuyla ilgili *"...Konuşarak yani eğer bir sorunumuz olursa oğlumu önüme oturtuyorum gayet güzel, mantıklı bir şekilde anlatıyorum. O da anlıyor yani ikna oluyor… "* (Grş.7, st.306 307) şeklinde görüş belirtmiştir. Elif Hanım çocuğunu konuşarak ikna edebildiğini *"Vallahi bazen işte birbirimize uyuyoruz. Yine sen sabredeceksin yapacak bir şey yok ikna edeceksin sabredeceksin onun ikna olma durumlarını bekleyeceksin, onu ikna edebilmek için konuşacaksın, öyle ikna edebilmek için bir şeyleri zorlayacaksın."* (Grş.6, st.314-316) sözleriyle dile getirmiştir.

Merve Hanım ise konuyla ilgili şu şekilde ifadede bulunmuştur:

> *"Yine aynı şekilde sohbet ederek, konuşarak. Dedim ya konuşacaksın başka yapabilecek hiçbir şey yok çünkü…Yani kalkıp da sen ne yaparsan yap seni onun hiçbir şekilde anlamadığını bildiğin takdirde sadece sohbet edebilirsin, bunu anladım, sadece sohbet edebilirsin, başka hiçbir şey yapamazsın. Sen ona doğruyu yanlışı sohbet ederek, konuşarak anlatabilirsin. Örneklerle anlatabilirsin ama yapabileceğim tek şey konuşmak."* (Grş.12, st.226-235)

4.4.2.2 Çocuğa olan sevgiden güç alma

Katılımcılardan Esra hanım ve Sinem hanım zorluklarla baş etme gücünü çocuklarına olan sevgilerinden aldıklarını ifade etmişlerdir. Esra hanım *"Oğluma olan sevgimden alıyorum, başka çocuğum yok ki bir tanecik işte ona olan sevgimden alıyorum*." (Grş.7, st.305- 306) Sinem Hanım çocuğuna olan sevgisinin yaşadığı zorluklara karşı güç verdiğini şu sözlerle dile getirmiştir:

> *"Yani herhalde büyük bir şey. Annenin anne duygusu diyeyim, sevgisi, onun özel çocuk annesi olmak gerçekten iki evladım daha var bu evladımdaki bitmedi yani ona hiçbir zaman of dememişim illaki zaman zaman öfkeli sıkıntılarımız olmuştur ama ona karşı enerjimiz bitmiyor. Yani çocuğumuzun bir gülümsemesi ayakta durması, yani bakışı yani manevi olarak desteği alıyoruz. Bizi mutlu ediyor."* (Grş.8, st.322-327).

4.4.2.3 İnanç sisteminden güç alma

Katılımcıların 7'si tarafından ifade edilen yanıtlar inanç sistemi ile ilgilidir. Kübra Hanım yaşadığı zorluklara karşı inanç sisteminden aldığı gücü *"Allaha inancımızdan. Rabbim verdiği her şey başımızın üstüne bu bizim imtihanımız olarak düşünüyoruz. Rabbimden alıyoruz gücümüzü ki vardır bildiği Rabbime çok şükür eli ayağı her şeyi tutuyor…"* (Grş.2, st.329-336); Elif hanım da *"Allahtan. O evladın yani , evlat hiçbir şekilde vazgeçilmez."* (Grş.6, st. 320) sözleriyle dile getirmiştir.

Zehra Hanım bu konuyla ilgili görüşlerini şu cümlelerle ifade etmiştir:

> *"İnançla alakalı, onu kabul etme ile alakalı bu var. Ben bunu gözümü kapatamam. Yani bu benim, ben bunu nasıl şekillendirebilirim, bunun bana ihtiyacı var. Yani nasıl size anlatayım. Hani üzülmek yerine şey yapmak yerine onu daha iyi yetiştirebilmek için elimden geleni yapıyorum. Bu bana hiçbir zaman zor gelmedi Aslında ben uğraşmayı seviyorum galiba ben araştırmayı da seviyorum. Uğraşmayı da seviyorum demek ki benim böyle bir yapım var yani."* (Grş.4, st.608-632)

Merve Hanım ise konuyla ilgili şu cümleleri dile getirmiştir:

> *"...çok fazla diyemem yani aman şu bana şöyle destek şu bana böyle falan değil. Evet, doğru eşim destek olmaya çalışıyor ama nereye kadar. Sonuçta tek sen yaşıyorsun sen karşı karşıyasın, onun için tek başına kendin bir şekilde göğüslemek zorunda kalıyorsun."* (Grş.12, st.240-244)

4.4.2.4 Yakın çevre desteği

Katılımcıların 3'ü zorlandıkları durumlarda yakın çevrelerinden destek alarak başa çıktıklarını ifade etmişlerdir. Mira Hanım aldığı yakın çevre desteğini *"Neler yapıyorum damada müracaat ediyorum. Ondan istiyorum, o Allah razı olsun hemen zaten ya telefon açar ya hafta sonu gelir hemen götürür. Gelir ya da eve gelir evde sohbet ederler, oyun oynarlar o zaman rahatlıyor o da."* (Grş.4, st.224-227) şeklinde aktarmıştır. Sinem Hanım ise *"Nasıl baş etmekteyiz ailece anne anneanne etrafında çevredekiler sağ olsun duyarlı olmaları beni ayrıyeten manevi olarak güç destek veriyor bu şekilde. Hani karşılamaya elimizden geldiğince yeterli olabiliyorsak çocuk ihtiyacımızı karşılamaya çalışıyoruz."* (Grş.8, st.316-319) Bahar hanım da *"Bir arkadaşım var ondan çok sever onu gelip gider bana çocuğuma da çok destek olur sağolsun, çocuğu yok benim oğlumu aynı kendi çocuğu gibi sever. Çok iyi bir insandır, o gelip gidiyordu işte. O arkadaşım bana güç veriyor.*" (Grş.9, 209-301) ifadelerini kullanmıştır.

4.4.2.5 Rehabilitasyon merkezi desteği

Katılımcılardan Zeynep ve Ayşe hanım zorlandıkları durumlarda rehabilitasyon merkezlerinden destek alarak baş ettiklerini belirtmişlerdir. Zeynep Hanım rehabilitasyon merkezlerinden aldığı destekle sorunlarla baş edebildiğini *"Genelde rehabilitasyon merkezinden destek alıyordum ki çok zorlandığım zaman herhangi bir yere, gitmedim rehabilitasyon merkezinden destek aldım içinden çıkamadığım sorunlarda öyle yapıyordum."* (Grş.3, st.299-307) cümleleriyle dile getirmiştir. Ayşe Hanım da görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

> *"Valla hem terapistlerden ben de psikolog desteği alıyorum. Özellikle kendi davranışlarım konusunda özellikle değişme göstermem gerektiği konusunda ben destek alıyorum. Oğlum destek alıyor. Rehabilitasyon merkezindeki hocalarımızdan*

destek alıyoruz. Sağ olsunlar sıkıştığımda bir telefonla hepsi bize yetişiyorlar, spor okulundaki hocalar aynı şekilde herkes yardımcı oluyor." (Grş.1, st.326-331)

4.4.3 Zorlanılan durumlarda ailenin aldığı hizmet/destek

İlk yetişkinlik döneminde yaşanılan zorluklar ve alınan hizmet temasının üçüncü kategorisi olan zorlanılan durumlarda ailenin aldığı hizmet/destek katılımcıların ifadeleri doğrultusunda; rehabilitasyon merkezindeki öğretmen ve psikologlardan destek alma, destek almama, yakın çevre desteği, bağlı olunan dernekten destek alma ve çocuğun özbakım becerilerini sağlayamaması olmak üzere beş kod ile ifade edilmiştir.

Tablo 4.23'de katılımcıların zorlanılan durumlarda aldıkları hizmet/desteğe ilişkin görüşlerinin frekans dağılımı yer almaktadır.

Tablo 4.23 Zorlanılan Durumlarda Aldıkları Hizmet/Desteğe İlişkin Görüşler

	f
Rehabilitasyon merkezindeki öğretmen ve psikologlardan destek alma	7
Destek almama	5
Yakın çevre desteği	1
Bağlı olunan dernekten destek alma	1

4.4.3.1 Rehabilitasyon merkezlerindeki öğretmen ve psikologlardan destek alma

Katılımcıların 6'sı tarafından zorlanılan durumlarda yoğun olarak rehabilitasyon merkezindeki öğretmen ve psikologlardan destek alındığı ifade edilmiştir. Ayşe Hanım zorlandıkları konularda psikolog ve rehabilitasyon merkezlerinden yardım aldığını *"Psikologlardan, rehabilitasyondaki eğitimcilerimizden yardım alıyorum oğlumun davranışlarıyla ilgili şu dönemde."* (Grş.1, st.351-352) ifadeleriyle aktarmıştır. Zeynep Hanım da *"Bu yardımlar işte içinden çıkamadığım, içinden çıkamadığım olaylarda destek alıyorum. Dediğim gibi rehabilitasyon merkezinden destek alıyorum."* (Grş.3, st.449-451) sözleriyle dile getirmiştir. Merve Hanım çocuğuyla zorluk yaşadığı bir durumda özel eğitim uzmanı ve öğretmeninden yardım aldığını şu şekilde belirtmiştir:

> *"Yani mesela şeyden alıyorum Kızımın önceki eğitimcisi vardı, onu mesela ararım onunla konuşurum. Karşımdaki konunun şiddetine göre diyeyim sana aslında. Özel eğitim uzmanımız vardı onu da aramışımdır hocam böyle böyle bir durum var ne yapabilirim diye. Yani ne gerekiyorsa soruna göre arayabildiğim ve tabi ki yardım alabildiğim insanlar var."* (Grş.12, st.247-251).

Sinem Hanım zorluk yaşadığı zamanlarda psikolojik destek aldıklarını şu şekilde ifade etmiştir:

> *"Açıkçası birkaç daha öncesinden bir psikolojik bir destek almıştık yine bu dediğim gibi zaman zaman içine kapanma işte özel durumlarda dertlerini anlatamama gibi sıkıntılarından dolayı bizim de onu anlayamamamız gibi sıkıntılarından dolayı çok faydasını da gördüğüm ama tabii ki tekrar desteklenmesini, tekrar olmasını istiyoruz."* (Grş.8, st.331-335).

4.4.3.2 Destek almama

Katılımcıların 4'ü tarafından zorlanılan durumlarda herhangi bir destek almadıklarını bildirmişlerdir. Zehra Hanım çocuğuyla yaşadığı bir zorlukta yardım almadığını *"Yani diyorsanız profesyonel bir yardım almadım psikiyatr olsun psikolog olsun sürekli ben onun zaten uğraştığım için yaptığım için profesyonel yardım almadım."* şeklinde belirtmiştir. Aynur Hanım *"Hiç almadık."* (Grş.10, st.302) cümlesini kullanmıştır. Elif Hanım da *"Hiç kimseden yardım almam, çıkarım dışarı işime giderim ondan sonra baktım biraz ikna olamıyor onu serbest bırakırım işime giderim o beni arar anne neredesin geldim oğlum şuradayım geri gelirim barışırız… yardım aldığım kimsem yok kime ne diyeceksin ki."* (Grş.6, st.322-326) ifadeleriyle aktarmıştır.

4.4.3.3 Yakın çevre desteği

Katılımcılar tarafından zorlanılan durumlarda alınan desteklerden diğeri yakın çevre desteği olarak ifade edilmiştir. Esra Hanım'ın konu ile ilgili ifadeleri şöyledir:

"Valla aldığım yardımlardan maddi yardım değil de daha çok arkadaşlarımdan yani bana çok destek oluyorlar. Yani o işte oğlumun dediğim gibi ayağının rahatsızlığında bana çok destek

oldular. Çünkü ben tek başıma hem de apartmandaki komşularım da. Allah razı olsun hepsinden. Yani geldiler ilgilendiler birlikte kaldırdık falan. He bir de böyle bir yere gideceksek arabası olan arkadaşlar onlar derler biz sizi alalım bir de öyle yardımları oluyor arkadaşlarımın öyle yani." (Grş.7, st.311-317)

4.4.3.4 Bağlı olunan dernekten destek alma

Katılımcılardan Aynur hanım zorlandığı durumlarda bağlı oldukları Bakırköy Zihinsel Özürlüler Derneği'nden destek aldığını *"yani dediğim gibi dernek, Bakırköy'de zihinsel özürlüler derneği var oraya devam etti, bizim çocukların devam ettiği dernek, belli bir süre gittik oraya ama yeterli değil orası da artık."* (Grş. 10, st.304-306) ifade etmiştir.

Şekil 4.1 Kod Bulutu

Katılımcıların ifadelerinin yoğunluğa göre dağılımı Şekil 4.1'da gösterilmektedir. Daha büyük puntolu olarak gösterilen ifadeler daha yoğun olarak kullanılan yanıtlar gösterirken, daha küçük puntolu olan ifadeler, daha az yoğunlukta kullanılan yanıtları göstermektedir.

BÖLÜM 5: TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde, tartışma ve öneriler kısmı yer almaktadır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, oluşturulan tema ve alt temalar aracılığı ile hem kendi aralarında hem de ilgili alan yazın ile karşılaştırılmıştır. Tartışma sonrasında, yine araştırma bulguları bağlamında ilk yetişkinlik dönemindeki zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ailelere yönelik öneriler geliştirilmiştir.

5.1 Tartışma

Bu bölümde katılımcılardan elde edilen bulgular, araştırma soruları kapsamında oluşturulan tema ve alt temalar aracılığı ile hem kendi aralarında hem de ulaşılabilen alan yazın ile karşılaştırılarak tartışılmıştır. Elde edilen bulgular oluşturulmuş dört tema (ilk yetişkinlik dönemi, ilk yetişkinlik dönemine uyum ve deneyimler, ilk yetişkinlik dönemindeki gereksinimler, ilk yetişkinlik döneminde yaşanılan zorluklar ve alınan hizmetler) ile sunularak tartışılmıştır.

5.1.1 İlk Yetişkinlik dönemine ilişkin bulguların tartışılması

İlk yetişkinlik dönemindeki zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerle yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmeler sonucunda ebeveynlerin yetişkinlik algısı, çocuklarının ilk yetişkinlik döneminde ortaya çıkan değişiklikler ve çocukların ilk yetişkinlik dönemine ilişkin görüşleri olmak üzere üç başlık altında tartışılmıştır.

5.1.1.1 Ebeveynlerin yetişkinlik tanımı

İlk yetişkinlik dönemindeki zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlere yetişkinlik tanımlara ilişkin görüşleri sorulmuştur. Ebeveynlerin yetişkinlik tanımlarında ilişkin sorumluluk alma, gereksinimlerini giderebilme ve belirli bir yaşa gelme kavramlarını kullandıkları görülmüştür.

İlgili alan yazın incelendiğinde yetişkinlik tanımının kesin sınırları olmadığı ve net bir tanım yapılamadığı görülmektedir. Zamanla gelişen bir süreci temsil eden yetişkin kavramına

ilişkin kabul edilen önemli ölçütleri Shanahan ve arkadaşları (2002) tarafından kendi sorumluluğunu almak, bağımsız kararlar verebilmek ve ekonomik olarak bağımsız olmak üzere üç ölçüt olarak belirtilmektedir. Andrew ve arkadaşları (2006, s.233), dengeli bir kimliğe sahip olarak, sorumluluk sahibi olmayı, kendine güvenerek başka insanlara ve topluma katkı sağlayabilen bireyi yetişkin olarak tanımlamaktadır. Araştırmaya katılan ebeveynlerin büyük çoğunluğu (10) da yetişkin bir bireyin her türlü alanda kendi sorumluluğunu alabilen, gereksinimlerini kendisi giderebilen, kendini yönetebilen, kendi kararlarını alarak ve çalışarak hayatını kendi başına idame ettirebilen olarak tanımlamışlardır. Bahsedilen üç yetişkinlik ölçütünün bir sonucu olarak bireylerin kendisini yetişkin gibi hissetmeye başlama yaşı 18-19 olmasında karşın, tam olarak yetişkin gibi hissetmeleri daha sonraki yıllarda da olabilmektedir (Arnett 2003; 2004). Araştırmaya katılan ebeveynlerin biri (1, Elif) yetişkin olabilmenin belirli bir yaşa ve kapasiteye geldikten sonra olabileceğini söylemiş, bir diğer katılımcı (1, Gizem) da bu yaşın 18 yaş olduğunu belirtmiştir.

5.1.1.2 İlk yetişkinlik döneminde ortaya çıkan değişiklikler

Araştırmaya katılan ebeveynlere çocuklarının ilk yetişkinlik dönemine girdiklerini nasıl anladıklarına ilişkin görüşleri sorulmuştur. Bu kısımda ebeveynlerin çocuklarının ilk yetişkinlik dönemine dair değişiklikler duygusal, davranışsal, fiziksel, sosyal ve serbest zaman etkinliklerindeki değişiklikler olmak üzere dört gelişim alanı üzerinde incelenmiştir.

İlk yetişkinlik döneminde bireylerin karşı cinsle yakın ilişkiler kurma, aşk, aile yaşamı, cinsellik, evlilik, çocuk sahibi olmak gibi ölçütler ön plana çıkmaktadır (Levinson, 1986 s.7; Arnett, 2003; Eryılmaz & Ercan, 2011, s.360). Araştırmaya katılan ebeveynlerin çoğu (11) çocuklarının duygusal gelişimlerine yönelik bu dönemde karşı cinsle ilgilenmeye başladıklarını, hoşlandıkları birisi olduğunda çocuklarının davranışlarında da değişiklikler olduğunu, yakın ilişki kurmak ve evlenmek istediklerini söylediklerini, yakın arkadaş eksikliğinin getirmiş olduğu duygusal bir boşluklarının olduğunu ifade etmişlerdir. Ebeveynlerden biri (1, Merve) ise çocuğunun yakın arkadaşı olduğunu ve bundan dolayı çok mutlu olduğunu, sözleneceklerini söylemiştir. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin birçoğunun da paylaşımlarda bulunabileceği yakın arkadaş/sevgili isteği, evlenme, aile kurma, çocuk sahibi olma gibi isteklerinin olduğu yapılan çalışmalarda görülmektedir (Morisse vd., 2013; Ulugöl, 2021, s.20). Elde edilen bu bulgular yetişkinlik döneminin özelliklerine bakıldığında zihin yetersizliği olan

yetişkin bireylerin de normal gelişim gösteren bireylerle duygusal açıdan benzer gelişim özellikleri gösterdiği, benzer hisler yaşadıkları düşünülmektedir.

Ebeveynlerin çoğunun (9) çocuklarının davranışlarına ilişkin ifade ettikleri önemli bir nokta da çocuklarının yetişkinlik döneminde artık daha olgunlaşması, çocukluktan çıkıp durgunlaşması, ev içi ve toplum içerisinde daha bilinçli davranmaları ve sohbet ederken anlamlı ifadeler kurmalarıdır. Ergenlik döneminde bireyin kendi isteklerinin farkına varmasıyla başlayan süreç yetişkinlikte kişinin kim olduğu ve ne yaptığıyla ilgili sorumlulukları alabilme, dürtülerini kabul etme, geniş bir bakış açısı benimseme gibi psikolojik olgunluğa ulaşılmasını sağlamaktadır (Atak, Erten Tatlı, Çokamay, Büyükpabuşçu, & Çok, 2016, s. 208-209). Bu bağlamda zihin yetersizliği olan bazı yetişkin bireylerin psikolojik olgunluğa ulaşabildikleri düşünülmektedir.

Ebeveynlerin bir kısmı (9) çocuklarının yetişkinlik döneminde davranışlarında oluşan değişiklikleri çocuğunun hareketlerinin daha olgunlaşması olarak ifade ederken bir kısmı (3) çocuklarının bu dönemde öfkeyle birlikte şiddet davranışı gösterdiklerini dile getirmiştir. Bunun yanında çocuklarının bazı olaylar karşısında ve yaşadıkları boşluktan dolayı bazen hırçınlık, sinirlendiği kişiye zarar verici davranışlar, öfke ve ağlama krizleri gösterebildiklerini örneklendirerek belirtmişlerdir. Alan yazında da zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin bu tür uyumsuz davranışlarının var olduğu bilinmektedir (Seltzer vd., 1997; Seltzer& Krauss, 2001; Magana vd. 2006; Chou vd., 2011, s.563).

Yetişkinlik dönemine ait bir diğer özellik de bireylerin fizyolojik olarak bedensel gelişimlerini tamamlamalarıdır (Arnett, 2003). Ebeveynler (5) çocuklarının fiziksel özellikler açısından normal gelişim sürecinde gösterdiklerini, vücutlarının kilo ve boy olarak erişkin hale geldiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca çocuklarının fiziksel olarak gelişim ve değişimlerini seslerini kalınlaşması, göğüslerini büyümesi, belirli bölgelerde kıllanmaların yaşanması, kadın bireylerde regl döneminin devam etmesi, kilo ve boylarında artış şeklinde ifade etmiştirler. Araştırmada ulaşılan bu bulgularla zihin yetersizliği olan bireylerin fiziksel gelişim açısından da normal bir gelişim sürecini takip ettikleri söylenebilir.

Sosyal gelişim becerilerinde ise ebeveynler (12) çocuklarının yetişkinlik döneminde davranışlarında olgunlaşmanın olduğunu ve sosyal hayatta durgunlaşarak daha çok uyum

sağladıklarını çoğunluk görüş olarak belirtmişlerdir. Özellikle dışarıda gezmek isteme, alışveriş merkezine gitme, dışarıda yemek yemeyi isteme gibi sosyal etkinliklere katılım konusunda çok istekli olduklarını ve katıldıklarında alışveriş yapma, yemek için sipariş verme- ödeme yapma kısımlarını kendilerinin yapmak istediklerini, aynı zamanda insanlarla tanışıp konuşmak istediklerini ifade etmişlerdir. Zihin yetersizliği olan yetişkinler dışarıda yemek yeme, doğum günü kutlama (Dolva, Kleiven & Kollstad, 2014, s.42), komşu ziyaretleri yapma, aile bireyleriyle gezme ve muhabbet etme (Ulugöl,2021, s. 18) gibi sosyal etkinlikler yapmaktadırlar. Elde edilen bu veriler, zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin sosyal etkinliklerde var olmak istediği ve aktif hareket edebildiklerini göstermektedir. Okul hayatlarından sonra sınırlı programlama yapan veya hiç programlama yapmayan, günün bazı bölümlerinde yalnız kalan zihin yetersizliği olan gençlerin düzensiz düşünce ve ruh hali açısından daha fazla risk altında kaldıkları (Dykens, 2007, s. 276) bu yüzden de normal gelişim gösteren genç yetişkin bireyler gibi kendilerini iyi hissetmek için faaliyetlerin önemli olduğu görülmektedir (Taylor & Hodapp, 2012, s. 76).

Zihin yetersizliği olan birçok yetişkin bireyin düzenli bir aktivitelerinin olmadığı (Blackorby ve Wagner, 1996; Farley vd., 2009; Keogh vd., 2004; Wagner vd., 2005), zamanlarının büyük kısmını bilgisayar/telefon/tablette oyun oynayarak, dizi ve tv programı izleyerek geçirmekte olduğu (Ulugöl,2021,s.14) bilinmektedir. Bu araştırmada da ebeveynler (8) çocuklarının serbest zamanlarında yaptıkları etkinlikleri yoğun olarak bilgisayar/tablet/telefon ile oyun oynayarak, televizyondan dizi ve film izleyerek vakit geçirme olarak ifade etmişlerdir. Araştırmada ulaşılan bu bulgularla zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin onları ev dışına çıkarak hem bireysel iyi olma hallerinin hem de sosyal yaşama katılımlarını artıracağından serbest zamanını değerlendirmeyle ilgili becerilerin edinilmesine önem verilmesinin gerektiği düşünülmektedir. Bir kısım (3) ebeveyn de aile bireyleriyle sohbet ederek, müzik dinleyip dans ederek ve boyama/resim yaparak serbest zamanı değerlendirdiklerini ifade etmiştir. Bunun yanında ebeveynler çocuklarının yüzmeye, sinema ve tiyatroya gittiklerini ve bir ebeveyn de kitap okuyarak serbest zamanı değerlendirdiğini belirtmiştir.

5.1.1.3 İlk yetişkinlik dönemine ilişkin görüşler

Bu alt temanın içeriğini ebeveynlere sorulan çocuklarının yetişkinlik dönemine ilişkin düşüncelerinin ne olduğu sorusuna verdikleri yanıtlar oluşturmaktadır. Bu alt tema katılımcıların verdikleri yanıtlar bağlamında sosyalleşme/sosyal aktivitelerde bulunma isteğinin artması, büyüdüğünün bilincine varması, ebeveyn desteğiyle eylemde bulunma ve takıntı ve öfkelerinin artması başlıkları altında tartışılmıştır.

Ebeveynlerin 9'u çocuklarının daha fazla dışarıya çıkma, sosyal alanlar içerisinde hareket etme, insanlarla iletişim kurma, çalışmak isteme gibi sosyal aktivitelerde bulunma isteklerinin artmasını ifade etmişlerdir. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireyler hayatlarına anlam katmak, kendini topluma ait hissetmek, kendilerine iletişim kurabilecekleri bir çevre edinmek gibi amaçlarla iş sahibi olmak istemektedirler (Novak ve Rogan,2010, s. 293; Timmons, vd. 2011, s. 293; Ar, 2020, s.91; Ulugöl,2021, ss.15-24). Bir işte çalışan zihin yetersizliği olan yetişkin birey için iş ortamı onların yeni insanlarla tanışması ve arkadaş edinmesini kolaylaştırarak önemli bir sosyal destek sağlamaktadır (Genç ve Çat, 2013; s.391; Ar, 2020, s.92).

Ebeveynlerin bir kısmının (6) ifadesiyle ev hayatlarında ve sosyal hayatta çocuklarının daha bilinçli, daha uyumlu katılımlarının olduğu görülmektedir. Yetişkinlik döneminde bireyler kim olduğu ve yaptığı davranışlara karşı sorumluluğu alabilme, dürtülerini kontrol edebilme ve olaylara karşı daha geniş bir bakış açısı benimseme gibi olgunluk becerileri göstermektedirler (Atak, Erten Tatlı, Çokamay, Büyükpabuşçu, & Çok, 2016, s. 208-209). Katılımcılardan biri (1, Kübra) çocuğunun yaptığı davranışların sorumluluğuyla ve daha geniş bir açıdan bakabilmesiyle ilgili;

> *"…büyüdüğünün bilincinde, bazen. Hani anne diyor sen diyor, seni çok üzdüğümün farkındayım diyor. Bana hakkını helal edecek misin? diyor bunları söylüyor artık... kendi kendime benim bir şeyler yapmam lazım diyor. Bir şeyler başarmam lazım. Bir hedef koymam lazım değil mi kendime diyor… bizi üzdüğü için de falan özellikle beni bir şey falan istediği zaman bile istediği rica ederek ister asla kırıcı konuşmaz…"* (Grş.2, st.128-150) ifadelerini kullanmıştır.

Ebeveynlerin bir kısmı (6) ise günlük yaşam ve öz bakım becerilerinde kendilerinin yönlendirmelerinin ve yardımlarının hala devam ettiğini dile getirmişlerdir. Bağımsız yaşam becerilerinin, zihin yetersizliği olan yetişkin bireylere kazandırılması bağımsız şekilde yaşayabilmesi, topluma katılımının sağlanabilmesi açısından çok önemlidir (Cavkaytar, 2000, s.120; Baker, vd., 2004, s. 51; MEB, 2012). Zihin yetersizliği olan yetişkin çocuklarının bu becerileri kazanamamış olması veya becerileri kazanabilmekte güçlük yaşamaları ebeveynlerin halen çocuklarını yönlendirmeye mecbur bırakmış olabileceği düşünülmektedir.

Ebeveynlerin 3'ü çocuklarının bu dönemde takıntılarının daha da arttığından ve bunun sonucunda öfke sorunları yaşadıklarından bahsetmişlerdir. Öfke yönetimi becerilerinin öğretilmesinin bu dönemde çocukların yaşayacağı bu problemlerin üstesinden gelebilme konusunda hem zihin yetersizliği olan bireye hem de ailenin bu süreci yönetebilmesine fayda sağlayabileceği düşünülmektedir.

5.1.2 İlk Yetişkinlik dönemine uyum ve deneyimlerine ilişkin bulguların tartışılması

Zihin yetersizliği olan yetişkin çocuğa sahip ebeveynlerle yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmeler sonucunda yetişkin çocuğun bağımsız yaşam becerileri, ebeveynlerin yetişkinlik dönemine uyum sağlamaları ve yetişkin çocuğun aile yaşamına etkisine ilişkin görüşleri olmak üzere üç başlık altında tartışılmıştır.

5.1.2.1 Yetişkin çocuğun bağımsız yaşam becerileri

Ebeveynlere sorulan çocuklarının bağımsız olarak yapabildiklerine ilişkin görüşlere verdikleri yanıtlar bu alt temanın içeriğini oluşturmaktadır. Ebeveynlerin ifade ettikleri görüşler neticesinde çocuklarının bağımsız yaşam becerileri ulaşım becerileri, özbakım becerileri, yardım destek isteme ve para kullanma becerileri olmak üzere dörde ayrılmıştır.

Bir bireyin diğer bireylerle ilişki kurması, çevrenin beklentilerine uyum sağlaması (Cavkaytar, 2019, s.14) olarak adlandırılan bağımsız yaşam becerileri, alan yazında farklı sınıflamalar olsa da temel akademik beceriler, günlük yaşam becerileri, kişisel sosyal beceriler ve mesleğe hazırlık-mesleki rehberlik olarak alanlara ayrılmaktadır (Wandry, Wehmeyer ve Glor-Scheib,2013). Ulugöl 'ün (2021, s.14) yaptığı çalışmada zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin ev yaşamında genellikle kendi öz bakım becerilerini gerçekleştirebildiklerini, sofra

ve yatak toplama, bulaşık yıkama, ev süpürme gibi becerileri yapabildikleri ortaya çıkmıştır. Bu araştırmada da zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin tuvalet, yemek yeme, giyinme, el yüz yıkama, diş fırçalama, banyo yapma gibi temel öz bakım becerilerinin çoğunu bağımsız gerçekleştirdikleri ancak tırnak kesme, özel bölgelerin temizlenmesi konularında ebeveynlerin destek verdiği görülmektedir. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin bazı kişisel bakım becerilerinde desteğe gereksinim duydukları bilinmektedir (Holl& Morano, 2014, s.12). Günlük yaşam beceriyle ilgili ebeveynlerin bir kısmı ev süpürme, toz alma, ortalığı toplama, odasını ve yatağını toplama, sofrayı toplama becerilerini bağımsız olarak yapabildiklerini ifade ederek çocuklarının bu günlük yaşam becerilerini gerçekleştirebildiklerini belirtmişlerdir. Bu bağlamda zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin temel öz bakım becerilerini gerçekleştirebiliyor olsa da bazı becerilerde eksikliklerinin olduğu, ebeveynlerin çocuklarının yetişkinlik dönemine ilişkin görüşlerinde de ifade ettikleri öz bakım ve günlük yaşam becerilerinde kendilerinin yönlendirmesinin hala devam ettiği görüşlerine de dayanılarak eksik becerileri edindirmekte desteğe gereksinimlerinin olduğu söylenilebilir.

Ebeveynlerin çoğu (9) çocuklarının bağımsız olarak gerçekleştirebildiği ev dışı becerileri; markete gidip alışveriş yapabilmek, çöp atmak, ikamet ettikleri mahalle civarında dolaşabilmek olarak belirtmiş, bir kısmı (5) çocuklarının kısa mesafeli yolculuklar yapabildiğini, çalışabildiğini, beğendikleri kıyafetlere yönelik mağaza alışverişi yapabildiğini ve katılımcıların biri (1, Merve) çocuğunun gereksinim duyduğunda kuaföre gidebildiğinden bahsetmiştir. Ulugöl ‘ün (2021, s.14) çalışmasında da zihin yetersizliği olan yetişkin bireyler ev dışında çöp atma, ekmek alma, dışardan taşınacak olan şeylerde ebeveynine yardım etme gibi konularda sorumluluk aldıklarını belirtmişlerdir. Bağımsız gerçekleştirilebilen bu beceriler açısından zihin yetersizliği olan bazı yetişkin bireylerin ev dışı becerilerde aktif katılımlarının olduğu söylenebilir.

5.1.2.2 İlk yetişkinlik dönemine uyum sağlama

Araştırma amacına yönelik olarak sorulan “Zihin yetersizliği olan yetişkin çocuğa ebeveynlerin çocuklarının bu dönemine olan uyumlarına ilişkin” sorulara verilen cevaplara bakıldığında çoğunlukla ebeveynlerin çocuklarının yetişkinlik dönemine uyum sağladıkları görülmüştür. Başka bir deyişle çocuklarının yetişkinlik dönemine olan uyuma ilişkin

ebeveynlerin büyük çoğunluğu uyum sağladıklarını, birlikte uyumlu olduklarını ifade etmişlerdir.

Araştırmanın bu bulgusu ilgili literatürde de ebeveynlerin çocuklarının yetişkinlik dönemlerine olan uyumlarının olumlu şekilde sürdüğünü gösteren pek çok araştırma (Seltzer&Krauss, 1989; Seltzer, Begun, Seltzzer& Krauss 1991; Krauss& Seltzer,1993; Seltzer, Krauss& Tsunematsu, 1993; Seltzer ve Krauss; 1994; VanSoikema, 1997, s.26; Seltzer, Greenberg, Floyd, Pettee,& Hong, 2001; Crandall-Mills, 2014) vardır. Araştırmaya katılan ebeveynlerin çoğunluğu (9) bu dönemde çocuklarıyla neredeyse her alanda paylaşımlarının arttığını, ebeveynin kendisine ait problemleri de çocuğuyla konuşabildiğini, çocuklarının ev içi işlerde kendilerine yardımcı olabildiklerini ve sosyal hayatta problem yaşamadıklarını belirterek birlikte daha çok aktivite yapabildiklerini söylemişlerdir. Paylaşımın artması ve çocuklarıyla sosyal hayatta yaşadıkları problemlerin azalmasıyla birlikte aile üyelerini birbirine yaklaştırdığını gösteren bu bulgular, ilgili literatürde yapılmış olan Heller (1997) ve Sandler & Mistretta'nın (1998) araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Ailelerin sahip olduğu dayanıklılığının, dirençli olmalarının çocuklarıyla ilgili yaşadıkları günlük sorunların üstesinden gelebilmeyi kolaylaştırarak bu döneme olan uyumlarını pozitif yönde artırdığı bilinmektedir (Seltzer&Krauss, 1989, s.309; Seltzer vd.,2001; Vansoikema,1997, s. 25-26). Ayrıca Chou ve arkadaşlarının (2011) yaptığı çalışmada ebeveynlerin toplum içerisinde karşılaştıkları damgalama, topluma karşı suçluluk hissetme gibi konuların ebeveynler için artık önemli olmadığı belirtilmiştir. Bu araştırmada da ebeveynlerin hem kişilik özelliklerinin getirisi hem de çocuklarıyla uzun bir süreç geçirmelerinin onları tanımalarının etkisiyle, çocuklarına ilişkin yaşadıkları durumlarda dayanıklı ve dirençli olduklarını, toplum içerisinde çocukların ve kendilerine karşı olan bakışları, damgalamaya yönelik ifadeleri umursamadıklarını, başkalarının çocuklarına dair düşüncelerinin kendileri için önemli olmadığını ve her zaman çocuğum için başka ne yapabilirim sorusunu sorarak ilerlediklerini ifade etmişlerdir.

Araştırmada görüşmeye katılan ebeveynlerin bir kısmı (6) ise çocuklarının isteklerinin olması konusundaki ısrarcı davranmaları, hırçın davranma, öfke sorunları yaşamaları ve kardeşleri ile arasında kıskançlık yaşama gibi yaşadıkları davranış problemlerinde nasıl davranacaklarını bilememelerinden ve süreci yönetememelerinden dolayı uyum sağlamakta

zaman zaman zorlanabildiklerinden bahsetmiştir. Literatürde de yetişkinlik döneminde yaşanılan davranış problemlerini var olduğu ve ailede stres oluşturarak onları olumsuz etkilediği görülmektedir (Seltzer, 1997 ; Seltzer & Krauss, 2001; Magana vd,2006; Chou vd., 2011, s.563).

Zihin yetersizliği olan yetişkin çocuğa sahip birçok ebeveyn, çocuklarının bağımsız yetişkinliğe geçemediklerini ve yetişkin çocuğun aileye bağımlılığını sürdüğünü araştırmalarda belirtmişlerdir (Brubaker & Brubaker, 1993; Kramer & Thompson, 2005). Ebeveynlerin çocuklarının yetişkinliğine dair görüşleri incelendiğinde, bir kısmı (3) çocuklarının büyüdüklerini, birey olduklarını ifade etmekle beraber onları hala yetişkin olarak görmediklerini, büyük çoğunluğu da bağımsız olarak hayat süremeyeceklerini ifade ettikleri görülmüştür. Ebeveynlerin çocuklarına ilişkin bu görüşlerinin çocuklarının bilişsel, özbakım ve bağımsız yaşam becerilerinde olan eksikliklerinden kaynaklı hala onların desteklerine gereksinim duymalarından dolayı ifade ettikleri düşünülmektedir.

5.1.2.3 Yetişkin çocuğun aile yaşamına etkisi

Bu alt tema araştırmaya katılan ebeveynlere yöneltilen çocuklarının yetişkin bir birey olmasının hayatlarında neleri değiştirdiği ve yetişkin yaşamının ebeveynlerin aile hayatı, iş hayatı, sosyal hayat ilişkileri, maddi konularda ve duygusal olarak nasıl etkilediğine ilişkin sorulara verilen yanıtları içermektedir. Ebeveynlerin çoğunluğu (8) yetişkinlik dönemine girmesinin hayatlarında herhangi bir değişikliğe neden olmadığını ifade etmiştir. 6'sı çocuklarının yetişkinlik döneminin aile ve iş hayatlarının kolaylaştığını belirtmiştir

Araştırmaya katılan ebeveynlerin 6'sı çocuklarının eğitim, kişisel istek ve sosyal ortamlara daha fazla katılmaları nedeniyle yaptıkları harcamaları karşılama konusunda maddi olarak zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Hem çocuklarının artan ve ısrarcı olunan taleplerini karşılamakta hem de çocuklarının ihtiyacı olan eğitimleri aldırmakta zorlanarak bu durumdan maddi olarak etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Resmi kaynaklardan aldıkları desteklere önem veren ve bu kaynakları çoğunlukla çocukları için kullanan aileler (Lefley 1997; Siklos & Kerns 2006) bunun yanında, çocuğuna verdiği her türlü destek için kendisine ve diğer aile üyelerine ayırdığı zaman, enerji ve ekonomik kaynaklardan kısmaktadır (Görmez, 2017, s.174). Bu bağlamda, yetişkinlik döneminde bireylerin taleplerini karşılayabilmeleri açısından ebeveynlere

özellikle maddi ve araçsal destek sağlanması, sağlanmakta olan maddi desteklerle ilgili de düzenleme yapılmasının gerektiği görülmektedir (Seltzer & Krauss,2001, s.112).

Ebeveynlerin çocuklarının yetişkinlik dönemlerinde birlikte daha çok sosyal ve eğlence aktivitelerine katılabildikleri, çocuğuyla birlikte keyifli aktiviteler paylaşabildikleri, yetişkin çocuğun ev işlerine yardım edebildiği, ebeveynin kendini yalnız hissetmesini engelledikleri görülmektedir (Heller vd.,1997, ss.370-371). Sosyal hayat ile ilgili katılımcıların bir kısmı (5) çocuklarını evde tek başına rahatlıkla bırakabildiklerinden ve çocuklarının ebeveynlerinin sosyal yaşamlarına daha çok eşlik etmelerinden ve birlikte sosyalleşmekte herhangi bir problem göstermediklerinin, bir kısmı (6) da çocuklarıyla olan paylaşımlarının değişmesinin olumlu bir etkisinden bahsetmişlerdir. Çocuklarının yetişkin yaşamının sosyal hayatlarına olumsuz etkilerine ilişkin katılımcıların bir kısmı (5) zihin yetersizliği olan yetişkin çocuklarıyla sürekli birlikte vakit geçirdiklerini, kendi aile ve arkadaş ilişkilerine zaman zaman çocuklarının sorun çıkarması nedeniyle zaman ayırmadıklarını ve sosyal yaşamlarının çok kısıtlı hatta olmadığıyla ilgili görüşler bildirmişlerdir. Alan yazında yapılan çalışmalarda (Sandler & Mistretta,1998, s.125; Seltzer vd., 2011, s.495; Magliona vd. 2005) da ebeveynlerin kendilerine sınırlı zaman ayırabildiklerini, daha az sosyal katılım ve yakın arkadaş ilişkileri yaşadıklarını belirten araştırmalar bulunmaktadır. Araştırma boyunca elde edilen bulgular neticesinde, yetişkin çocuğun okul hayatının bitmesiyle herhangi bir programa devam etmemesi veya çalışmamasının sürekli evde ailesiyle birlikte olması, evde yalnız kalma becerilerine sahip olmaması ve ebeveynlerin kendi sosyal ilişkilerine ayıracağı vakitte çocuğuna bakacak resmi/ gayri resmi bir desteğinin olmamasının ailelerin sosyal hayatlarını olumsuz etkilediği söylenilebilir.

İlgili alan yazında bazı çalışmalarda ebeveynlerin tüm yaşadıkları durumlara rağmen özel bir çocuğa sahip olmaktan psikolojik doyum yaşamakta ve çocuklarıyla gurur duydukları da (Smith, 1996; Sandler ve Mistretta, 1998, s.127;Crandall-Mills, 2014, s.168) görülmektedir. Araştırmaya katılan ailelerin çoğunluğu (9) da duygusal olarak çocuklarının büyüdüklerini görmenin onlara mutluluk verdiğini, ne yaşarlarsa yaşasınlar gurur verici olduğunu ve başardıkları, yapabildikleri şeyleri görmenin farklı bir duygu olduğunu ifade etmişlerdir.

5.1.3 İlk Yetişkinlik dönemindeki gereksinimlerine ilişkin bulguların tartışılması

Zihin yetersizliği olan yetişkin çocuğa sahip ebeveynlerle yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmeler sonucunda yetişkinlik dönemindeki gereksinimlere ilişkin görüşler, yetişkin çocuğun gereksinimleri, yetişkin çocuğun gereksinimlerini karşılama durumu, gereksinimlerini karşılamaya yönelik alınan hizmetler, ailelerin gereksinim duydukları hizmetler ve beklentiler olmak üzere dört başlık olarak oluşturulmuştur.

5.1.3.1 Yetişkin çocuğun gereksinimleri

Araştırmaya katılan ebeveynlere yöneltilen çocuklarının günlük yaşam, öz bakım, akademik, sosyal yaşam, sağlık ve hijyenini koruma ve cinsel beceriler ile ilgili gereksinimlerinin neler olabileceği sorusuna verilen yanıtlar bu alt temanın içeriğini oluşturmaktadır.

Katılımcı ebeveynlerin 9'u çocuklarının tuvalet, yemek yeme, giyinme, el yüz yıkama, diş fırçalama ve banyo yapma gibi öz bakım becerilerini kendilerinin yapabildiğini belirtmişlerdir. Ebeveynlerin 6'sı Tıraş olma, tırnak kesme, özel bölge temizliklerini yapabilme, temizliklerini daha detaylı yaparak sağlık ve hijyenini koruyabilmesi konularında ise ebeveyn desteğine gereksinimlerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Günlük yaşam becerilerine ilişkin ise 8 katılımcı bulaşık makinesi doldurma, bulaşık yıkama, odasını toplama, yemek masası hazırlama, yemek masası toplama, kahvaltı hazırlama, makarna hazırlama, yatağını düzeltme, toz alma, evi süpürme gibi ev işlerini bağımsız gerçekleştirebildiklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanında 4 katılımcı tam anlamıyla temizlik yapma ve mutfakta ocak kullanımıyla ilgili becerileri gerçekleştiremediklerini ve bir katılımcı (1,Merve) da ev geçindirme ile ilgili becerilerde çocuğunun ihtiyacı olduğunu ifade etmiştir. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin bu dönemde kişisel bakımlarını gidermekte, bağımsız yaşam becerileriyle ilgili becerilerde hem fiziksel hem duygusal desteğe gereksinim duymakta oldukları yapılan çalışmalarda ortaya çıkmıştır (Cooney, 2002, s. 429; Holl& Morano, 2014, s.12). Bu sebeple zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin özbakım ve bağımsız yaşam becerilerini kazandırmakla ilgili gereksinimlerinin desteklenmesinin, yetişkin bireyler için bağımsızlaşmakta, aileler içinse bakım yükünün azalması açısından için önemli olduğu düşünülmektedir.

Yetişkinlik dönemindeki zihin yetersizliği olan bireylerin akademik becerilerde yaygın olarak okuma güçlüğü, el yazısı, kompozisyon yazma ve matematik becerilerindeki konularda özellikle problem çözmede gereksinimlerinin olduğu görülmektedir (Sabornie ve deBettencourt, 2009; akt: Yıldız, 2020, s.4). Araştırmaya katılan ebeveynlerin 6'sı çocuklarının okuma ve yazma becerilerinde güçlük yaşadığını, bu becerilerde çok geri olduğunu ve ders çalışmak istemediklerini belirtmiştir. Katılımcıların bir kısmı (2) çocuğunun okuma yazma bilmediğini, biri (1, Elif) sadece adını soyadını yazabildiğinden bahsetmiştir. Matematik becerilerinde ise katılımcıların bir kısmı (6) alışveriş yaparken para kullanma konusunda çocuklarının sorun yaşadığını, bu konudaki becerilere ihtiyacının olduğunu ifade etmiştir.

İlk yetişkinler için sosyalleşme, günlük yaşamın sıradanlığına karşı bir çözümdür. Bireyler bu sıradanlığı aşmak için sosyal yaşamda günlük etkinliklerine katılma isteği duyarlar (Onur 2000). Bu araştırmada da ilk yetişkinlik döneminde zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynler (4) çocuklarının sosyal ortamlarda daha fazla bulunma isteklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanında çocuklarının arkadaş bulabileceği bir ortamının olmadığından arkadaş eksikliği yaşadıklarını (3), biri de sosyal iletişim kurallarındaki beceri eksikliğinden etrafındakilerin arkadaş olmak istememesi kaynaklı arkadaşı eksikliği yaşadığından bahsetmiştir. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireyler ile ilgili Cooney (2002, s. 428)'in yaptığı araştırmada okul sonrasında yetişkin bireyler sosyal ilişkiyi nasıl kuracakları, arkadaş desteğini nasıl sağlayacakları arkadaşlarıyla nasıl vakit geçirecekleri konusunda endişeli olduklarını belirtmişlerdir. Ulugöl (2021, s.17) yaptığı çalışmada da zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin bazılarının arkadaşı olduğu, pek sık görüşmedikleri, arkadaşlarıyla da telefonla ya da yüz yüze görüştüklerinde sohbet etmek dışında bir etkinlik yapmadıklarını, çalışan ya da meslek kursuna katılan bireylerin arkadaşlıklarının olduğu görülmektedir. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin arkadaşlıklarının, sosyal etkileşimlerinin az olması (Seltzzer& Krauss, 2001) nedeniyle sosyal hayata katılım konusunda desteklenmeye gereksinim duydukları görülmüştür. Bunu yanında zihin yetersizliği olan bireylerin dil ve konuşma becerilerindeki sınırlılıklar nedeniyle zihin yetersizliği olan bireylerde duygu ve düşüncelerini ifade etmelerinde, sosyal kuralları anlama ve uyma becerilerini edinmede zorlandıkları bilinmektedir (Metin & Işıtan, 2017, s. 164). Bu araştırmada da ebeveynlerin 6'sı çocuklarının kalabalık ortamlarda kendilerini rahatsız hissettiğini, kendilerine soru sorulduğunda cevap vermekten kaçındıklarını ve biri (1,Kübra) çocuğunun grup içerisinde birisinin ona fiziksel temasta bulunmasından çekindiğini

ifade etmişlerdir. Bu nedenle zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin sosyal becerilerdeki eksikliklerine ilişkin uygun eğitim programlarına ve sosyal hayata katılımını artıracak faaliyetlere, desteklere gereksinimleri olduğu söylenebilir.

Sağlık ve hijyenini korumayla ilgili, ebeveynlerin 7'sinin çocuklarının kişisel temizlik malzemelerini bilinçli kullanma, tuvalet kullanımında, vücut ve kıyafet temizliği gibi sağlık ve hijyenini sağlama ile ilgili konularda çok titiz oldukları, 3' ünün ise bu konularda çocuklarına destek vermesi araştırmanın bulguları olarak ortaya çıkmıştır.

Araştırmaya katılan ebeveynlerin çoğu çocuklarının cinsel gereksinimlerini odalarında kapılarını kapatarak giderdiğini, sonrasında bir kısmının temizliğine ilişkin desteğe gereksinim duyduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte çocuklarının yakın ilişki kurma isteği, evlenme isteklerinin de olduğundan bahsetmişlerdir. Zihin yetersizliği yetişkin bireyler, çoğu insanın isteyebileceği gibi; mutlu bir hayatlarının olması, evlenme, çocuk sahibi olma, bir şeyler paylaşabileceği arkadaşlarının ve bir sevgilisinin olmasını istemektedirler (Ulugöl, 2021, s. 20). Bu nedenle zihin yetersizliği olan yetişkin bireylere cinsellik eğitimi alanında ped değiştirme ve mastürbasyon becerileri öğretimi yanında flört etme, yakın ilişki kurma, karşı cinsle uygun şekilde iletişim, sevgi ve ilgiliyi anlama ve karşılık verme gibi sosyal becerilerin; cinsel istismardan, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlardan ve gebelikten korunma gibi güvenlik ve sağlık becerilerinin; kendini yönetme, isteklerini ve davranışlarını kontrol etme, karar verme, seçim yapma, isteklerini uygun ifade etme gibi öz belirleme becerilerinin öğretimine yer verilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir (Yıldız, 2019, s.843).

5.1.3.2 Yetişkin çocuğun gereksinimlerini karşılama durumu

Çocuklarının gereksinimlerini karşılama konusunda neler yaptıkların ilişkin sorulan soruya ebeveynler, çocuklarıyla iletişim kurarak onun gereksinimlerini belirleyip giderdiklerini, rehabilitasyon merkezindeki öğretmenleriyle çocuklarının gereksinimleri ve gidermeye yönelik paylaşımlarda bulunduklarını ve iş konusuna ilişkin ihtiyacını karşıladıklarını ifade etmişlerdir.

Çocuklarının yetişkinlik döneminde aileler zihin yetersizliği olan yetişkin çocuğuyla daha fazla paylaşımda bulunabilmekte, birlikte konuşabilme ve sohbet edebilmekte (Heller,1997) ve çocukları duygusal ve fiziksel katılım sağlayarak yakın aile ilişkileri kurabildikleri

görülmektedir (Seltzer& Krauss, 2001). Ailelerin çocuklarının herhangi bir konudaki ihtiyacında bunu birlikte konuşarak anlamaya çalıştıklarını, çocuklarının fikirlerini aldıklarını ve birlikte giderdiklerini belirtmesinin kurulan bu yakın ilişki ve paylaşımların artmasından kaynaklı olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte aileler çocuklarının her türlü ihtiyacını karşılama konusunda fedakarlık ve özverili davranışlar sergileyerek her şeyi yapmaya çalışmaktadırlar (Crandall-Mills, 2014, s.170-171). Katılımcıların 4'ü her konuda ve imkanları dahilinde çocukları ile gereksinimlerine ilişkin konuşarak onların gereksinimlerini birlikte gidermek için çalıştıklarını belirtmişlerdir.

Katılımcılardan bir kısmı (2, Ayşe, Zehra) çocuğunun eğitim yaşamındaki gereksinimlerinde öğretmenleriyle iş birliği halinde olarak karşıladığını, biri (4, Mira) çocuğun kendi gereksinimlerini karşılayabildiğini, biri (1,Kübra) de çocuğunun iş imkanı sağlama konusundaki ihtiyacını tanıdıkları vasıtasıyla karşıladıklarını ifade etmiştir.

5.1.3.3 İhtiyaçlarını karşılamaya yönelik alınan hizmetler

Araştırmaya katılan ebeveynlere yöneltilen kendilerinin veya çocuklarının herhangi bir vakıf, kurum, kuruluş ya da kişiden destek/hizmet alıp almadıklarına ilişkin soruya verilen cevaplar bu alt temanın bulgularını oluşturmaktadır. Katılımcıların yarısı 5'i herhangi bir kişi veya kurumdan destek veya hizmet almadıklarını belirtmiştir. 3'ü rehabilitasyon merkezlerine devam ederek eğitsel ve psikolojik destek aldıklarını ifade etmişlerdir. Yetersizliği olan bireylerin bağımsız yaşam becerilerini kazandırmak, fiziksel, zihinsel işlevlerini kullanarak toplum içerisinde var olabilmelerini desteklemek amacıyla (Eripek, 2005) oluşturulan rehabilitasyon programlarına bireylerin yetişkinlik dönemlerinde de devam ettikleri ve rehabilitasyon merkezlerinden çocuklarının akademik, günlük yaşam becerileri ve psikolojik anlamdaki gereksinimlerinde hizmet aldıklarını araştırmaya katılan aileler belirtmiştir. Katılımcılardan bir tanesi (1, Zeynep) de Türkiye Down Sendromu Derneği'nden çocuğunun dans etkinlik grubu konusunda hizmet aldıklarını söylemiştir. Bununla birlikte katılımcılardan biri (1, Bahar) yetersizliği olan yetişkin çocuğu için bakım parası aldığını belirtmiştir. Türkiye'de yetersizliği olan bireylere yasal olarak sağlanan hizmetler arasında Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar İl Müdürlükleri tarafından evde bakım ücreti/aylığı desteği sağlanmaktadır. Aileler sağlanan bu maddi desteği zihin yetersizliği olan çocuklarının gereksinimlerini karşılamada kullandıklarından (Lefley 1997; Siklos & Kerns 2006) önemli yer tutmaktadır.

5.1.3.4 Ailelerin gereksinim duyduğu hizmetler ve beklentiler

Ebeveynlere araştırma amacına yönelik sorulan "zihin yetersizliği olan yetişkin çocuğa sahip ailelerin ne tür hizmetlere ihtiyacı olduğunun düşünmektesiniz" sorularına verilen cevaplar bu alt temada altında tartışılmıştır. Ailelerin verdikleri yanıtlar doğrultusunda, topluma kazandırma programları, ebeveynlere eğitim ve psikolojik destek sağlanması, devletin çocuklarını koruması ve maddi destek sağlaması, toplumun bilinçlendirilmesi, eğitim planı uygulanması ve evde eğitsel destek alabilme konularında beklentilerinin ve hizmete gereksinimlerinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırmaya katılan ebeveynler çoğunlukla (10) okul sonrası çocuklarının okul sonrasında topluma kazandırılması, çocuklarının evde pasif olarak kalmaması, becerilerinin ve yeteneklerinin belirlenerek buna yönelik topluma kazandırma programlarının oluşturulması gerektiğini ifade etmişlerdir. Devlet ve yerel belediyeler tarafından çocuklarının yetişkinlik dönemiyle ilgili gereksinimlerinin belirlenerek gerekli düzenlemelerin yapılması gerektiğini, iş imkanı sağlamakla ilgili e-KPSS sınavının zorluğu ve çocuklarına uygun olmadığını çocukları için daha farklı bir yaklaşım olması gerektiğini belirtmişlerdir. Devletin sağlayacağı eğitsel destekle ilgili çocuklarının bağımsız yaşama hazırlık ve sosyal yaşam becerilerinin desteklenebileceğini konusunda öğrenci koçu/yaşam koçuna gereksinim duyduklarını belirtmişlerdir. Aileler çocuklarının eğitim hayatlarının sona ermesiyle, çocukları için olabilecek mesleki faaliyetler, istihdam, sosyal ve boş zaman etkinlikleri konularında alabilecekleri hizmetlerin neler olduğu ve nasıl ulaşabilecekleri konusunda zorluk yaşayabilmektedirler (Kraemer & Blacher, 2001,2008). Bu nedenle okul sonrası dönemde zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin toplum içerisinde var olabilmeleri için aileler ve zihin yetersizliği olan bireylerle işbirliği yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Ebeveynlerin bir kısmı (9) yetişkin çocuklarının duygularını, davranışlarını anlamakta yetersiz kaldıklarını, yaşadıkları davranış problemlerini yönetmekte zorlandıklarını, çocuklarının gereksinimlerini nerede karşılayabilecekleri, kendilerini bu süreçte nasıl yenileyebileceklerini öğrenmek konusunda eğitimlere gereksinimlerinin olduğunu çoğunluk görüş olarak ifade etmişlerdir. Aileler yetersizliği olan çocuklarının gereksinimleri değiştikçe yenilenecek hizmet ve desteklerin planlanmasına, ebeveynlerin de özel gereksinimlerini karşılayabilecek programların oluşturulmasına gereksinim duymaktadır (Bradley ve Knoll,

1990; Rockett, 2001, s.57). Eğitsel desteğin yanında, yaşam boyu sürmekte olan özel çocuğa sahip olmanın getirdiği stres ve yükle baş edebilmek için psikolojik desteğe de gereksinim duyduklarını belirtmişlerdir. Zihin yetersizliği olan yetişkin çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam boyu bakım verme yükü, kendilerine ve diğer aile bireylerine kısıtlı zaman ayırma, ilerleyen yaşları (Sandler& Mistretta, 1998, s.125), çocuklarının bu dönemdeki davranış problemlerinin yarattığı stresler (Chou vd., 2011, s.563; Robinson vd., 2016), sosyal ve duygusal desteğin azlığı (Magliona vd., 2005) gibi etkenler nedeniyle psikolojik desteğe gereksinimlerinin olduğu (Seltzer&Krauss,2001, s.112) bilinmektedir. Zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ailelere yönelik aile danışmanlıklarının oluşturulmasının ve çocuklarının yetişkinlik dönemine ilişkin destek programlarının yapılmasının ailelerin bu dönemde yaşadıkları kaygı streslerinin azalarak bakım verme yüklerinin hafifleyebileceği düşünülmektedir.

Katılımcıların bir kısmı (5) bu dönemde çocuklarının sağlanan eğitsel desteğin yetersiz kalması nedeniyle ek eğitim gereksinimlerinin olması, sosyal etkinlikler yapmaya yönelik isteklerinin ve harcamalarının artması, sağlık alanında aldıkları hizmetleri kendilerinin özel olarak karşılamak zorunda kalmaları, çocuğuyla toplu taşımada yolculuk yapmanın zorlayıcı olmasından kaynaklı özel araca gereksinim duymaları sebepleriyle devletin maddi olarak verdiği desteğe gereksinim duyduklarını ifade etmişlerdir. Zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin ve ailelerin ilerleyen yaşları nedeniyle sağlık konusunda risk yaşamaya başlamaktadırlar (Evenhuis vd.2000, s.4). Bu aileler sağlık hizmetleri konusunda zihin yetersizliği olan bireylere hizmet verebilecek, tedavi ve diğer sağlık süreçlerinde onları destekleyebilecek genişletilmiş sağlık hizmetlerine gereksinim duymaktadırlar (Maes vd.,2003; Perkins & Moran, 2011, s.91; Evenhuis vd.2000, s.5). Çalışmaya katılan ailelerin biri (1, Zehra) çocuklarının yaşadıkları sağlık sorunlarında çocuklarını hastanede bekletemediklerinden ve randevu zamanı gelene kadar hastalığın ilerleyebileceğinden devlet hastanelerine götüremediğini, daha hızlı çözüm bulabilmek için özel hastaneye gitmek zorunda kaldıklarını *"...Mesela benim çocuğum özel ben onun herhangi bir mesela rahatsızlığında aslında ben devlet hastanesini bekleyemiyorum onun mesela en kısa zamanda nasıl ben buna sağlık hizmeti ulaştırabilirim özel hastaneye gidiyoruz. Çünkü sen o ateşlendiği zaman sen onu anlatamıyorsun başka bir şey aradığı zaman sen onu bekle işte randevumuz gelecek yapamıyorsun sen bunu anlatamıyorsun. Bence bunlar bu konuların iyileştirilmesini isterim."* (Grş.4, st.654-677) cümleleriyle ifade etmiştir. Bu durumun da onları maddi yönden olumsuz

etkilediğini, sağlık sisteminin özel çocuklar için düzenlemelere gereksinim duyduklarını ifade etmiştir. Katılımcılardan biri (1, Elif) de çocuğunu hastaneye götürmekte zorlandığını, randevu günü geldiğinde gitmek istemediğini ve randevuları çoğunlukla kaçırdıklarını dile getirmiştir. Tüm bunlar neticesinde yetişkin zihin yetersizliği olan bireyler ve ailelerin gereksinimlerine göre sağlık alanında yapılacak düzenlenmelerin, oluşturulabilecek sağlık hizmetlerinin ailelerin hayatlarına kolaylık sağlayacağı için önerilmektedir. Devlet tarafından verilen her türlü desteğe önem verip bunu genelde çocuklarının ihtiyacı için kullanan ebeveynlere (Lefley 1997; Siklos & Kerns 2006), maddi ve araçsal desteklerin sağlanması ve üzerinde düzenlemeler yapılması (Seltzer& Krauss,2001, s.112) gerekmektedir.

Ebeveynlerin bir kısmı (5) toplum içerisinde çocuklarına ve kendilerine olan bakış ve davranışlardan rahatsızlık yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Ebeveynlerden biri (1, Aynur) bu konuyla ilgili "…*Bütün, sadece zihinsel engelliler için değil bütün engelli çocuklar için. İnsanlar kabullenmiyor bu çocukları yani sanki hastalıkmış gibi algılama mı vardır nedir bilmiyorum*." (Grş.10, st.269-279) görüşlerini paylaşmıştır. Toplum içerisinde yaşadıkları bu durumlar nedeniyle aileler devlet desteğiyle toplumun özel çocuklara olan bakış açısını değiştirecek daha kapsamlı düzenlemelerin yapılması gerektiğini, insanların bu konu hakkında bilinçlendirilerek onlar tarafından anlaşılmak istendiklerini ifade etmişlerdir. Aynı zamanda zihin yetersizliği olan yetişkin çocuğa sahip ebeveynler, sosyal etkileşimde yaşadıkları zorlukları algılama şekilleri ve toplumda maruz kaldıkları damgalamayı yönetmede yardıma gereksinim duymaktadırlar (Seltzer & Krauss, 2001, s.112).

5.1.4 İlk Yetişkinlik döneminde yaşanılan zorluklar ve alınan hizmetlere ilişkin bulguların tartışılması

Zihin yetersizliği olan yetişkin çocuğa sahip ebeveynlerle yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmeler sonucunda yetişkinlik döneminde yaşadıkları zorluklar ve aldıkları hizmetlere ilişkin sorulan sorular, çocuğun ihtiyacını karşılarken yaşanılan zorluklar, yaşanılan sorunlar ile baş etme stratejileri ve zorlanılan durumlarda ailenin aldığı destek olmak üzere üç başlık altında tartışılmıştır.

5.1.4.1 Çocuğun gereksinimlerini karşılarken yaşanılan zorluklar

Ebeveynlere sorulan zihin yetersizliği olan yetişkin çocuğunuzun gereksinimlerini karşılarken yaşadıkları zorluklara ilişkin verilen cevaplar bu alt temada altında tartışılmıştır. Katılımcıların soruya verdikleri yanıtlar çocuğun davranış problemleri kaynaklı zorluklar, sorun yaşamama, çocuğu yalnız bırakamama ve çocuğun özbakım becerilerini sağlayamaması konuları altında tartışılmıştır.

Zihin yetersizliği olan yetişkin bireyler ve ailelerin yaşadıkları davranış sorunları, ailelerin bakım yükü artıran bir stres kaynağıdır (Seltzer& Krauss, 2001; Chou vd., 2011, s.563; Magana vd., 2006). Aileler çocuklarının bu döneminde yaşadıkları davranış problemlerini yönetmekte zorluk yaşamaktadır. Araştırmaya katılan ebeveynlerin bir kısmı (6) da çocuklarının göstermiş olduğu, hırçınlık, istekleri konusunda çok ısrarcı olma, sık öfkelenme ve ebeveynine karşı zarar verici davranışta bulunma gibi davranışlarına karşın nasıl tepki verecekleri, ne yapmaları gerektiği konusunda zorluk yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Ailelere yetişkinlik dönemindeki zihin yetersizliği olan çocuklarının davranış sorunları ve bu davranışların sağaltımı konusunda eğitimler verilmesinin bu konuda yaşadıkları zorluklarla başa çıkmakta yardımcı olacağı için önerilmektedir.

Çalışmaya katılan ebeveynlerin bir kısmı (4) da bu dönemde çocuklarıyla ilgili bir zorluk yaşamadıklarını, daha uyumlu olduğu için sorun yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Yetişkinlik döneminde çocuklarıyla olan paylaşımlarını artması, karşılıklı olarak birbirlerine verdikleri desteğin oluşması (Heller,1997), aile üyelerini birbirine yaklaştırması (Sandler&Mistretta,1998; s.127) ve aralarındaki ilişkiyi güçlendirmesi (Crandall-Mills, 2014, s.169) bakım verme rollerini olumlu olarak etkilemektedir. Ailelerin yetişkinlik döneminde çocuklarıyla olan iletişim ve paylaşımlarının artması, çocuklarının bu dönemde daha olgun davranışlar göstermesi ve uzun yıllar birlikte yaşam paylaşmanın getirisi olarak çocuklarını tanımaları gibi etkenlerin ailelerin günlük hayatta yaşadıkları sorunları zorluk olarak algılamadığı düşünülmektedir.

Uzun süreli, birlikte yaşam, sürekli bakım ve destek olma yükü bakım ve destek talepleri nedeniyle kendine sınırlı zaman ayırma, sınırlı arkadaş ve aile ilişkileri ve sosyal yaşama katılım (Sandler & Mistretta, 1998, s.125; Magliona vd., 2005; Seltzer vd., 2011, s.495), yetişkinlik döneminde zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin zorluklar yaşamasına sebep

olmaktadır. Ebeveynlerin bir kısmı (3) çocuklarının öz bakım becerilerini bağımsız olarak sağlayamadıklarından dolayı bu konuda sürekli yönlendirmek ve takip etmek zorunda kaldıklarını belirtmiştir. Bunun yanında bağımsız yaşam becerilerindeki eksikliklerinin çocuklarını onlara bağımlı hale getirdiğinden yalnız bırakamadıklarını (3) kendi sosyal hayat arkadaş ilişkilerine vakit ayıramadıklarını da ifade etmişlerdir. Zorlandıkları bu konularda onlara destek verecek kurum ve kuruluşların oluşturulmasının, ailelere yapılacak olan destek ve hizmetler açısından öncelik verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

5.1.4.2 Yaşanılan sorunlar ile baş etme stratejileri

Ebeveynlere araştırma amacına yönelik sorulan "yaşadığınız sorunlarla nasıl baş etmektesiniz" ve "bu zorluklarla baş etme gücünü nereden alırsınız" sorularına verilen cevaplar bu alt temada altında tartışılmıştır.

Ebeveynlerin büyük çoğunluğu (11) yaşadıkları sorunlarda çocuğuyla iletişim kurarak, onları ikna etmeye çalışarak, sohbet ederek ve çocuklarına uyum sağlamaya çalışarak başa çıkabildiklerini dile getirmişlerdir. Ebeveynlerden biri (1, Merve) bu konuya ilişkin *"...sen ne yaparsan yap seni onun hiçbir şekilde anlamadığını bildiğin takdirde sadece sohbet edebilirsin, bunu anladım, sadece sohbet edebilirsin, başka hiçbir şey yapamazsın. Sen ona doğruyu yanlışı sohbet ederek, konuşarak anlatabilirsin. Örneklerle anlatabilirsin ama yapabileceğim tek şey konuşmak."* (Grş.12, st.226-235) cümlelerini kullanmıştır. Çocuklarının davranışlarında ve duygusal gelişiminde psikolojik olgunlaşma becerilerini kazanma başlamasıyla uyumlarının artmasının günlük hayatta yaşadıkları sorunların üstesinden dengeli bir şekilde gelebilmelerini sağladığı düşünülmektedir.

İnanç sistemlerinin gücünün çocuklarıyla yaşadıkları sorunlarda baş etmelerine yardımcı olduğunu ebeveynler çoğunluk (8) görüş olarak bildirmişlerdir. Bir kısım ebeveyn de kendilerinin dayanıklı, dirençli kişilik yapılarında olmalarının yaşadıkları sorunlara karşı güçlü olabilmelerini sağladığını ifade etmişlerdir. İlgili literatürde (Vansoikema, 1997, ss.50-51; Krauss& Seltzer, 1999; Seltzer, Greenberg, Floyd, Pettee,& Hong, 2001) de ebeveyn inanç ve tutumlarının, dayanıklılıkları ve güçlü olma hallerinin yaşadıkları zorluklarda başa çıkmada etkili olduğu görülmektedir. Katılımcılardan bir kısmı (3) damadından, anne ve kız kardeşlerinden yakın çevre desteği aldığını, bir kısmı (2) çocuğuna duyduğu sevgiden güç

aldıklarını belirtmişlerdir. Ebeveynlerin 2'si rehabilitasyon merkezindeki öğretmenlerden ve psikologlardan destek aldıklarını ifade etmişlerdir. Sandler ve Mistretta (1998, s.126) yaptığı araştırma ailelerin kullandıkları başa çıkma stratejilerinin dini inançlar, pasif değerlendirmeler ve olumlu karşılaştırmalar yapma, çocuklarının olumlu yönlerine daha fazla dikkat sağlama, aile ve arkadaşlardan oluşan dış destek, toplum kuruluşları ve uzmanlardan alınan destekler olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

5.1.4.3 Zorlanılan durumlarda ailenin aldığı hizmet/destek

Ebeveynlere sorulan çocuğunuzun bu döneminde zorlandığınız konularda aldığınız yardımlar nelerdir sorusuna ilişkin verilen cevaplar bu alt temada altında tartışılmıştır. Ebeveynler çoğunluk (6) görüş olarak rehabilitasyon merkezlerindeki psikologlar ve özel eğitim öğretmenlerine danışarak destek aldıklarını belirtmişlerdir. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri yetersizliği olan bireylerin yetersizlik durumlarını en az seviyeye indirmeyi amaçlayarak toplumsal uyumlarını sağlamak, temel öz bakım becerilerini, bağımsız yaşam ve mesleki becerilerini geliştirmek amacıyla destek eğitime ihtiyacı olan bireylere destek eğitim sağlamaktadırlar (MEB, 2012). Zihin yetersizliği olan yetişkin bireyler, okullarının bitmesinin ardından destek almak amacıyla devam edebildikleri kurum olan rehabilitasyon merkezlerinin, ailelerin bu dönemde çocuklarıyla ilgili konularda danışabileceği, hemen ulaşabileceği ana kurum olma niteliği taşıdığı düşünülmektedir. Ebeveynlerin bir kısmı (4) herhangi bir yerden destek almadığını belirtirken, bir ebeveyn (1, Esra) zorlandığı anlarda arkadaşlarının ve komşularının desteklerini aldığını , biri de (1, Aynur) bağlı oldukları dernekten destek aldığını ifade etmiştir.

5.2 Öneriler

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular kapsamında, uygulamaya ve ileriki araştırmalara yönelik olmak üzere aşağıdaki önerilerde bulunulabilir.

5.2.1 Uygulamaya yönelik öneriler

1-Yetişkin çocuğa sahip ailelerin çocuklarıyla ve yaşadıkları ile ilgili zorlandıkları durumlarda başvurabileceği aile danışma merkezlerinin oluşturulması, yetişkin ailelere yönelik aile eğitim programlarının hazırlanarak ailelerin ve çocukların yönlendirilmesi sağlanabilir.

2-Ailelerin yaşadıkları bu durumlar ile baş edebilmeleri psikolojik ve sosyal yönden desteklenmeye gereksinimleri olduğundan, aile danışmanlık merkezlerinde ve rehabilitasyon merkezlerinde hem birebir psikolojik destek hem de yalnız olmadıklarını hissetmeleri için psikolojik danışma grupları oluşturulabilir.

3- İlk yetişkinlik dönemindeki zihin yetersizliği olan bireylerin yaşam kalitelerini artırmak ve ailelerin bakım yüklerini azaltmak amacıyla, bu bireyler için eğitsel, psikolojik, sosyal ve istihdam yönlerinden desteklenecekleri kurum ve yapılar oluşturulabilir, hizmetler planlanabilir.

4- Üniversite, belediye ve sivil toplum kuruluşları bünyelerinde zihin yetersizliği olan yetişkin bireylerin boş zamanlarını geçirebilecekleri ve akran etkileşimlerini sağlayabilecekleri ortamlar oluşturulabilir.

4-Ailelerin yaşadığı damgalama, dışlanma ve toplumun zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ailelere toplumun bakış açısını değiştirebilmek için toplumun bilinçlenmesine yönelik daha kapsamlı eğitimlere, programlara kamu spotlarına daha fazla yer verilebilir.

5.2.2 İleri araştırmalara yönelik öneriler

1-İlk yetişkinlik dönemindeki zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin bu dönemle ilgili gereksinimleri, yaşadıkları sorun ve zorlukları belirlemek, bunlara yönelik politikalar geliştirmek ve araştırmada çıkan bulguların genellenmesi amacıyla araştırma başka şehir, daha geniş örneklem ve başka araştırmacılar tarafından yinelenebilir.

2- İlk yetişkinlik dönemindeki zihin yetersizliği olan bireylerin ailelerine yönelik aile eğitim programları hazırlanabilir.

3- İlk yetişkinlik dönemindeki zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin psikolojik dinamiklerini inceleyecek araştırmalar yapılarak psikolojik destek hizmetleri hazırlanabilir.

4- İlk yetişkinlik dönemindeki zihin yetersizliği olan çocuğa sahip babaların bu döneme ilişkin görüşleriyle ilgili çalışma yapılarak anneler ile yapılan çalışmalar karşılaştırılabilir.

5- İlk yetişkinlik dönemindeki zihin yetersizliği olan bireylerin kardeşleriyle ilgili bir çalışma yapılara bu döneme ilişkin görüşleri alınabilir.

6- Orta yetişkinlik ve ileri yetişkinlik dönemindeki zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerle de bu çalışma tekrar edilebilir.

KAYNAKÇA

AAIDD. (2010). *Intellectual disability: Definition, classification, and systems of Supports (11th ed.).* Washington, DC: American Association on Intellectual and Developmental Disabilities.

AAIDD. (2010). *FAQ on the AAIDD definition on intellectual disability.* USA. http://aaidd.org/intellectualdisability/definition/faqs-on-intellectual-disability. Erişim Tarihi:24.03.2020.

Acarlar, F. (2013). Özel Gereksinimli Çocuklar. Bülbin Sucuoğlu & Hatice Bakkaloğlu (Ed.), *Okul Öncesinde Kaynaştırma* içinde (s.36-73). Ankara: Kök Yayıncılık.

Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (1986). Sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik kanunu. https://www.aile.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/kanunlar/sosyal-yardimlasma-ve-dayanismayi-tesvik-kanunu/. Erişim Tarihi: 15.10.2022.

Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2003). İş Kanunu. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4857.pdf. Erişim Tarihi: 15.10.2022.

Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2006). Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5510.pdf. Erişim Tarihi: 15.10.2022.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2014). *Aile eğitim rehberi zihinsel engelli çocuklar.* Ankara. https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/1519/zihinsel-engellicocuklar.pdf. Erişim tarihi: 15.10.2022.

Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2013). 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz Ve Kimsesi Türk Vatandaşları İle Engelli Ve Muhtaç Türk Vatandaşların Aylık Bağlanması Hakkında Yönetmelik. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2022.pdf. Erişim Tarihi: 15.10.2022.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2014). Engelli Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığı Birifing Raporu. Ankara. http://eyh.aile.gov.tr/yayin-vekaynaklar/engelli-bakim hizmetleri/engelli-bakim-hizmetleri-dairesi-baskanligibirifing-raporu. Erişim Tarihi:30.11.2022.

Aktu, Y. (2015). *Levinson'un Kuramı Açısından İlk Yetişkinlik Dönemindeki Bireylerin Yaşam Yapılarının İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi).* Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.

Aktu, Y. (2016). Levinson'un Kuramında İlk Yetişkinlik Döneminin Yaşam Yapısı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, *8*(2), 162-177. doi: 10.18863/pgy.12690.

Aktu, Y., & İlhan, T. (2017). Individuals' Life Structures in the Early Adulthood Period based on Levinson's Theory. *17*(4), s. 1255-1275. doi: 10.12738/estp.2017.4.0001.

Amerikan Psikiyatri Birliği, (2014). Ruhsal Bozuklukların Tanısal Ve Sayımsal El Kitabı (DSM-5),Tanı Ölçütleri El Kitabı. (Çev: Köroğlu,E.) Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

Andrew, M., Eggerling-Boeck, J., Sandefur, G., & Smith, B. (2007). The ''Inner Sıde'' Of The Transıtıon To Adulthood:How Young Adults See The Process Of Becomıng An Adult. *Advances in Life Course Research, 11*, s. 225-251. doi: 10.1016/S1040-2608(06)11009-6.

Ar, Ö. F. (2020). *Yetişkin Zihinsel Engelli Bireylerin İstihdam Edilme Durumlarına Göre Yaşam Doyumu, Sosyal Destek ve Öz Yeterlilik Düzeylerinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi).* Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Arman, N.(2009). *Zihinsel engelli çocuğa sahip anne ve babaların algıladıkları sosyal destek düzeyleri ile tükenmişlik ve kaygı düzeylerinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Artar, T. M. (2018). Çalışma Arkadaşlarının Zihin Yetersizliği Olan Bireylerin Çalışma Yaşamına İlişkin Görüş ve Önerileri (Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Artar, T., & Ergenekon, Y. (2020). Gelişimsel Yetersizliği Olan Yetişkinler İçin İhmal Edilen Bir Zaman Dilimi: Serbest Zaman. *21*(1), s. 171-192.

Atak, H. (2011). Yetişkinliğe Aşamalı Geçiş: Beliren Yetişkinlik Tek Bir Ana Yol. *10*(1), s. 51-67.

Atak, H., & Çok, F. (2010). İnsan Yaşamında Yeni Bir Dönem:Beliren Yetişkinlik. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 17*(1), s. 39-50.

Atak, H., Tatlı, C., Çokamay, G., Büyükpabuşçu, H., & Çok, F. (2016). Yetişkinliğe Geçiş: Türkiye'de Demografik Ölçütler Bağlamında Kuramsal Bir Gözden Geçirme. *8*(3), s. 204-227. doi: 10.18863/pgy.238184.

Aydın, A., Arslantürk Egin, C.T. (2018). Zihin Engelli, Serebral Palsili ve Otizmli Çocuk Ebeveynlerinin Psikolojik Dayanıklılıkları ile Ebeveynlik Algılarının Karşılaştırılması. 37(1). S.171-188.

Badia, M., Orgaz, B. M., Verdugo, M. A., Ullan, A. M. ve Martinez, M. M. (2011). Personal factors and perceived barriers to participation in leisure activities for young and adults with developmental disabilities. Research in Developmental Disabilities, 32(6), 2055-2063. doi: 10.1016/j.ridd.2011.08.007.

Bazeley, P. (2007). Qualitative Data Analysis with NVivo. London: Sage (kitap)

Bilgin, N. (2006). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Birleşmiş Milletler. (2004). Demographic Yearbook Fifty-sixth İssue, Department of Economic and Social Affairs. New York, United Nations. http://unstats.un.org/unsd/demographic/products/dyb/dybsets/2004%20. Erişim Tarihi:24.03.2020.

Blacher, J., Kraemer, B. R., & Howell, E. J. (2010). Family expectations and transition experiences for young with severe disabilities: does syndrome matter? *4*(1), s. 3-16. doi: 10.5042/amhld.2010.0052.

Bogdan, R.C. & Biklen, S.K. (1992) *Qualitative research for education: An introduction to theory and methods,* Boston: Allyn and Bacon.

Bogdan, R.C., & Biklen, S.K. (2007). *Qualitative research for education an introduction to theories and methods* (5. Baskı). USA: Pearson.

Boyatzis, R.E. (1998). *Transforming qualitative information: thematic analysis and code development*. Sage Publications.

Braun, V., & Clarke, V. (2019). Psikolojide tematik analizin kullanımı. S. N. Şad, N. Özer ve A. Atli (Çevirenler). *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal of Qualitative Research in Education, 7*(2), 873-898. doi: 10.14689/issn.2148-2624.1.7c.2s.17m

Büyüköztürk, Ş.; Çakmak, E.K; Akgün, Ö.E.; Karadeniz, Ş.; Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Pegem Akademi yay.

Cantone, M., Catalano, M., Lanza, G., Delfa, G., Ferri, R., Pennisi, M., Bramanti, A. (2018). Motor and Perceptual Recovery in Adult Patients with Mild Intellectual Disability. *Hindawi Neural Plasticity*, s. 1-9. doi: 10.1155/2018/3273246.

Cavkaytar, A. (2019). Yetişkinlik Dönemi. A. Cavkaytar, & A. Kaya içinde, *Zihin Yetersizliği Olan Yetişkinler* (s. 1-20). Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.

Cavkaytar, A., Artar T. M. (2019). Zihin Yetersizliği Olan Yetişkinlerin Yararlanabileceği Sosyal Destekler. Atilla Cavkaytar, Ali Kaya (Ed.), *Zihin Yetersizliği Olan Yetişkinler* içinde (s.228-235). Ankara: Eğiten Kitap yay.

Cavkaytar, A. (2000). Zihin Engellilerin Eğitim Amaçları. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), s.115-121.

Christensen, L. B., Johnson, R. B., & Turner, L. A. (2020). *Araştırma yöntemleri desen ve analiz Research methods design and analysis* (Çev. Ed. A. Aypay) (3. Baskı ed.). Ankara: Anı yayıncılık.

Chou, Y.-C., Fu, L.-y., Li, L.-C., & Lee, Y.-C. (2011). Predictors of subjective and objective caregiving burden in older female caregivers of adults with intellectual disabilities. *International Psychogeriatric Association, 23*(4), s. 562–572. doi:10.1017/S1041610210001225.

Cooney, B. (2002). Exploring Perspectives on Transition of Youth With Disabilities:Voices of Young Adults, Parents, and Professionals. *40*(6), s. 425-435.

Crandall-Mills,D.L.(2014). Exploring The Lived Experiences Of Older Father Caregivers Of Adult Chıldren With Intellectual Disabilities (Doktora tezi).Capella University, Minneapolis.

Creswell J.W. (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni.* M. Bütün & S.B. Demir (Çev.) (4. baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Curryer, B., Stancliffe, R., & Dew, A. (2015). Self-determination: Adults with intellectual disability and their family. *40*(4), s. 394-399.

Çok, F. (1994). Gelişim Psikolojisi:Ergenlik ve Yetişkinlik. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences, 27*(2), s. 905-935.

Doğan, A., & Cebioğlu, S. (2011). Beliren Yetişkinlik:Ergenlikten Yetişkinliğe Uzanan Bir Dönem. *Türk Psikoloji Yazıları, 14*(28), s. 11-21.

Dolva, A.-S., Kleiven J., and Kollstad, M. (2014). Actual Leisure Participation of Norwegian Adolescents with Down Syndrome. Journal of Intellectual Disabilities 18 (2): 159–175.

Dyke, P., Bourke, J.,Llwelleylln, G., Leonard, H. (2013). The experiences of mothers of young adults with an intellectual disability transitioning from secondary school to adult life. Journal of Intellectual & Developmental Disability, 38(2), 149-162.

Ersan, D. T. (2019). Yetişkin Zihin Yetersizliği Olan Bireylerin Aileleri. Atilla Cavkaytar, Ali Kaya (Ed.), *Zihin Yetersizliği Olan Yetişkinler* içinde (s.39-50). Ankara: Eğiten Kitap yay.

Ekiz, D. (2004). Eğitim dünyasının nitel araştırma paradigmasıyla incelenmesi: Doğal ya da yapay. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 2*(4), 415-441.

Ekiz, D. (2020). Bilimsel araştırma yöntemleri (6. Baskı ed.). Ankara: Anı Yayıncılık.

Eripek, S. (1998). Zihin Engelliler. S. Eripek (Ed.). *Özel Eğitim* içinde (s.43-56). Eskişehir Anadolu Üniversitesi yay.

Eryılmaz, A. (2011). Yaşam Boyu Gelişim Yaklaşımı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry, 3*(1), 49-66.

Eryılmaz, A., & Ercan, L. (2011). Beliren Yetişkinlikte Romantik Yakınlığı Başlatma ve Algılanan Kontrol. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31*(2), s. 359-380.

Eryılmaz, A., & Mutlu, T. (2017). Yaşam Boyu Gelişim Yaklaşımı Perspektifinden Kariyer Gelişimi ve Ruh Sağlığı. *9*(2), s. 227-249. doi: 10.18863/pgy.281802.

Esbensen, A. J. (2011). Families of Individuals with Intellectual Disability and Comorbid Mental Health Problems. *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities, 4*(3), s. 140-157.

Evenhuis, H., Henderson, C., Beange, H., Lennox, N., & Chicoine, B. (2000). *Healthy Ageing - Adults with Intellectual Disabilities Physical Health Issues.* Geneva, Switzerland: World Health Organization (WHO/MSD/HPS/MDP/00.3).

Frey, G., & Chow, B. (2006). Relationship between BMI, physical fitness, and motor skills in youth with mild intellectual disabilities. *International Journal of Obesity, 30*, s. 861-867.

Fidler, D., Hodapp , R., & Dykens , E. (2000). Stress in Families of Young Children with Down Syndrome, Williams Syndrome and Smith-Magenis Syndrome. *Early Education & Development , 11*(4), s. 395-406.

Findlay, L., Williams, A. C., Baum, S., & Scior, K. (2015). Caregiver Experiences of Supporting Adults with Intellectual Disabilities in Pain. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 28*, s. 111-120. doi: 10.1111/jar.12109.

Freedman, R. I., Krauss, M., & Seltzer, M. (1997). Aging Parents' Residental Plans for Adult Children With Mental Retardation. *ental Retardation, 35*(2), 114-123.

Freedman, R., Diane, G., Krauss, M., & Seltzer, M. (1999). Patterns of respite use by aging mothers of adults with mental retardation. *Mental Retardation, 37*(2), s. 93-103.

Gay, L. R., Mills, G. E., and Airasian, P. W. (2012). *Educational Research: Competencies for Analysis and Applications*. Pearson Education, Inc.

Gottesman, J. R., (2015). *Supportıng Caregıvers Of Adults Wıth Developmental Dısabılıtıes: A Grant Proposal Project, (Yüksek Lisans Tezi).* Arizona State University, USA.

Görmez, A. (2017). Zihinsel Yetersizliği Olan Yetişkinlerin Aileleri Üzerindeki Bakım Yükü ve İlişkili Faktörler. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi, 22*(3), s. 169-176. doi: 10.21673/anadoluklin.327742.

Greenberg, J., Seltzer, M., Krauss, M., & Kim, H.-W. (1997). The Differential Effects of Social Support on the Psychological Well-Being of Aging Mothers of Adults with Mental Illness or Mental Retardation. *Family Relations, 46*(4), s. 383-394.

Griffiths, D. L., & G.Unger, D. (1994). Views about planning for the future among parents and siblings of adults with mental retardation. *Family Relations, 43*(2), 221-227.

Hall, S. (2016). Community Involvement of Young Adults with Intellectual Disabilities: Their Experiences and Perspectives on Inclusion. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 30*(5), s. 859-871.

Hastings, R.P. & Taunt, H. M (2002). Positive Perceptions in Families of Children With Developmental Disabilities. *American Journal on Mental Retardation, 107* (2), s.116–127. Doi:10.1352/0895-8017(2002)107<0116:PPIFOC>2.0.CO;2.

Haveman, M., Berkum, G., Reijnders, R., & Heller, T. (1997). Differences in Service Needs, Time Demands, and Caregiving Burden Among Parents of Persons With Mental Retardation Across the Life Cycle. *46*(4), s. 417-425.

Hayden, M. F., & Goldman, J. (1996). Families of Adults with Mental Retardation: Stress Levels and Need for Services. *Social Work, 41*(6), 657-667.

Hayden, M. F., & Heller, T. (1997). Support, Problem Solving/ Coping Ability and Personal Burden of Younger and Older Caregivers of Adults with Mental Reterdation. *Mental Reterdation, 35*(5), 364-372.

Hayden, M., & Goldman, J. (1996). Families of Adults with Mental Retardation: Stress Levels and Need for Services. *National Association of Social Workers, 41*(6), s. 657-667.

Hazine ve Maliye Bakanlığı (1960). Gelir vergisi kanunu. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.4.193.pdf. Erişim Tarihi: 15.10.2022.

Heber, R. F. (1964). A Manual on Terminology and Classification in Mental Retardation. *American Journal of Mental Deficiency*. 64.'den aktaran Eripek, S.(2009). *Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuklar*. Maya Akademi: Ankara.

Heller, T., Caldwell, J., & Factor, A. (2007). Aging Family Caregivers:Policies And Practices. *13*, s. 136-142. doi: 10.1002/mrdd.20138.

Holl, E., & Morano, C. (2014). Supporting the Next Generation of Caregivers: Service Use and Needs of Adult Siblings of Individuals With Intellectual Disability. *2*(1), s. 2-16. doi: 0.1352/2326-6988-2.1.2.

Ittenbach, R., Abery, B., Larson, S., Spiegel, A., & Prouty, R. (1994). Community Adjustment of Young Adults with Mental Retardation: Overcoming Barriers to Inclusion. *Educational Psychology Papers and Publications, 10*(2), s. 32-42.

Karadağ, G. (2014). Özel Gereksinimi Olan Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yaşadığı Zorluklar ve Çözüm Önerileri. *TAF Preventive Medicine Bulletin, 13*(6), 491-494.

Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 1*(1), 62-80.

Kaya, A. (2022). Türkiye'de Zihin Yetersizliği Olan Yetişkinlerle Yapılan Araştırmalar. *Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Dergisi, 5*(1), s. 22-37.

Kaya, A., & Yöntem, M. (2020). Zihin Yetersizliği Olan Yetişkin Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği'nin Geliştirilmesi. *10*(1), s. 61-73.

Knopp**,** C. B., & Recchia, S. L (1990). The issues of multiple pathways in the development of handicapped children. In R. M. Hodapp, J. A. Burack, & E. Zigler (Eds.), *Issues in the developmental approach to mental retardation* içinde (s. 272-293). New York: Cambridge University Press.

Kraemer, B., & Blacher, J. (2001). Transition for young adults with severe mental retardation: school preparation, parent expectations, and family involvement. *39*(6), s. 423-435. doi:10.1352/0047-6765(2001)039<0423:TFYAWS>2.0.CO;2

Kraemer, B., & Blacher, J. (2008). Transition for Hispanic and Anglo Young Adults With Severe Intellectual Disabilitiy: Parent Perspectives Over Time. *14*(1), s. 59-72.

Kuckartz, U., & Rädiker, S. (2019). *Analyzing Qualitative Data with MAXQDA: Text, Audio, and Video.* The USA: Springer.

Kuş, E. (2007). *Nİcel-Nitel Araştırma Teknikleri.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Kuş, E. (2009). Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri Nicel mi? Nitel mi?. Ankara: Anı.

Levinson, D. J. (1996). A Conception of Adult Development. *American Psychologist, 41*(1), 3-13.

Lewis, A., & Silver, C. (2007). Using Software in Qualitative Research. London: Sage Publications.

Lustig, D. (1996). Family Adaptation to a Young Adult with Mental Retardation. *The Journal of Rehabilition, 62*(4).

Lustig, D. C., & Akey, T. (1999). Adaptation in Families with Adult Children with Mental Retardation:Impact of Family Strenghts and Appraisal. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities, 34*(3), 260-270.

Maes B, Broekman T, Došen A, Nauts J. (2003). Caregiving burden of families looking after persons with intellectual disability and behavioural or psychiatric problems. J Intell Disabil Res., 47(6):447-55. Doi: https://doi.org/10.1046/j.1365-2788.2003.00513.x

Magana, S., Schwartz, S. J., Rubert, M. P., & Szapocznik, J. (2006). Hispanic Caregivers of Adults With Mental Retardation: Importance of Family Functioning. *American Journal on Mental Retardation, 111*(4), 250-262.

Magana, S., Seltzer, M., Krauss, M., Rubert, M., & Szapocznik, J. (2014). Well-Being and Family Role Strains Among Cuban American and Puerto Rican Mothers of Adults with Mental Retardation. *Journal of Human Behavior in the Social Environment, 5*(3-4), s. 31-55. doi: 10.1300/j137v05n03_03.

Marcia, J. E. (2002). Identity and psychosocial development in adulthood. Identity: An International Journal of Theory and Research, 2(1), 7-8. DOI: 10.1207/S1532706XID0201_02

McDonald, K., Conroy, N., & Olick, R. (2016). Is ItWorth It? Benefits in ResearchWith AdultsWith Intellectual. *Intellectual And Developmental DisabilitieS, 54*(6), s. 440–453. doi: 10.1352/1934-9556-54.6.440.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2006). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği:Ankara https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111226_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeligi_son.pdf. Erişim Tarihi: 18.10.2020.

Milli Eğitim Bakanlığı, (2012). "*Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliği* ". Ankara.https://ookgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_09/06103840_Ozel_EYitim_KurumlarY_YonetmeliYi.pdf Erişim Tarihi: 20.12.2022.

Milli Eğitim Bakanlığı, (2015). *Çocuk Gelişimi: Zihinsel Engelliler*. Ankara. http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Zihinsel%20Engelliler.pdf. Erişim tarihi: 28.10.2022.

Milli Eğitim Bakanlığı, (2018). *"Özel Egitim Hizmetleri Yönetmeligi*". Ankara: Özel Eğitim ve Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180707-8.htm Erişim Tarihi: 06.04.2020.

Milli Eğitim Bakanlığı, (2018). *Megep-MEB* . Megep-MEB web sitesi: http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Erken%20%C3%87ocukluk%20E%C4%9Fitiminde%20Temel%20%C4%B0lkeler.pdf. Erişim Tarihi: 15.05.2020.

Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implemention* Jossey-Bass:San Francisco.

Metin, N., & Işıtan, S. (2017). Zihin Engelli Çocuklar ve Eğitimleri. N. Baykoç içinde, *Özel Eğitim* (s. 157-184). Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.

Murphy, N. A., Christian B., Caplin, D. A., Young, P. C. (2006). The health of caregivers for children with disabilities: caregiver perspectives. *Child: care, health and development, 33*(2), s. 180-187. doi:10.1111/j.1365-2214.2006.00644.x.

Newman, B. M., & Newman, P. R. (2010). Development through life: A psychosocial approach: (Ninth Edition). Belmont, USA: Thomson Higher Education. Erişim adresi: https://books.google.com

Oğurlu, A. (2021). *Genç Yetişkinlik Dönemi Kişilik Özellikleri ile Bilişsel Çarpıtmaların Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Yüksek Lisan Tezi).* İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.

Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (2018). Engeli/ Sağlık Sorunu Veya Özel Durumu Olan Adaylara Yapılan Sınav Uygulamaları. Ankara: ÖSYM Yayınları. https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2018/GENEL/Engelliadayraporu09042018.pdf. Erişim Tarihi: 15.10.2022.

Perkins, E., & Moran, J. (2010). Aging Adults With Intellectual Disabilities. *American Medical Association, 304*(1).

Peterson, J., Lowe, J., Peterson, N., Nothwehr, F., Janz, K., & Lobas, J. (2008). Paths to Leisure Physical Activity Among Adults With Intellectual Disabilities: Self-Efficacy and Social Support. *American Journal of Health Promotion, 23*(1), s. 35-42.

Power, A. (2008). 'It's the system working for the system': carers' experiences of learning disability services in Ireland. *Health and Social Care in the Community, 17*(1), 92-98. doi: 10.1111/j.1365-2524.2008.00807.

Robinson, S., Weiss, J. A., Lunsky, Y., & Ouellette-Kuntz, H. (2016). Informal Support and Burden among Parents of Adults with Intellectual and/or Developmental. *29*, s. 356-365. doi: 10.1111/jar.12184.

Robinson, S. M. (2013). *Parental Burden For Parents Of Adults Wıth Intellectual And/Or Developmental Dısabılıtıes Famıly Support As A Moderator (Doktora Tezi).* York University, Toronto.

Rockett, C. (2001). Community Supports For Older Adults Wİth Mental Retardation And Their Families: A Comparison Of States' Family Support Programs (Doktora tezi). Vermont University, USA.

Rossow-Kimball, B. ve Goodwin, D. (2009). Self-determination and leisure experiences of women living in group homes. *E-Journal of Adapted Physical Activity Quarterly*, 26, 1–20.

Sabornie, E. J., and DeBettencourt, L. U. (2009). Teaching students with mild and highincidence disabilities at the secondary level. Prentice Hall.

Sandler, A. G., & Mistretta, L. A. (1998). Positive Adaptation in Parents of Adults with Disabilities. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities , 33*(2), s. 123-130.

Seltzer, M. M., & Krauss, M. (1989). Aging parents with adult mentally retarded children: Family risk factors and sources of support. *American Journal on Mental Retardation, 94*(3), 303-312.

Seltzer, M. M., Floyd, F., Song, J., Greenberg, J., & Hong, J. (2011). Midlife and Aging Parents of Adults With Intellectual and Developmental Disabilities: Impacts of Lifelong Parenting. *American Association on Intellectual and Developmental Disabilities, 116*(6), 479-499. doi: 10.1352/1944-7558-116.6.479.

Seltzer, M., & Krauss, M. (2001). Quality of life of adults wıth mental retardation/developmental disabilities who live with family. *Mental retardation and developmental disabilities, 7*, s. 105-114.

Schalock, R. L., Luckasson, R., Shogren, K., Borthwick-Duffy, S., Bradley, V., Buntinx, W.H.E., vd. (2007). The renaming of mental retardation: Understanding the change to the term intellectual disability. *Intellectual and Developmental Disabilities, 45*, 116–124.

Siklos, S., & Kerns, K.A. (2006). Assessing need for social support in parents of children with autism and Down syndrome. J Autism Dev Disord, 36(7). 921-933. doi : 10.1007/s10803-006-0129-7.

Sivrikaya, T., & Çiftçi Tekinarslan, İ. (2013). Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Annelerde Stres, Sosyal Destek ve Aile Yükü. *Özel Eğitim Dergisi, 14*(2), 17-29.

Siyez, D. (2013). *PDR'de Kaynak Tarama ve Rapor Yazma.* Ankara: Pegem.

Smith, K., Webber, L., Graffam, J., and Wilson, C. (2004). Employer satisfaction, jobmatch and future hiring intentions for employees with a disability. *Journal of Vocational Rehabilitation, 21*(3), 165-173.

Smith T.E.C., Polloway E.A., Patton J.R. ve Dowdy C.A. (2008). *Teaching students with special needs in inclusive settings* (5. edition). USA: Pearson Education.

Sucuoğlu, B. ve Kargın, T. (2006). *İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları, yaklaşımlar, yöntemler, teknikler.* İstanbul: Morpa Yayınları.

Sucuoğlu, B. (2015). Zihin Engelinin Tarihçesi. Bülbin Sucuoğlu (Ed). *Zihin engelliler ve eğitimleri* (5. Baskı) Ankara: Kök Yayıncılık.

Taylor, J. L., & Hodapp, R. M. (2012). Doing Nothing: Adults With Disabilities With No Daily Activities and Their Siblings. *American Journal On Intellectual And Developmental Disabilities, 117*(1), 67-79. doi: 10.1352/1944-7558-117.1.67.

Temple, V., Frey, G., & Stanish, H. (2006). Physical Activity of Adults With Mental Retardation: Review and Research Needs. *AmericanJournal of Health Promotion, 21*(1), s. 2-12.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2002). Türkiye Özürlüler Araştırması. T. C. Başbakanlık Devlet İstatistik Kurumu Başkanlığı. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası https://www.academia.edu/10452631/T%C3%BCrkiye_%C3%96z%C3%BCrl%C3%BCler_Ara%C5%9Ft%C4%B1rmas%C4%B1. Erişim tarihi: 10.10.2022.

Ulugöl, F. (2021). Bu Hayatta Böyle Varım: Zihin Yetersizliği Olan Yetişkinlerin Sesi. *Uluslararası Engelsiz Yaşam ve Toplum Dergisi, 5*(1), s. 1-28. doi: 10.29329/baflas. 2021.441.1.

Vancampfort, D., Van Damme, T., Firth, J., Stubbs, B., Schuch, F., Suetani, S., . . . Van Biesen, D. (2021). Physical activity correlates in children and adolescents, adults, and older adults with an intellectual disability: a systematic review. *Disability and Rehabilitation, 44*(16), s. 1-12. doi: 10.1080/09638288.2021.1909665.

Vansoikema, J. M. (1997). *Stress, Copıng, Adaptatıon, And Famıly Hardıness In Famılıes Wıth An Adult Chıld Who Is Developmentally Dısabled And Lıvıng In The Parental Home (Yüksek Lisans Tezi).* Grand Valley State University, USA.

Williamson, H. J., & Perkins, E. A. (2014). Family Caregivers of Adults With Intellectual and Developmental Disabilities: Outcomes Associated With U.S. Services. *52*(2), s. 147-159. doi: 10.1352/1934-9556-52.2.147.

World Health Organizations, and World Bank. (2011). *World Report on Disability*. WHO Press: Malta. https://www.who.int/teams/noncommunicable-diseases/sensory-functions-disability-and-rehabilitation/world-report-on-disability. Erişim Tarihi: 06.09.2022.

Yazar, T. (2012). Yetişkin eğitiminde hedef kitle. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *4*(7), 21-30.

Yıldırım, A. (1999). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellileri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi. *Eğitim ve Bilim, 23*(112), 7-17.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*.(6.baskı). Ankara:Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, A., & Şimşek , H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (10 b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, G. (2020). En Az Konuşulan En Çok Merak Edilen: Zihin Yetersizliği Olan Yetişkinlerde Cinsellik. *10*(1), s. 827-855. doi: 10.18039/ajesi.682164.

Yıldız, G. (2020). Zihin Yetersizliği Olan Genç Yetişkinleri İstihdama Hazırlamada Bağımsız Yaşam Eğitimi Programının Etkililiği (Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Yüzbaşı, D. V., (2012**).** *Türkiye'de Beliren Yetişkinlik:Yetişkinlik Kriterlerinin Ve Yetişkinlik Statülerinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi).* Ege Üniversitesi, İzmir.

EKLER

Ek-1 : Anne Baba Bilgi Formu

Ek-2 : Çocuk Bilgi Formu

Ek-3 : Görüşme Formu

Ek-4 : Sözleşme

Ek-5 : Görüşme Kayıt Formu

Ek-6 : Araştırmacı Günlüğü

Ek-7 : Betimsel İndeks

Ek-8 : Yansıtma İndeksi

Ek-9 : Kodlama Anahtarı

Ek-1: Anne Baba Bilgi Formu

Anne Baba Bilgi Formu		
	Anne	***Baba***
Adınız:		
Soyadınız:		
Yaş:		
Öğrenim durumu:		
Mesleğiniz:		
Anne baba birlikte mi?	Evet ( ) Boşanmış ( ) Ayrı yaşıyor ( ) Diğer ( )	
Sosyo-ekonomik durumunuz:	Düşük ( ) Orta ( ) Yüksek ( )	

Ek-2: Çocuk Bilgi Formu

Çocuk Bilgi Formu	
Çocuğunuzun yaşı:	
Çocuğunuzun cinsiyeti:	Kız ( ) Erkek( )
Kardeş sayısı:	
Çocuğunuzun okul hayatının bitmesinin ardından ne kadar süre geçti?	
Çocuğunuzun okulu bitirmesinin ardından çocuğunuzla ilgili neler yaptınız?	Evde oturdu ( ) Çalıştı ( ) Başka kurumlarda eğitim aldı ( ) Yaşam Koçu/ Abi – Abla ile Devam Etti ( )
Çocuğunuz okulu bitirmesinin ardından evde oturduysa bu durum ne kadar sürdü?	
Çocuğunuz okulu bitirmesinin ardından rutin olarak bir eğitim alıyor mu?	Evet ( ) Hayır ( )
Alıyorsa nereden?	Rehabilitasyon Merkezi ( ) Vakıf ( ) Halk Eğitim Merkezi ( ) Belediye ( )

	Diğer ( )
Eğitim alıyorsa hangi sıklıkta gitmektedir?	
Çocuğunuz psikolojik destek alıyor mu?	Evet ( ) Hayır ( )
Çocuğunuz devamlı olarak bir etkinlik merkezine gidiyor mu? Gidiyorsa hangi kuruma gitmekte?	Evet ( ) Hayır ( ) Vakıf ( ) Halk Eğitim Merkezi ( ) Belediye ( ) Diğer ( )
Çocuğunuzun çalışma deneyimi oldu mu?	Evet ( ) Hayır ( )
Çalışma deneyimi olduysa, ne tür bir işte çalıştı?	…….
Çalışma deneyimi olduysa, çalışma süresi nasıldı?	…….
Çalışma deneyimi olduysa, ne aracılığıyla/ kim aracılığıyla iş buldu?	Aile ( ) Akraba ( ) Arkadaş ( ) Okul ( ) İş-kur ( ) Diğer ( )
Çocuğunuzun zihin engeline ek sizi zorlayan başka bir durumu var mı?	Evet ( ) Hayır ( ) Evetse nedir? …….

Ek-3: Görüşme Formu

Görüşmeci: Rahşan CEBECİK AKGÜL

Yer:

Tarih ve Saat:

Kayıt:

GİRİŞ

Merhaba, ben Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Bölümü'nde Yüksek Lisans Programı öğrencisiyim. Öncelikle çalışmama katıldığınız için teşekkür ederim. Türkiye'de ilk yetişkinlik dönemindeki sizihn yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin uyum sürecinde yaşadıkları deneyimler ve gereksinimleri ile ilgili bir araştırma yapıyorum. Bu gereksinim duyduğunuzu öğrenmektir. Bu konularda düşüncelerinizin önemli olduğunu düşünüyorum.

- Görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizlidir. Bu bilgileri araştırmacının dışında herhangi bir kimsenin görmesi mümkün değildir. Ayrıca araştırma sonuçlarını yazarken isimlerinizi kesinlikle rapora yansıtmayacağım.
- Görüşmeye katılıp katılmama sizin isteğinize bağlıdır.
- Görüşmeyi izin verirseniz ses kayıt cihazı ile kaydetmek istiyorum. Bunun sizin için bir sakıncası var mı?
- İstediğiniz zaman görüşmeden çekilebilirsiniz.
- Başlamadan önce bu söylediklerime ilgili belirtmek istediğiniz bir düşünce ya da sormak istediğiniz bir soru var mı?
- İzin verseniz sorulara başlamak istiyorum.

1. *Yetişkinlik dönemindeki bireyler, kendi kararlarını alarak ihtiyaçlarını giderebilen, sorumluluk alarak bağımsız kararlar verebilen, ekonomik ve sosyal anlamda kendine yetebilen bir birey haline gelerek toplumsal yaşama uyum sağlayabilmektedirler.*

   Size göre yetişkin kime denir?

---

2. **Oğlunuzdan/ kızınızdan bahsedebilir misiniz?**
   - **2.1.** Bir gününü genel olarak neler yaparak geçirmektedir?

---

3. **Oğlunuzun/kızınızın ilk yetişkinlik dönemine girdiğini nasıl anladınız?**
   - **3.1.** Fiziksel gelişiminde, bedeninde ne gibi değişiklikler oldu?
   - **3.2.** Duygusal gelişiminde ne gibi değişiklikler oldu?
   - **3.3.** Sosyal/ toplumsal hayatında yaşadığı ne gibi değişiklikler size yetişkin olduğunu düşündürmektedir?
   - **3.4.** Davranışlarında ne gibi değişiklikler oldu?
   - **3.5.** Serbest zamanında yaptığı etkinliklerde ne gibi değişiklikler oldu?

---

4. **Oğlunuzun/kızınızın ilk yetişkinlik dönemine uyumu hakkında ne düşünüyorsunuz?**

---

5. **Yetişkin oğlunuzun/kızınızın bağımsız olarak yapabildikleri nelerdir?**

---

6. **Siz çocuğunuzun ilk yetişkinlik dönemine uyumunuzla ilgili neler söylersiniz?**

---

7. **Ne olsa oğlunuzun/kızınızın sizden bağımsız, kendi başına yaşam sürebileceğini düşünürsünüz?**

---

8. **Oğlunuzun/ kızınızın yetişkin bir birey olması hayatınızda neleri değiştirdi?**
   - **8.1.** Aile hayatınızı nasıl etkiledi?
   - **8.2.** İş hayatınızı nasıl etkiledi?
   - **8.3.** Sosyal yaşam ilişkilerinize etkisiyle ilgili neler söylersiniz?
   - **8.4.** Maddi durumunuza etkisiyle ilgili neler söylersiniz?
   - **8.5.** Fiziksel ve duygusal anlamda sizin hayatınızda neleri etkiledi?

---

9. Size göre yetişkin oğlunuzun/kızınızın gereksinimleri neler olabilir?

9.1. Öz bakım becerileriyle ilgili gereksinimleri hakkında neler söylersiniz?

9.2. Günlük yaşam becerileriyle ilgili gereksinimleriyle ilgili neler düşünüyorsunuz?

9.3. Akademik/bilişsel becerileriyle ilgili gereksinimleri hakkında neler söylersiniz?

9.4. Sosyal yaşamla ilgili becerilerde nelere gereksinim duymaktadır?

9.5. Sağlığını ve hijyeni korumakla ilgili becerilerde nelere gereksinim duymaktadır?

9.6. Cinsel gelişimi ve gereksinimlerini karşılama konusunda neye gereksinim duymaktadır?

10. Yetişkin oğlunuzun/kızınızın gereksinimlerini karşılamak için neler yapıyorsunuz?

11. Siz ve yetişkin oğlunuz/kızınız bu dönemde herhangi bir vakıf, kurum, kuruluş ya da kişiden (aile, akraba, komşu, meslektaş) destek alıyor musunuz?

12. Yetişkin zihin yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin ne tür hizmetlere gereksinimleri olduğunuz düşünmektesiniz?

12.1. Kim/ kimler /hangi kurumlar size destek olabilir?

12.2. Ne tür bir hizmet sizin hayatınız kolaylaştırabilir?

13. Yetişkin oğlunuzun/kızınızın gereksinimlerini karşılarken yaşadığınız zorluklar/güçlükler ile ilgili neler söylersiniz?

14. Yetişkin oğlunuz/kızınızla ilgili yaşadığınız sorunlar nelerdir?

14.1. Yaşadığınız bu sorunlarla nasıl baş etmektesiniz?

14.2. Yaşadığınız bu zorluklarla baş etme gücünü nereden alırsınız?

- Kişilerden
- İnanç sisteminden
- Maddi kaynaklardan
- Destekleyici kurumlardan

15. Oğlunuzun/kızınızın bu döneminde zorlandığınız durumlarla ilgili aldığınız yardımlar nelerdir?

15.1. Kimden yardım alırsınız?

15.2. Ne sıklıkla yardıma gereksiniminiz olmaktadır?

Ek-4: Gönüllü Katılım Onam Formu

SÖZLEŞME

Sayın Katılımcı;

Öncelikle görüşme için bana zaman ayırdığınız için teşekkür ederim. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Ana Bilim Dalı Zihin Engelliler Öğretmenliği tezli yüksek lisans öğrencisiyim. Sizinle gerçekleştireceğimiz bu çalışma yüksek lisans tezimin verilerini oluşturacağı için önem taşımaktadır.

Bu araştırmayı Marmara Üniversitesi'nden almış olduğum resmi izinle yapıyorum. Bu çalışma; yetişkin zihin engeli çocuğa sahip ebeveynlerin bu döneme uyumları, gereksinimlerinin belirlenmesi amacıyla yapılmaktadır.

Bu çalışmayı yapmak için, sizin için uygun bir zamanda bireysel görüşme yapmak istiyorum. Bu görüşme sırasında, konuşmamızın akışını bozmamak için ses kayıt cihazı kullanmak istiyorum. Ancak; ses kayıtlarında yer alan görüş ve önerileriniz sadece bilimsel veri olarak kullanılacak; bu verilerin dökümü yapıldıktan sonra silinecektir. Tez danışmanı dışında 3. kişilere veri kesinlikle aktarılmayacaktır. Ayrıca, görüşmeler sırasında kendi isimleriniz yerine kod isimler kullanılacak, isminiz kesinlikle kullanılmayacaktır.

Yapacağımız görüşme hiçbir risk içermemekte, sorduğum sorulara cevap vermeniz gerektiğini ve istediğiniz zaman çekilme hakkınız olduğunu bilmenizi isterim. Araştırma tamamlandığında sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen r***@**mail.com' e-posta adresine mesaj gönderiniz.

Yapılan açıklamalar sonucu, sizin bu çalışmaya gönüllü katıldığınızı ve araştırmacı olarak benim de verdiğim sözleri tutacağımı belirten bu sözleşmeyi karşılıklı imzalamamızın uygun olacağını düşünüyorum.

Yukarıda yer alan bilgileri okudum. Araştırma hakkında yazılı ve sözlü açıklama araştırmacı tarafından yapılmış ve kişisel bilgilerimin korunacağı konusunda yeterli güven verilmiştir.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

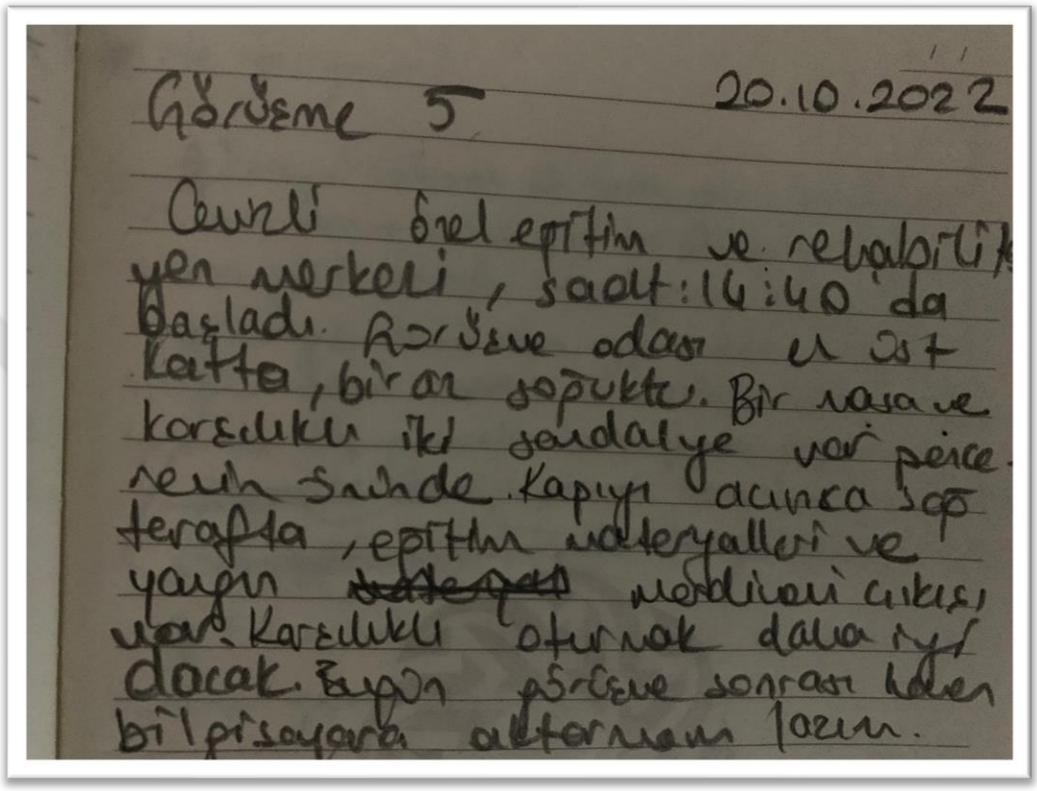
Görüşen Katılımcı

Rahşan CEBECİK AKGÜL

Ek-5: Görüşme Kayıt Formu

<table>
<tr><th colspan="4">GÖRÜŞME KAYIT FORMU</th></tr>
<tr><td colspan="4">Görüşülen Kişinin Adı-Soyadı:</td></tr>
<tr><td colspan="4">Görüşme No:</td></tr>
<tr><td colspan="4">Görüşme Tarihi:
Sayfa No:</td></tr>
<tr><td colspan="4">Görüşme Yapılan Yer:</td></tr>
<tr><td colspan="4">Görüşme Saati:</td></tr>
<tr><td colspan="4">Görüşmeyi Yapan:</td></tr>
<tr><th>BETİMSEL İNDEKS</th><th>SATIR NO</th><th>BETİMSEL VERİ</th><th>YANSITMA İNDEKSİ</th></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
</table>

Ek-6: Araştırma Günlüğü

Görüşme 5 20.10.2022

Ücretli özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi, saat: 14:40 da başladı. Görüşme odası üst katta, biraz soğuktu. Bir masa ve karşılıklı iki sandalye var pencerenin önünde. Kapıyı açınca sağ tarafta, eğitim materyalleri ve yayın ~~dolapları~~ merdiveni çıkışı var. Karşılıklı oturmak daha iyi olacak. Bugün görüşme sonrası hızlıca bilgisayara aktarmam lazım.

Ek-7: Betimsel İndeks

BETİMSEL İNDEKS		
SAYFA NO	**SATIR NO**	**BETİMSEL VERİ**

Ek-8: Yansıtma İndeksi

YANSITMA İNDEKSİ		
SAYFA NO	**SATIR NO**	**YANSITMA VERİSİ**

Ek-9: Kodlama Anahtarı

İlk Yetişkinlik Dönemi

Ebeveynlerin Yetişkinlik Tanımı

- Sorumluluk sahibi olma
- İhtiyaçlarını karşılama
- Belli bir yaşa gelme

İlk Yetişkinlik Dönemindeki Ortaya Çıkan Değişiklikler

- Fiziksel gelişimlerinde oluşan değişiklikler
  Vücut gelişimi
  Görünüşüne dikkat etme
  Cinsiyete özgü fiziksel değişimler
- Duygusal gelişimlerinde oluşan değişiklikler
  Hırçınlaşma/ içe kapanma
  Duygusallık
  Cinsiyetinin farkına varmak
- Sosyal/ toplumsal hayatlarında oluşan değişiklikler
  Sosyalleşme
  Durgunlaşma
- Davranışsal gelişimlerinde oluşan değişiklikler
  Hareketlerinin olgunlaşması
  Şiddet davranışı gösterme
- Serbest zamanı değerlendirmede oluşan değişiklikler
  Bilgisayar/telefon/tablet/televizyonla vakit geçirme
  Aile bireyleriyle sohbet etme
  Müzik dinleme
  Dans etme
  Resim yapma
  Yüzme
  Kitap okuma
  Sinema-tiyatroya gitme

İlk Yetişkinlik Dönemine İlişkin Görüşler

- Sosyalleşme/ sosyal aktivitelerde bulunma isteğinin artması
- Büyüdüğünün bilincine varması
- Ebeveyn desteğiyle eylemde bulunma
- Takıntılarını ve öfkelerinin artması

İlk Yetişkinlik Dönemine Uyum ve Deneyimler

Çocuğun Bağımsız Yaşam Becerileri

- Ulaşım becerileri
- Özbakım becerileri
- Yardım destek isteme
- Para kullanma becerileri

Çocuğun İlk Yetişkinlik Dönemine Uyum Sağlama

- Uyum sağlama
- Çocuğu yetişkin olarak görmeme
- Uyum sağlamak zorunda olmak

Yetişkin Çocuğun Aile Yaşamına Etkisi

- Herhangi bir etkisinin olmaması
- Aile ve iş hayatının kolaylaşması
- Maddi sorun yaşama
- Çocukla birlikte sosyalleşme
- Çocuğun ebeveyn ile paylaşımlarının değişmesi
- Çocuğa bağımlı yaşama

İlk Yetişkinlik Dönemindeki Gereksinimler

Yetişkin Çocuğun Gereksinimleri

- Özbakım becerileri ile ilgili gereksinimler
  Özbakımını kendisinin sağlayabilmesi
  Özbakım yapması konusunda destek verme
- Günlük yaşam becerileri ile ilgili gereksinimler
  Ev işlerine yardım etme
  Mutfak ile ilgili becerilerde gereksinim duyma
  Ev işlerinde desteğe gereksinim duyma
- Akademik becerilerle ilgili gereksinimler
  Okuma-yazma konusunda zorlanma
  Okuma-yazma konusunda sorun yaşamama
  Hesaplama yapma konusunda zorlanma
- Sosyal becerilerle ilgili gereksinimler
  İletişim kurmaktan kaçınma
  Sosyal ortamlarda bulunma isteği
  Arkadaş eksikliği
- Sağlık ve hijyenini korumakla ilgili gereksinimler
  Titiz olma
  Hijyen ve sağlığına dikkat etmeme
- Cinsel gelişimi ile ilgili gereksinimler
  Cinsel gereksinimini giderebilme
  Karşı cinse ilgi duyma
  Bilinçli olmama

Yetişkin Çocuğun Gereksinimlerini Karşılama Durumu

- Çocukla iletişim kurarak birlikte gereksinimlerini karşılama
- Öğretmenler ile işbirliği sağlama
- Çocuğun kendi gereksinimlerini karşılaması
- İş imkanı sağlama

Gereksinimlerini karşılamaya yönelik alınan hizmetler

- Destek almama
- Rehabilitasyon merkezlerinden destek alma
- Evde bakım aylığı alma
- Bağlı olunan dernekten destek alma

Ailelerin Gereksinim Duyduğu Hizmet ve Destekler

- Topluma kazandırma programları
- Ebeveynlere eğitim ve psikolojik destek sağlanması
- Devletin çocukları gözetmesi ve maddi destek sağlaması
- Toplumun bilinçlendirilmesi
- Eğitim planı uygulanması
- Evde eğitsel destek alma

İlk Yetişkinlik Döneminde Yaşanılan Zorluklar ve Alınan Hizmet
Çocuğun gereksinimlerini karşılarken yaşanılan zorluklar ➢ Çocuğun davranış problemleri kaynaklı zorluklar ➢ Sorun yaşamama ➢ Çocuğu yalnız bırakamama ➢ Çocuğun özbakım becerilerini sağlayamaması
Yaşanılan zorluklarla baş etme stratejileri ➢ Çocukla kurulan iletişim ➢ Çocuğa olan sevgiden güç alma ➢ İnanç sisteminden güç alma ➢ Yakın çevre desteği ➢ Rehabilitasyon merkezinden destek alma
Zorlanılan durumlarda ailenin aldığı hizmet/destek ➢ Rehabilitasyon merkezindeki öğretmen ve psikologlardan destek alma ➢ Destek almama ➢ Yakın çevre desteği ➢ Bağlı olunan dernekten destek alma